

KASVATUS

KASVATUSTEADUSLIK AJAKIRI
EESTI ÕPETAJATE LIIDU HÄÄLEKANDJA

Nr. 1

10. AASTAKÄIK. — JAANUAR 1928

Eesti Õpetajate Liidu noorsoo
ajakiri

NOORUSMAA

ilmub 1928. a. kord kuus kokku 24 suurt trükipoognat.

„Noorusmaa“ sisaldab ainult väärtuslikku, huvitavat ja noorte kohast lugemismaterjali.

„Noorusmaa“ jutustused, luuletused ja pildid harivad noorsoo maitset.

„Noorusmaa“ mitmekesised ülesanded, raadio osakond ja „Noorte vald“, kus noorte oma tööd ilmuvad, pakuvad noorsoole meelivaldavat tegevust ja vaimurikast ajaviidet ning äratavad kõige ükskõiksemaski lapses tegutsemishimu ja pakuvad loomisrõõmu.

„Noorusmaad“ ei tohi seepärast tellimata jätta ükski õpetaja ja kasvataja, sest „Noorusmaa“ on noorte juht.

„Noorusmaa“ ilmub kord kuus ja maksab poolaastas 1 kr. 25 s., aastas 2 kr. 50 s. Tellida saab igast postiasutisest.

„Noorusmaa“ I ja II aastakäiku on veel saada.

Hind: I aastakäik 3 kr., II aastakäik 4 kr.

Toimetus ja talitus: Tallinna, Rataskaevu 22. Telef. 14-63.

KASVATUS

EESTI ÕPETAJATE LIIDU HÄÄLEKANDJA

Nr. 1

Jaanuar 1928.

10. aastakäik.

S I S U: Esimene rahvuspedagoogiline organisatsioon Eestis — mag. *Al. Elango*. Kuidas ei tohi lugeda — *E. Kevend*. Kirjanduse arvustusi — *J. Kents*. Koolitoast — *J. Parinbak*. Õpetaja kutseõiguslikest päevaküsimusist — *J. Piiskar*. Ajakirjanduse ülevaade — *E. Martinson*. Ill eesti keele õpetajate kongress — *E. Martinson*. Kirjanduse ülevaade — *Ed. Hubel*. Välismaalt. Viisteistkümmend aastat õpetajate ettevalmistustööd — *E. Hansen*. Organisatsioonide teateid ja kroonika. Karskus. Ametlike teateid ja määrusi. Oskussõnu. Uusi raamatuid.

Esimene rahvuspedagoogiline organisatsioon Eestis.

Jooni Eesti Kirjameeste Seltsi pedagoogilisest tegevusest.

Mag. *Al. Elango*.

Ärkamisaja pedagoogiline üldilme.

Nagu iga isik huvitatud on edasilamisest järeletulevates põlvedes, nii püüab ka iga rahvusindiviid, rahvuslikule ühtekuuluvusteadvusele jõudnud rahvakogu, pealekasvavas noorsoos näha oma väärtuste ja püüete, oma „mina“ kandjat ning jätkajat, selleks teda kasvatades „enda näo järgi“. Sellepärast on kõigi rahvaste juures rahvusliku iseteadvuse ärkamine toonud kaasa sügava murrangu kasvatuses ja otstarvetes. Ka meil, kui läinud sajandi kolmandal veerandil talupoegade ainelise seisukorra paranedes nende rahvuslik iseteadvus elbuma hakkas, oli üheks olulisemaks pürgimuseks kasvatuses rahvuslikustamine. Senine rahvakool, juhitud kirik- ja mõisasaksast, seadis endale sihiks sõnakuuleliku ja oma olukorraga tingimata rahuloleva, mõningate üldinimikkude voorustega varustatud ja hauataguse õndsuse igatsuses maisid tarbeid unustava toemehe kasvatamise. Kõike, mis kuidagi oleks võinud äratada või tõsta noore talupoja olgu kihilist, olgu rahvuslikku isetead-

vust, püüti sihilikult vältida, tõrjuda eemale, suruda maha. Mitte kogemata polnud nii, et tookordsed õpilased põhjalikult tundsid küll juudi rahva ajalugu, ilma et sõnagi oleksid kuulnud oma rahva minevikust, et nad peast teadsid küll Palestiina mäed ja jõed, kodumaa geograafiast kuulsid aga vaid harva mõne sõna. (Dr. H. Rosenthal. Kulturbestrebungen des estn. Volkes lhk. 35.). Kuna kõrgemates koolides, ka juba kihelkonnakoolis, seltsisid sellele ilmsed ümberrahvustamispiüüed, siis pole ime, et tookordsed eesti haritlased läksid peaaegu kõik rahvale kaduma. „Kes juba saksa keelt oli õpinud ja õpetatud rahva riided selga pani, see ei tohtinud ennast enam eestlaseks nimetada“ (V. Reiman).

Rahvusliku ärkamisaja juhid, seisukorda üsna õieti hinnates, hakkasid suure usinusega abinõusid otsima kuidas sellele hädaohule vastu astuda. Kasvatuse rahvuslikustamine — selle tarvidusest ja tähtsusest arusaamine levis üllatava kiirusega, nagu tõendab vastukõla, mis leidis Aleksandri kooli mõte. Kuid kõige tähtsam oli muidugi

rahvakool. Et siin koolikorralduse alal võimalik polnud midagi ette võtta, siis püüti vähemalt soetada vananenud ja sihilikkude õpperaamatute asemele uusi ja rahvuslikumaid, kuna nende tarvituselevõtmises õpetajail oli ometi teatava piirini vabadus. Õpperaamatute uuendamine oli seda tarvilikum, et sama aja peale langes üldine silmapaistev tõus meie rahvakooli elus, mis väljendus eeskätt koolide kiires juurdekasvus ja nende õppekavade laiennemises, milline asjaolu oli tingitud rahva majandusliku ja õigusliku elujärje paranemisest 1849., 1856. ja 1866. a. seaduste tagajärel (üleminek raharendile ja kohtade päriksostmise õigus) ning ühes sellega kasvanud tungist hariduse järgi. Ühtlasi sundis vene-usu ähvardav levimine (eriti Lõuna-Eestis) mõisnike ja pastoreid elavamale tegevusele koolielu parandamisel. Millise valdava tõusuga oli siin tegemist, näitavad järgmised arvud (V. P. Pöld. Ajalooline ülev. kooliolude arenemisest Eestis. Kogut. „Eesti, maa, rahvas ja kultuur“).

Liivimaal (ühes Läti osaga) oli:

1856. a. 103 kihelk.-kooli ja 521 vallak. kokku 23.289 õpilasega
1871/2 a. 112 „ „ „ „ 917 „ „ „
1881/2 a. 126 „ „ „ „ 959 „ „ „ 41.184 „

Eestimaal tõusis vallakoolide arv 202 pealt 1858. a. 517 peale 1886. a.

Veel silmapaistvama laiennemise elas rahvakool neil ajal üle õppekavade suhtes, millistele anti üsna ajakohane kuju (Liivimaal „Luteriusu maakoolide õpetuse plaanides“ 1874. a. ja Eestimaal „Ajut. määrustes“ 1875. a. ning „Koolipidamise seaduses“ 1878. a.). Kui varem lõviosa tundidest langes usuõpetusele, siis asetati nüüd eesplaanile emakeel, arvutamine jne. Liivimaal, näit. määrati uue õppekava järgi üheklassilises algkoolis

emakeelele	12 t. nädalas
arvutamisele	6 „ „
usuõpetusele	5 „ „
võõrkeelele (saksa k.)	4 ^{1/2} t. nädalas
laulmisele	3 „ „
maadeteadusele	2 „ „

Kui siinjuures meelde tuletada veel seda, et 1849. a. Valgas lätlase J. Zimse juhatusel tegevust alustanud seminar andis ka meie maale hulga hästi ettevalmistatud koolimehi ning et õpetajad seadusandlikul teel (Liivim. 1871.

aasta määrusega) ka majanduslikult kindlustati, siis saame aru, miks pedagoogilised huvid etendasid nii valdavalt osa kogu meie ärkamisaja vaimlis liikumisis.

„Koolmeistrite Seltsi“ mõte.

Teatavasti oli ärkamisaja enamajao rahvuskultuuriliste ürituste hälliks majanduslikult enamarenenud Viljandimaa (osalt ka Pärnumaa). Siin saab alguse ka mitu pedagoogilist üritust.

Et lahuselavaid õpetajaid isikeskis ligindada ja kooliellu puutuvate küsimuste üle mõtteid vahetada, selleks hakati Viljandimaal kuuekümnendate aastate lõpupoolel ametlikult poolt korraldama „kõstrite ja koolmeistrite“ konverentse. (Vrdl. meieaegsete õpetajate päevadega!). 1871. a. oli C. R. Jakobsoni õhutusel ka Eestimaal õpetajatel kavatsus Tallinnasse konverentsiks kokku tulla, kuid mitmesugustel põhjustel ei andnud kuberner selleks luba. (C. R. Jakobsoni kiri J. Adamsonile 8. juul. 1871. v. „E. Kirjand.“ 1913.).

Nendel Viljandimaa konverentsidel kerkisid muu seas ka mitmesugused õpetajate majandusliku omaabi küsimused päevakorradele, nagu leskede kassa ümberkorraldamine (seesugune oli Viljandim. juba 1857. a. saadik olemas), vanadusekassa asutamise jne., millest aga leigelt osa võetakse, kuna „nooremad kooliõpetajad, kell „lesed“ ja „vanadus“ nii kaugel eespool näivad olevat, piiluvad kassadest kõrva ja ei taha väikest maksu (1 rbl. aastas) tasuda“ (V. Reiman. E. Kultura II, lhk. 30.). Mis nendel konverentsidel muidu harutatud, selle kohta pole mul korda läinud ligemaid andmeid leida. Rahvuslikult suunatud õpetajad, eesotsas Paistu Jaan Adamsoniga, pole nendega igatahes mitte rahul olnud seal valitseva „kitsa vaimu“ ja tehtud „vildakate otsuste“ pärast (E. Kultura II, lhk. 31.). Neist konverentsidest tõuget saades tekib 1860. aasta paiku sootuv uus kavatsus — asutada koolmeistrite selts. Pöördutakse C. R. Jakobsoni poole, et see töötaks põhikirja välja, kes seda ka teeb ja oma poolt isegi 10—15 asutajat liiget kogub ning siis Jaan Adamsonile

Paistu edasi saadab. (V. kiri J. Adamsonile, „E. Kirjand.“ 1913, lhk. 270.). Miskipärast vaibub hiljem kogu see kavatsus ilma konkreetsemaid tagajärgi andmata. Arvatavasti mõjub selleks omajagu kaasa Eesti Kirjameeste Seltsi asutamine, mille initsiatiiv lähtus peaaegu samust ringkonnist. Kuigi Eesti Kirjameeste Selts peale puhtpedagoogilise ala taotles ka muid rahvuskultuurilisi ülesandeid, eriti vanavara kogumist ja kirjakeele viljelemist, oli pedagoogiline tegevus seal, vähemalt alguses, seevõrra esiplaanil, et teda täie õigusega võime pida esimeseks eesti rahvuspedagoogiliseks organisatsiooniks.

Eesti Kirjameeste Seltsi saamislugu.

Eriti ilmselt tuleb E. K. S. pedagoogiline iseloom esile tema saamisloos.¹⁾ 6. märtsil 1868. aastal kirjutab C. R. Jakobson, E. K. S. isa, J. Adamsonile: „Nende päävades saan ka ühe Geograafia teaduse raamatuga valmis, kus 30 kunni 40 ilusat pilti ja kaarti sees on. Nüüd ma aga ei tea kuidas teda trükkida, sest Laakmann seda kulu oma peale ei võta. „Koli raamatus“ on tal seda värki õppetuse raamat ja mis ta sest küsib, et see raamat sit on, kui ta aga raha sisse teenib... Minu jõud enam ei kanna. Meie peame üht literaari seltsi katsuma asutada, nagu Soome maal, muidu jääb meie kirjavara seks, mis ta olnud ja on.“ („E. Kirjand.“ 1913., lhk 121.). 12. aug. 1868. a. kirjutab Jakobson J. Köhlerile kavatsusest asutada „õppetuse raamatute lai-

ali laotamise selts“ („E. Kirj.“ 1912, lhk. 189.), mis nähtavasti midagi muud pole, kui sama „literaari seltsi“ mõte. Nii näeme, et esimeseks tõukeks E.K.S. asutamisele on olnud uute õpperaamatute kirjastamise ja levitamise tarve. Umbes samasugusena on uue seltsi ülesandeid näinud ka J. W. Jannsen (vrd. H. Rosenthal, lhk. 126.).

Hiljem, kui seltsi asutamine oli juba konkreetsemalt päevakorral, nägi Jakobson temas peale kirjastusülesannete tõstmise eestimeelsete õpetajate koondamist üldse ja võimalikult rohkel arvul, kuna J. Hurt pooldas enam kitsamat ja teaduslike ülesannetega seltsi (ibid.). Et selts ei satuks sakste mõju alla, ja et kindlustada seal eesti õpetajate mõju, soovitas Jakobson võtta neid sakslasi ja saksameelseid, kes tahaksid seltsi aineliselt toetada, mitte tegev-, vaid ainult kaastöötajaks liikmeiks. „Sel viisil ei või see selts millaski Sakste vola alla langeda, ja mis peaasi on, eesti koolmeistrid (naad olgu gümnaasi ehk küla koolmeistrid) hoiaksid ohjad omas peus üksi. See annab meie koolmeistrite seisusele kohe oopis tõise tähtsuse, sest see oleks esimene avalik asi, kus nad ilma õppetajate toimetust ete võttavad, ja ma ütlen veel rohkem, see saab meie koolmeistrid pärast täitsa oma enese jalgade peale seadma ja nad saavad seal juures täitsa eesti koolmeistriteks jääma“ (kirjas J. Adamsonile 18. jaan. 1870. „E. Kirj.“ lhk. 271.).

Seltsi põhikirjas, mis 25. nov. 1871. aastal lõplikult registreeriti ja mille järgi selts 25. veebr. 1872. a. tegevust algas, piirdub tema siht ainult üksi varemmainitud kirjastusülesannetega. § 1., milles kõneldakse seltsi sihtidest, kõlab järgmiselt: „Eesti Kirjameeste Seltsi püüdmine on üleüldiskasulikke raamatuid eesti keeles välja anda, et neid saksa keelsete raamatute asemele astuda lasta, mis senni ajani pea ainsad allikad olid, kust eestlased vaimuharidust said ja seeläbi sellele raskusele otsa teha, et iga eestlane, kes täielikumat vaimuharidust nõudis, suure aja ja raha kuluga saksa keele ära pidi õppima. Kasulikke raamatuid emakeeli välja andes loodab Selts ühtlasi laiemalt rahva seas vaimu valgustada ja

¹⁾ E. K. S. asutamise käik on üksikasjalisemalt alles selgitamata. Tavalisti peetakse tema sünnikohaks Helme-Tarvastu koosolekuid 6.—7. juulil 1870. a., (Dr. H. Rosenthal, Kulturbestrebungen... lhk. 115, M. Lipp, E. Kultura II, lhk. 108., V. Reiman ibid. lhk. 76.), kuid rida dokumente tõendab, et ta mõte ammu enne seda valmis ja iseegi põhikiri saadeti juba 1869. a. registreerimisele, kust see aga mitu korda parandamiseks tagasi tuli. (V. Jakobsoni kirjad J. Adamsonile 6. märtsist 1868., 24. dets. 1869., 18. jaanuarist 1870., „E. Kirj.“ 1913. a. Koidula kiri Almbergile 31. mail 1870., „Koidula ja Almbergi kirjavahetus“ jne.).

peale selle rutemini, kergemini ja kindlamini vaimuhariduse tööd eestlaste seas edasi aidata, kui see ühel võõral keelel võimalik on“ (V. E.K.S. aastaraamat nr. 1, 1873., lhk. I.).

Seltsi pedagoogilist iseloomu toonitab m. s. ka see asjaolu, et põhikirja järgi seltsi esimeheks pidi olema mõni eesti soost *õpetaja* ja ainult erandina mõnest teisest elukutsest isik seda kohta võis täita (§ 10).

Asjaolu, et seltsi tegevusse astudes tema etteotsa sai J. Hurt, kes teatavasti temas enam teaduslikku koondist nägi, ei jäänud mõjuta ka seltsi üldisele orientatsioonile. Pedagoogiliste ülesannete kõrvale astusid filoloogilised ja folkloristlikud. 30. juun. 1872. aastal seltsi üldkoosolekul Tartus defineerib J. Hurt avakõnes seltsi sihi järgmiselt: „Seltsi tahtmine ja püüdmine on... ühendatud jõuga ja üks-teist edasi aidates eesti kirjavara kasvatada, siis eesti kirjakeelt harida, teda täielikumaks ja ühetasasemaks teha ja lõpuks, igasugu tulusaid teadusi eesti rahva seas kasvatada, nimelt meie oma vana aega uurida ja seks iseäranis mitmesuguseid rahva mälestusi korjata“ (E.K.S. aastar. nr. 1, 1873. lhk. 72.).

Nii näeme, et „õpetuse raamatute laialilaotamise seltsist“ on saanud suurte ja laialiste ülesannetega rahvuskultuuriline organisatsioon. Kuid see töökava laienemine ei tähenda sugugi veel pedagoogiliste ülesannete kõrvalejäämist.

E. K. S. pedagoogiline tegevus.

E.K.S. kogu tegevuse võime jagada kahte järku: esimene — 1872-1882. a. oli tõusuaeg, teine — 1883-1893. a. — languse¹⁾. Kulminatsiooni punktiks on

1) Teatavasti sulgesid vene võimud E.K.S 1893. a. Et aga kolme viimase aasta kohta ligemad andmed puuduvad, lõpeb mu ülevaade 1890-da aastaga. Niipalju kui teada, seisis tegevus kolmel viimasel aastal peaaegu täiesti. Koosolekud jäid osav. puudusel ära, aastaraamatuid ei ilmunud, uusi raamatuid ei kirjastatud, aruandeid ametasutisile ei saadetud (see viimane oligi sulgemise vormiliseks põhjuseks — v. Dr. H. Rosenthal, lhk. 162.).

a. 1882, mil liikmete arv on suurim ning tegevus intensiivsem.

Ärkamisaegse üldise optimismi ja kevadise enesejõutunde kihutusel töötatakse esimesel aastakümnel järjest kasvava hoo ja vaimustusega ning töötajate silmi ees kangastuvad nitmesugused roosilised tulevikupildid. Teisel aastakümnel murrab aga tugev venestuse laine, millele ühe osa tegelaste liigne venemeelsus ettevaatamatult teed tasandas, varssi noore rahvus-kotka tiivad. Ühes üldise allakäiguga algas ka isikute tagakiusamine. Nii näit. keelas Tartu seminaridirektor, „vabameelne“ Hollmann, oma õpilastel-seminaristidel osavõtte E.K.S. koosolekuist, kuna maal radikaalsemaid, n.n. „jakobsoniaansemmaid“ õpetajaid hakkas „ametist ära lendama, kui vareseid“ (J. Kurrik. „E. Kirj.“ 1922., lhk. 187.). Aleksandri kooli kurb saatus masendas oma jagu. Eriti segavalt mõjusid aastakümne vahetusel teravaks läinud vastolud juhtivamate tegelaste vahel (Jakobson-Hurda tüli). Osa agaramaid tegelasi lahkub kodumaalt (J. Hurt, M. Veske, J. Kunder), teisi murrab enneaegne surm (C. R. Jakobson). Esialgsete juhtide lahkudes, kes oma vastoludeski olid kantud ideelisist püüdeist ja sisemisest veendumusest, algab „epigoonide“ enamasti väiklane ja isiklik norimine, mis paljusid hellemaid töömehi eemale tõukab. Ja nii lähebki E.K.S. vastu surmale, mille kohta õieti raske öelda, mil määral see oli loomulik „vanaduse nõrkus“, mil määral venestuse vägivald.

E.K.S. pedagoogilisele tegevusele sai eriti saatuslikuks sarnaste silmapaistvate kasvatustegelaste, nagu G. Blumberg, P. Undritz, R. Kallas, A. Grenzstein, J. Kapp j.t. lahkumine 1881. a. peale selle, kui J. Hurt mitmesuguste vastolude tõttu esimehe kohalt keeldus. Tegelaste vahetuse tagajärjel kaldub seltsi tegevuse raskuspunkt teisel perioodil sootu teisale, kui see alguses oli olnud, millist murrangut täiendavad muu seas ka allpool esitatud konkreetset arvud.

Ärkamisaja esialgne „kirjameeskond“ koosnes eeskätt õpetajaist, kuna haritud talupoegi ja käsitöölisi oli vähe, kõrgema hariduse osalised aga rah-

vustused ümber. Alles pärastpoole, kui ka teistesse elukutsetesse enam haritud jõude ilmub ning ümberrahvustumine seisatama jääb, muutub jõudude vaherkord. Ses suhtes on huvitav vaadelda E.K.S. liikmete jagunemist elukutsete järgi. Asutajatena allakirjutanud 43-st isikust on 30 tegelikud õpetajad. Esimesel tegevusaastal (1873.) ja üheksa aastat hiljem (1882.), mil selts oli kõige arvrurikkam, oli liikmeid järgmistest kutsetest:

	1873. a.		1882. a.	
	45 s. o.	52 %	270 s. o.	24 %
Õpetajaid	5	6 "	21	2 "
Kirjan., ajak., ametn.	5	6 "	42	3,6 "
Kõrg. haritl. (arste, pastor, adv., prof., ins., apteekr. j. t.)	4	4,8 "	26	2,3 "
Ühõpõilasi	3	3,6 "	58	5,1 "
Vallak., kõstreid, mõisav.	2	2,4 "	37	3,3 "
Käsitõõlisi	9	11 "	248	21,8 "
Maapidajaid	2	2,4 "	165	14,5 "
Majaoman., tõõst., mõõldr., kõõrtsm.	9	11 "	267	23,4 "
Teadmata kutsetest				
Kokku liikmeid	84		1134	

1890. a. oli järelejäänud 129-st liikmest õpetajaid 49., s.o. umb. 39%.

Seltsi tähtsamateks tegevusvahenditeks olid: 1) kõnekoosolekud, milliseid korraldati 2—6 korda aastas ja kuhu kokku sõideti üle maa, 2) aastaraamatud, milliseid ilmus iga aasta 1, sisaldades mitmesuguseid artikleid, ning seltsi koosolekute protokollid, 3) kirjastamine, 4) rahvaluule ja vanavara kogumine (eesotsas J. Hurdaga) ja 5) keele uurimine ja murdesõnade kogumine (eesotsas M. Veskega). Käesolevas kirjutises huvitab meid eeskätt kolm esimest tegevusala, kus seltsi pedagoogiline ilme kajastus kõige enam.

Seltsi poolt korraldatud kõnekoosolekul on peetud

1872.—82. a. 157 kõnet, neist otsekohe pedag. sisuga 83.
1883.—90. a. 106 " " " " " " " " 6.

Muidugi ei puudunud ka teistel kõnedel, näit. neil, mis käisid eesti keele, kirjanduse või ajaloo kohta, kaudne pedagoogiline mõju, seda enam, et kuulajaskond koosnes eeskätt õpetajaist, kuid otsekohe pedagoogiliste hulka on arvatud siiski ainult need ettekanded, mis käsitlesid kooli- ja kasvatusküsimusi. Ja nendegi protsent pole esimesel tegevusjärgul olnud väike. 1876—1882. a. tegutses koguni eriline õpetajate osakond, mis pidi igal suvel ühenduses üldkoosolekuga eraldi kokku tulema, et omakeskis kooliküsimusi harutada ja õpperaamatuid arvustada. Ka mõned proovitunnid korraldati. 1882. a. likvideeriti aga see osakond, põhjendusega, et üldine juhatuse ja üldkoosolekud neid küsimusi niikuinii käsitlevad. Osak. likvideerimise peapõhjuseks on siiski vist varemmainitud koolimeeste lahkumine seltsist, mis seltsi pedagoogilisele tegevusele üldse suure hoobi annab. Peale kõnede teenivad tähelepanu veel ülevalt ilmunud kirjandusest, milliseid püüti anda võimalikult regulaarselt igal koosolekul ja mille all siis ka arvustati ilmunud kooliraamatuid. 1880. a. paiku kavatseti koguni luua eriline koolikirjanduse arvustamise toimkond, kuid loobuti sellest siiski, lootuses sellekohast tarvet rahuldada üldülevaldetega. Küll tuleb aga siinkohal nimetada võimlemisõpetuse toimkonna ellukutsumist 1875. a. J. Kurriku algatusel. Tähendatud toimkonna töö kohta puudub üksikasjalikum ülevalde; igatahes on ta koolivõimlemise mõtet õhutanud mõningais ajaleheartikleis ja paaris ettekandes E.K.S. koosolekul. 1878. a. ilmus ka E.K.S. toimetuste numbri all võimlemisõpetuse toimk. algataja J. Kurriku „Turnimise raamat“, mis on määratud käsiraamatuks õpetajaile. Teisteks silmapaistvateks referentideks pedagoogilistele teemadele on olnud H. Beckmann, R. Kallas, G. Blumberg, P. Undritz j. t. Teemad on olnud kõige mitmekesisemat laadi — küll kõõblise kasvatusel, küll õpetuse metoodika alalt. Osa kõnesid on avaldatud E.K.S. aastaraamatutes ning on oma aja kohta isegi üllatavalt asjalikud ning kvalifitseeritud.

Aastaraamatuid andis selts peaaegu igal aastal ühe välja. Kokku on neid ilmunud 1873—1890. a. 16. Iga liige sai liikmemaksu arvel ühe eks., kuna teised lasti vabalt müügile. Sel teel kanti hulk head lugemismaterjali, selle hulgas ka pedagoogilise sisuga, rahva sekka. „Õpetlikud tükid aastaraamatutes on iseäranis õpetajatele kirjutatud. Niikaua, kui Eesti rahval veel iseäralist kooliajalehte ei ole, oleks väga soovitatav, kui õpetajad neid tükke hoollega loeksid, mis kirjameeste selts neile oma aastaraamatutes pakub“, ütleb seltsi esimees J. Hurt ühel koosolekul a. 1875. (v. 1875. a. aastar. lhk.91.). Ilmunud aastaraamatud sisaldavad peale protokollide ja ametliku osa järgmisel määral artikleid:

1872—82. a. 10 raamatut, art. 764 lhk., neist otsek. pedag. sisuga 142 lhk.

1883—90. a. 6 raamatut, art. 384 lhk., neist otsek. pedag. sisuga 44 lhk.

Nagu näeme, siingi suur langus pedagoogilisis harrastusis teisel perioodil! Artiklite autoriteks on enamasti samad isikud, kes koosolekuil esinesid referentidena ja peaaegu pool artikleist on koosolekuil referaatidena ette kantud. Üldse on 16-es aastaraamatus ära trükitud 15 kasvatusteaduslikku kirjutist 10-lt autorilt.

Kirjastamine, nagu eelpool nägime, oli see ala, milleks Kirjam. Seltsi kõige enam tarvis oli ja vist on ta siin ka kõige tänuväärsemat tööd teinud. Tarvilikke kooli- ja populaarteaduslikke raamatuid ise kirjastades või neid oma toimetuste numbri alla võttes ja neile mõne erakirjastaja nõutades, virgutab E.K.S. tookordseid sulemehi raamatute kirjutamisele, seega aidates rahuldada tarbeid, mis tekkisid sel alal koolivõrgu tihenemise ja õppekavade avarumisega. Alguses määrati isegi üldkoosolekuil kindlaks, milliseid teoseid kõige pealt tarvis oleks ja tehti eestseisusele ülesandeks leida autorid ning kirjastaja. Kokku on E.K.S. „Toimetuste“ n-ri all ilmunud umbes 100 raamatut, neist enam kui pool kooliraamatud. Viimaste hulgas on mõned veel kuni

hilisema ajani tarvitajaid leidnud teosed, nagu C. R. Jakobsoni „Kooli lugemise raamat“, J. Kunderi „Arvuvald“, M. Jürmanni „Kodukool“ I, II, III jne. Ka teiste hulgas on rida suure tähtsusega teoseid, nagu J. Hurda „Vana Kannel“ I, II, J. Bergmanni „Üleüldine ajalugu“, J. Hurda „Pildid isamaa sündinud asjust“, C. R. Jakobsoni „Kolm isamaa kõnet“, J. Kunderi „Eesti kirjanduse ajalugu“ jne. Ka mõned ilukirjanduslikud teosed on „Toimetuste“ n-ri alla võetud (näit. P. Jakobsoni „Udumäe kuningas“, J. Pärna „Oma tuba, oma luba“ j.t.). Selline kiire ja osalt koguni kavakindel eesti populaarteadusliku ja koolikirjanduse rikastamine oli kahtlemata tänuväärt teene mitte ainult oma aja seisukohalt, vaid sunnib enesest isegi tagant järele suure lugupidamisega mõtlema.

*

Kõike kokku võttes näeme, et juba ärkamisajal meie rahvusliku kooli põlul võrdlemisi sügavaid vagusid on aetud, ja et alates seitsmekümnendate aastatega just Eesti Kirjameeste Selts oli tookordsete rahvuspedagoogiliste püüete keskkohaks, millele, kahjuks, otsa peale tegi karmikäeline venestus, osalt aga ka tegelaste väsimus ja omavahelised vastolud.

Ilus oli too kõrgelennulise romanti-kaga läbistatud enneaegselt varajane rahvuslik kevad, seda ilusam, mida li-gemalt me teda silmitseme... Seal, kus pealiskaudne pilk näeb paljalt pin-napealsuse ja labasuse sümboliks tar-vitatavat „koolmeistri“ kuube (eks hei-deta ju meie ärkamisaja tegelastele nii sageli koolmeistrilikkust ette!), avane-vad enam sellesse süvenejale sootu tei-sed tundeväärtused: suur, ennast-salgav idealism, nii paljusid meile tund-matuid raskusi ületav töötahe ja selge pilk nii mõneski asjas. Seepärast — austust ja lugupidamist tolle ärkamis-aja koolmeistri vastu, kes kõigi olude kiuste mehena enese sirgu ajas ja koh-kumatult oma turjale võttis koorma, mis aeg sinna pani, võttis ning kandis nii, et see kõlbab eeskujuks veel mit-mele põlvele.

Kuidas ei tohi lugeda.*)

E. Kevend.

Ääremärkusi, õp. K. Adra näitetunni kohta III eesti keele õpetajate kongressil.

Nagu selgus III eesti keele õpet. kongressil, pidi õp. K. Adra näitetund olema M. Kampmanni referaadi — Emakeele lugemise hariv tähendus — täienduseks, õigemini illustratsiooni.

Lubage, et toon siinkohal veel korra M. Kampmanni esitatud põhilaused, siis on võimalik näha, kuivõrt täitis õp. K. Adra näitetund oma ülesannet.

1. „Emakeele lugemistunnid peavad õpilase vaimujõudu sedavõrt arendama, et ta nende varal suudab laiematele rahvakihtidele määratud üldsisulist kirjandust iseseisvalt lugeda ja loetu sisu üle seisukohta võtta.“

2. „Õpilase iseseisvaks tegemise kõrval on lugemistunnil lähemateks ülesanneteks vanade ja uute kujutluste ühendus ja selgitus, õpetus vaatlikult mõtlema (mina nimetan seda — kujuliselt mõtlema. E.K.), mõttekujutuse äratus loovale tööle, kirjanduses esinevate tegelaste kõlbline hindamine ja lugeja enda kõrvutamise nendega täisväärtusliku isiksuse kujundamiseks.“

3. „Lugemistunnil käsiteldavatel ainetel peab olema kirjanduslik väärtus.“

4. „Üksikute lugemistundide ained tulevad järjestada progressiivselt, kuid ainevalikul kui ka aine käsitlusel vaja arvestada õpilaste psüühikat. On vaja selle eest hoolt kanda, et õpilased loetud aineid kaasa elaksid.“

Neid põhilauseid tähele pannes võtan õp. K. Adra tunni vaatlusele. Ma tean, et ma õpetajaskonna, eriti vist küll Tartus, teen enese vastu veel vaenulisemaks, sest õp. K. Ader on „tunnustatud“ deklamaator, teda tunnustas ka III eesti keele õpetajate kongressil suurem hulk tema näitetunni puhul sõnavõtjaid. Nagu ma juba kongressil tähendasin, on tema lugemisevõtteid vananenud, need on pärit sellest ajast, mil jesuiidid püüdsid helilise tõusu ja mõõna kaudu sisendada kuulajasse teatud elamusi. Sääraseid

võtteid tarvitavad mõned vanaaegsed pastorid ja palvevennad. Kui sagedasti ütlevad vanad eidekesed: „Küll oli vägev kõne!“ Aga kui küsida, millest siis õige jutt oli — seda ei teata! Hiljuti ütles mulle üks eidekene: „Kirikus ei käigi jutlus nii südamest läbi kui palvemajas!“

Seltskonnas levisid niisugused lugemisevõtteid XVII sajandil. Siis rõhutati rohkem kõne väljendust kui tema sisu. Ja et mõtteid väljendati pikka-aegses perioodides, siis oli ka lugemine niisugune, nagu tõendab Leo Tolstoi: „Lugemiskunst oli selles, et meeletult hulgudes ja õrnalt sosistades, poollauldes häälitati sõnu, hoolimata nende mõistest, kusjuures ühele sõnale langus juhuslikult hulgumine ja teistele sosin.“ *)

Sel kombel anti sõnaline looming suuliselt edasi ühest põlvest teise. „Niisugusel lugemaõppimisel olid õpetaja juhatused subjektiivsed ja omapärased. Õpetaja autoriteet või anne ja vilumus asendasid lugemiskunsti teooria, õpetaja ja vastava ajajärgu maitse määrasid ühed või teised lugemisevõtteid“, tähendab lugemiskunsti „vana kooli“ kohta D. Korovjakov. **)

E. Legouve kirjeldab mõju, mis temasse jätnud eelnimetatud lugemiskooli käsitamine, järgmiselt:

„Ei mõisteta seda, mida pole õpitud, aga keegi ei mõtlegi, et siin on ka midagi, mida peab õppima. Seepärast pole mul olnud juhust seltskonnas kuulda luuletuste lugemist imestamata neid mitmesuguseid võtteid, mida tarvitatakse, et neid halvasti lugeda. Mõned peavad kooskõla ettekäändel oma kohuseks teha luuletusest mingisugune mäge kilistamislaul, mis ümmardab kõik jooned, kustutab kõik kontuurid, määrab kõik vedrud ja mis mõjub teisse millegi vastikuna, südantpööravana, mis sarnaneb mingile libedale, venivale keedisele. Teised ei hoolitse loomu-

*) Anname kirjutisele ruumi, kuigi me ei jaga autori kõiki väiteid. *Toimetus.*

*) Д. Коровьяковъ. Искусство и этюды выразительнаго чтеня.

**) Seesama.

likkuse ettekäändel ei luule mõödust ega rütmist. *)

Kui nüüd ülaltoodut tähele pannes tuletame meelde õp. K. Adra lugemist, siis peame, kahjuks, tõendama, et see oli niisugune, nagu „vana kooli“ lugemist iseloomustavad Leo Tolstoi ja E. Legouve. See oli lugemine, nagu seda harrastatakse meie koolis, seltskonnas ja teatris tänapäev ja mille vastu tuleb võidelda, kui tahame olla mõtlejad inimesed.

Nüüd vaatame, kas vastab lugemiskunsti „vana kooli“ käsitlemine neid nõudeid, millised esitab M. Kampmann.

„Emakeele lugemistunnid peavad õpilase vaimujõudu sedavõrt arendama, et ta nende varal suudab laiematele rahvakihtidele määratud üldsisulist kirjandust iseseisvalt lugeda ja loetu sisu üle seisukohta võtta“, nõuab M. Kampmann.

Umbes samasisuline on ka prof. G. Suitsu väide, et eelkäivais haridusmais nõutakse ikka tungivamalt tähelepanupöörmist autorite stiilitunnustele ja nende mõnuga lugemisele, et tuleb püüda neid väärtusi esile tõlgitseda, mis teksti peidetud, — tuleb teha stiili analüüsi.

Peab tunnistama, et jubanimetatud õppetunnil ei tehtud luuletuste stiili analüüsi, ei juhitud õpilaste tähelepanu autori stiilitunnustele. Ei näinud ma ka, et oleks juhitud õpilasi sel kombel, et nad loetu sisu kohta oleksid võinud iseseisvalt seisukohta võtta. Ei püütud ka neid väärtusi, mis teksti peidetud, esile tõlgitseda — s.o. ei püütud neid mõtteid, mis autor luulesse pannud, loogiliselt esile tuua, ei püütud neid elamusi, mis autor luulesse peitnud, kehastada ja neid kuulajale edasi anda. Ei hoolitsetud ka selle eest, et õpilased emakeelt korralikult häälleksid. Osavasti leiti pealkirjad luuletuse üksikutele osadele, aga see pole jü veel autori stiili analüüs. Kuhu jäi vaatlilikult mõtlema õpetamine ja mõttekujutuse äratus loovale tööle?

E. Ozarowski soovitab umbes niisugust poeesia kirjandus-deklamatsioonilist kava eepilise luule käsitlemiseks:

1. Mis on kirjeldus (või ka jutustuse E.K.) objekt?

2. Mitmest üksikust pildist koosneb üldine kirjeldus (jutustus)?

3. Autori meeoleolu ja elamused.

4. Kas tekstis on andmeid, mis autori meeoleolu ja elamusi näitavad?

5. Meeleolu, mille mõjul autor teatud pildi lõi?

6. Meeleolu ja elamuste vaheldused.

7. Kuidas neid elamusi väljendada ja kuulajasse sisendada. *)

Eepilise luulena käsitleti õppetunnil J. Leideni „Meri ja kallas“. Jääb arusaamatuks, miks valis õp. K. Ader just selle valmi? Pole sel luulel ju kirjanduslikku väärtust, nagu nõuab M. Kampmann. Riid ei ole üldse esteetiline eluavaldus, ei tea miks taheti, et lapsed meelde pidid tuletama seda eitava nähtust elus, et jooanud inimesed kaklevad, hooplevad jne.

Umbkaudu määrati, et käesolev jutustus (seda küll ei nimetatud. E.K.) koosneb viiest pildist. Aga kas me nägime ka neid pilte, iga pilti üksikult. Ei — vaid lugedes ümmardusid kõik jooned, kustused kontuurid. Ei otsitud andmeid autori elamuste kohta, ei püütud esile tõlgitseda seda, mis teksti oli peidetud.

Kui nimetatud luuletus ülaltoodud kirjandus-deklamatsioonilise analüüsi põhjal läbi võtta, jätkuks tööd mitmeks ja mitmeks tunniks.

Lüürilist luulet tuleks järgmiselt analüüsida: **)

1. Objekt.

2. Tema loogiline koosseis.

3. Kas ood või eeleogia?

4. Kui mõlemad, siis, millal lõpeb esimene ja algab teine?

5. Autori elamuste vaheldus.

6. Miks need elamused vaheldusid?

7. Kuidas neid elamusi elus väljendatakse?

8. Püüame meelde tuletada, kas oleme midagi sarnast näinud või kuulnud.

Lüürilise luuletusena loeti näitetunnil Juhan Liiva luuletust „Nõmm“. Kongressil toonitati mitmelt poolt, et just see luuletus oli eriti õnnestunud. Sissejuhatusena kujutas õp. K. Ader sügisest päris mažoorse pildi, tähendas

*) E. Legouve. L'art de la lecture.

*) Э. Озаровский. Музыка живого слова.

**) Э. Озаровский. Музыка живого слова.

siis, et sügis võib ka kurb olla ja luges luuletuse ette. Oli ka mingisugune luule analüüs, aga ei otsitud meeleolu, mille mõjul Juhan Liiv selle luuletuse loonud. Ei leitud, et luuletus tervikuna pole kurb, vaid temas on vaevalt tunduvaid rõõmusilmapiilke. Ei leitud, et käesolevas luuletuses on peaaegu iga sõna — tundmus, et palju on vaja väljendada intonatsioonil ja pausis seda, mis Juhan Liiv siin sõnadega pole avaldanud.

Seda luuletust kirjandus-deklamatsiooniliselt analüüsid, jõuaksime otsusele, et luuletus ei vasta algkooli IV kl. õpilase psüühikat, et ta pole lihtne sügise kirjeldus, vaid ta toob esile Juhan Liiva elamused ühel sügispäeval nõmmel. Sellest siis ka luule nimetus „Nõmm“ mitte „Sügis“.

M. Kampmanni nõue, et aine valikul tuleb arvestada laste psüühikat ja et lapsed loetud aineid kaasa elaksid — jäi teostamata sel lihtsal põhjusel, et 11-aastaselt lapsel ei ole neist elamustest aimugi. Selles luulevalikus ei ole süüdi aga õp. K. Ader, vaid M. Kampmann. Ta nõuab, et loetav aine vastaks laste psüühikat, aga võtab oma lugemikku luuletused, nagu Juhan Liiva „Nõmm“ ja G. Suitsu „Sügise laul“. Et lugemik on määratud algkoolile, siis võttis K. Ader selle luuletuse ka M. Kampmanni referaadi illustratsiooniks.

Kui nüüd need, kes seda näitetundi pealt kuulasid, ülaltoodut tähele panes püüaksid tuletada meelde lugemist sel tunnil ja püüaksid ka seda lugemist ja tunni käsitamist arvustada kirjandus-deklamatsioonilise analüüsi põhjal, püüaksid kõrvutada M. Kampmanni teooria ja K. Adra praktika, siis peaksid nad küll tunnustama, et tund oli ebaõnnestunud ja et need, kes seda tundi kiitsid, rängasti on eksinud. See oli tõesti näitetund, mitte niisugune nagu ta tahtis olla, vaid vastupidises suunas — ta näitas meile, *kuidas meie koolides praegu loetakse ja kuidas ei tohi lugeda!* Minule aga andis see tund hea võimaluse lugemiskunsti „vana“ ja „uue kooli“ vahet näidata, kuigi ainult paberil. Nüüd vast ehk on arusaadav, et ma kirjandus-deklamatsioonilise analüüsi põhjal Juhan Liiva „Nõmmele“ oleksin *tahvil* suutnud

anda teise ilme. Kahjuks oli aega liiga vähe ja opositsioon oli tugev.

Ma ootasin, et keegi haridusjuhtidest võtaks K. Adra näitetunni puhul sõna, konstateerides, et õpilastele ettelugemine on otse töökooli printsiibi vastu ka siis, kui õpetaja hästi ja õigesti loeb. Võiks ettelugemist lubada vaid esimesel õppeaastal, et lastes huvi äratada lugemise vastu. Vanemates klassides võib õpetaja lugeda alles siis, kui luule analüüsitud ja mõni õpilane juba lugenud. Ette lugedes ei tee meie õpilast iseseisvaks; ta hakkab õpetajat jäljendama. On koole, kus nõutakse, et õpilane jäljendaks õpetaja ettelugemist.

Vahemärkusena nimetan, et teaterkoolis ei tohtinud õpilane minna teatrisse, kui seal kanti ette näidend, mis oli ka meil käsil. Kuulates ja nähes mängu, eriti kui see meile meeldib, hakkame jäljendama, kuigi me ise seda ei märka, ja jäljendamine pole individuaalne loomingu.

Kongressil heideti mulle ette, et on absurd nõuda algkooli IV klassi õpilastelt loogilist lugemist.

Nimetan ainult niipalju.

Kui ma mõne aasta eest, enne kui esinesin referaadiga I eesti keele õpetajate kongressil, uurisin algkooli õpekavu, siis seisis seal:

Eesti keel. IV õppeaasta. *Korralik, arusaamisega ja mõnuga* lugemine.

Nii siis: nõutakse, et laste lugemine olgu: 1) *foneetiliselt* (korralik) ja *loogiliselt* (arusaamisega) õige. Sõna „mõnuga“ kohta võib ju olla teisel arvamusel, aga et sellega nõutakse tähelepanupöörmist autorite stiilitunnustele, et lugeja peab ise enda kõrvutama kirjanduses esinevate tegelastega täisväärtsliku isiksuse kujundamiseks, et õpilased loetud aineid kaasa elaksid — muidugi laste mõistuse ja elamuste kohaselt — selle kohta pole kaht arvamist.

Nõutakse, aga, nähtavasti, ei täideta.

Usun, et lugemise reformeerimise küsimus nüüd õige pea päevakorda tuleb, sest seda nõuavad ka prof. G. Suits ja M. Kampmann, kuigi teiste sõnadega. Oleks ka juba aeg!

Õp. K. Adra kohta ütleksin: tal on meeldiv hääl, tal on hinge, tal on taht-

mist, tal on julgust, aga tal puuduvad teadmused, kõige algelisemadki deklamaatori kutseteadmused. Selles pole ta süüdi: ta on õppinud meie tunnustatud näitejuhtide ja lavakunsti õpeta-

jate juures, aga need tunnustatud õpetajad, nimesid ma ei nimeta, on teda juhtinud valeteele. Oletame, et mitte teadlikult.

Kirjanduse arvustusi.

Tartu. Tartu linna-uurimise toimkonna korraldatud ja toimetatud.

Tartus, 1927. Lhk. XII + 728. *Erilisad: 1. Tartu kaardid, plaanid, tabelid* 17 suurt kokkupandavat lehte ja 2. *Tartu. Résemé français* (prantsuskeelne kokkuvõte). Lhk. 78. Hind (ühes lisaga) brošeeritult 14 krooni, kalingorköites 16 kr., nahkköites 16 kr. 50 senti.

J. Kents.

Möödunud aasta lõpul Tartu linna poolt väljaantud koguteos „Tartu“ on meie kodumaatundmaõppe kirjandusele üheks väärtuslikumaks lisanduseks. Oma sisukuse, värskuse, materjalirohkuse ja selle modernse läbitöötamise suhtes ületab ta igatahes kõik endised teosed sellel alal. Meie linnageograafilises kirjanduses on ta aga ainukeseks hiigla monumentiks. Vist jääb ta küll selleks ka veel kauaks ajaks! Meie senised linnade „kirjeldused“ ja „juhid“, nagu J. Prümmeli: „Tallinna juht“, sama autori „Eesti kuurordid“ (Haapsalu, Pärnu ja Kuressaare), Dr. Hans Alveri „Eesti kuurort Haapsalu“, A. Tõnuristi „Narva“ j.t., mis ju omal ajal ja kohal olid üsna asjalikudki, tunduvad nüüd „Tartu“ kõrval päris kääbustena. See on ka arusaadav. Ei olnud ju eelpool mainitud tööde autoreil seljataga neid ainelisi ja vaimlisi ressursse, mida on Tartul, kui suurel kommunaalsel üksusel ja meie kultuurikeskusel. Juba üksi Tartu linna-uurimise toimkonna ja tema lähimate kaastööliste nimestik, mis sisaldab meie vaimuõlma vanema ja noorema põlve aadlikumaid tegelasi, eeldab, et meil siin on tegemist soliidse tööga, seda enam veel, et see töö on valminud viie aasta jooksul. Teose toimkonna liikmetena on töötanud, nagu see selgub raamatu „Avasõnast“ (lhk. V—VIII), sellised üldiselt tuntud jõud, nagu prof. dr. H. Koppel, prof. dr. J. G. Granö, prof. dr. A. M. Tallgren, prof. dr. A. R. Cederberg, prof.

dr. A. Rammul, prof. dr. A. Saareste, dots. P. Treiberg, dots. dr. A. Tamme-kann, mag. J. Rumma (†), mag. H. Kruus, mag. E. Kant, Tartu linnapea K. Luik (toimkonna juhatajana), K. Kirp (toimkonna sekretärina), mag. R. Kleis (teose üldtoimetajana), lektor J. V. Veski ja E. Muuk (keeleliste korrektoritena), J. Maide j.t. Toimkonna aastaid kestnud töö tagajärg on osutunud nii väliselt kui sisult ja illustratsioonelt selliseks, et ta võib ka välismaade linnageograafilise kirjanduse parimate tööde kõrvale asuda ja isegi vast ületada mõnes suhtes (näiteks *linna kui ümbruse ja organismi* modernse teaduse kohases uurimises ja kirjeldamises) parimaid neist.

Veel tulusam oleks asi, kui Tartu eeskuju ärataks ka meie teisi suuremaid linnu, eeskätt just meie pealinna Tallinnat, endile ka ehitama ja koostama selliseid kirjandus-teaduslikke monumente! Tallinna kui *turistide linna* kohta oleks selline teos ühes lühikese praktiliseks käsitamiseks kohandatud väljavõttega enam kui hädatarvilik.

Sisult on koguteos „Tartu“ sedavõrt rikkalik ja mitmekesine, et siin saab teda vaid üldjoontes puudutada. Ta jaguneb kolme suurde ossa.

Esimese osa moodustab Tartu *ajalooline ülevaade* (lhk. 1—172). Siin esineb kolm autorit. Tartu arenemist ja ajalugu kuni Rootsi-ajani käsitleb O. Freymuth kolmes eriartiklis: „Tartu välisilme kujunemine“ (ühes pildi ja vastava plaaniga), „Tartu linn ordn-ajal“ ja „Tartu linn aastail 1558—1625.“ Tartu eluolu ja arenemist Rootsi-ajal ja Vene-aja esimesel poolel kuni 1800. aastani käsitleb dot. P. Treiberg kahes artiklis: „Tartu linn Rootsi-ajal“ ja „Tartu linn XVIII sajandil (aastail 1704—1800)“. Hilisaegsemat Tartu arenemist kuni meie päevini käsitleb

mag. Hans Kruus artiklis „Tartu XIX aastasajal ja XX-da alul“. Jättes ramatu sellele osa üksikasjalise hindamise ajaloolastele, tuleb siiski üldiselt tähendada, et ta põhjeneb vanade allikate ja dokumentide *objektiivsel ja erapooletul* hindamisel ja see- ga laseb paista Tartu kui ka kaudselt kogu kodumaa ajalugu uues valguses. Seejuures oleks olnud soovida, et vana- keskaegses saksa keeles toodud aktide ja dokumentide laused oleksid olnud toodud eestikeelses tõlkes ka vä- hemalt joonegi all. Praegusel kujul võivad mõned laused, näit. lhk. 85, 87, 89, 92 j.m. kehvemaile saksakeele tund- jalle raskusi sünnitada, saksa keele mit- teoskajaile jäävad nad aga kõik aru- saamatuks. Sellest on aga seda enam kahju, et sagedasti need laused just moodustavadi olulisema osa tekstist. Muidu on aga see osa, peale mõne üksiku raskema uuepärase sõna, nagu näit. lhk. 54. „tingsõduritega“, lhk. 102. „ambitsiooniküsimuste“, lhk. 121. „pä- rus“, lhk. 99. „kaveerima“ jne. kergesti loetav ja arusaadav. Mõned kohad on isegi kaasakiskuvalt elavad ja koomilise- sed, nagu näit. üliõpilaste ja teatrielu kirjeldused möödunud sajandi algupoo- lelt (lhk. 137—139). Üldiselt aga tun- dub, et Tartu iseloomustavamaks joo- neks ja tema arenemise halvajaks on olnud aastasadade vältel kuni viimase ajani „minevikust päritud pahed — vastastikune umbusaldus, protsessimis- töbi ja kaine ning tasakaaluka kodani- kumeele puudumine“ (lhk. 59.).

Teine, *geograafiline osa* (lhk. 173— 433.) on pärit kahelt autorilt. Esimeses artiklis (lhk. 175—191.) võtab A. Mieler „Tartu aseme geomorfoloogia ja hüdroloogia“ lähemale vaatlusele ja kirjeldusele. Siin kirjeldatakse meile üldiselt Emajõe ürgoru väliskuju ja selle tekkimist. Eriliselt peatutakse aga Tartu aseme morfograafilise pildi juures. Sama detailselt käsitletakse ka siin Tartu hüdroloogiat, s.o. veeseisu vaheldust Emajões Tartu linna kohal aastate vältel, *Raadi järvikut (järvik —väike järv, mille keskmine läbimõõt 10—200 meetrit), Meltsiveski ja Botaanika-aia* tiiki, põhjavee kõrgust ja kaevuvee omadusi. Edasi järgneb geoloogiline ülevaade ja pinnavorme

kujundavate jõududega (kliimalised tegurid, taimkate ja inimese tegevus sellel alal) tutvumine ning pinnavor- mide tekkelugu. See viimane osa sisal- dab rohkesti uusi andmeid meie kodu- maa hilisjää- ja postglatsiaalse aja kohta, samuti ka kliimavahelduste ja mitmesuguste turbakihtide tekkimise üle. Seepärast võiks ta küll leida vää- rulist tähelepanu iga keskkooli maatea- duse õpetaja poolt. Sisu selgitavad S.-Emajõe ja Võrtsjärve ümbruse vär- viline geoloogia kaart, Emajõe oru pro- fiilid ja 7 päevapilti-ülesvõtet Emajõe orust.

Teine artikkel, Edg. Kandi „Tartu. Linn kui ümbrus ja organism“ (lhk. 192—433.), on omapärane ja huvitav monograafia. Siin on käsitatud prof. J. G. Granö rajatud modernse Soome- Eesti geograafiakooli meetodit esma- kordselt linnageograafilises uurimises ja kirjeldamises viljakalt.

Meile senituntud „linnakirjeldus- test“ erineb Edgar Kandi töö täielikult nii oma *põhialuste* kui ka *käsitlusviisi* poolest — siin tuleb vaatlusele ja uuri- misele linn kui *ümbrus* (modernse geo- graafia mõisted *) ja *organism*. See- pärast peatume vast mõne sõnaga pike- malt selle artikli juures.

Edg. Kandi töö jaguneb nelja ossa. Esimeses osas tuleb vaatlusele Tartu *asend, asulatiip ja tagamaa*. Asula- tüüpide alal proponeerib autor uut seni- sest erinevat täpsamat ja ülevaatliku- mat liigitust. Nii jaotab ta pinnapai- galised asulad (külad, alevikud, alevid ja linnad) nende toodangu suhtes kahte liiki: *maalisteks* (kus prevaleerub na- tuurprodutsentsus) ja *linnalisteks* (kus prevaleerub kultuurprodutsentsus). Edasi järgneb nende suurusliigitus elan-ikkude arvu suhtes juba ühistel alustel (ainult arvulise vahega) ja ühise ter- minoloogiaga. Nii näit. *kääbusküla* (vähem kui 2000 elaniku) ja *kääbus- linn* (vähem kui 2000 elan.), *juguküla* (20—50 elan.) ja *jugulinn* (2000— 5000 elan.) jne. Tartu (samuti ka Tal- linna) kuuluvad selle liigituse raami- des *sürelinnade* (50.000—200.000 elan.) tüüpi. Huvitav on siin ka linnade are-

*) Võrdle kuukiri „Loodus“ 1924. a. nr-d 4 ja 5 prof. dr. J. G. Granö vastav artikkel.

nemistüübi määramine musikaalselt (vastavate nootidega). Nii kuulub Tartu „pidevkumeralt kasvavasse linnatüüpi“, Tallinna aga „arpavasse linnatüüpi“ jne. Edasi käsitletakse veel selles osas linnalise elu aluseid, s.o. linna ja tema „lähi- ning kaug-tagamaa vahelisi suhteid ja linna enese teotsemisala. Teine osa käsitleb Tartu „maastikupilti ja tema loomulikke osiseid“. Siin tutvume linna pinnakupildi ehk põhiseega (s. o. linna teestiku, väljastiku ja sarrastikuga—sarg on hoonete, hoovide ja aedade kompleks, mida eraldab vähemalt kolm tänavat (saksa keeles: Häuserblock)) ja linna ruumikupildi ehk püstisega (s. o. elamute suuruse, vormi ja värvi või ainesega, vormide levimisega ja uulide (tänavate) püst- ja rõhtsulgusega (uuli laiuse ja uulirinde kõrgusega) ning uulirinde pidevuse või katkelsusega). Vormide levimise alusel eraldatakse planigrammiliselt linna loomulikud maastikuosised ja nimelt: linnasüda, puissöör, linnasiire, linnakehis oma alaosadega ja linna-äärised oma alaosadega. — Kolmas osa käsitleb „Tartu organismipilti ja toiminguid“, nagu linna maastiku- ja lähestikuilmendajate agglomeratsioonid (s. o. sargade hoonestuse, hoovistuse, aiastuse, elamute keskmise korduse, äristuse (ärیده), elanikkude tiheduse ja nende sotsiaalse olukorra ning poliitilise meelsuse jne. suhet linna keskusega (kesega)), linnalist differentsiatsiooni (s. o. linna üksikute alade koondumist peamiselt ärilaks, korterlaks, liiklaks ja tööläks), linnalist integratsiooni (s. o. tänavaelu ja liiklemist) ja linnanähu ja -elu voodset (aastast) rütmi. Eriti huvitav ja ka igale vähikulegi arusaadav on tänavaelu ja liiklemise ning linnanähu ja -elu aastase rütmi kirjeldus olenevalt ilmastikust ja looduslikkudest oludest (võrdle näit. lhk. 314, 316, 352, 356 jne.). Neljas osa käsitleb „Tartu kui ümbruse ja organismi geneesi“, nagu linna asemevaliku probleemi, linna muinasvorme ja ava-asula ning nüüdisvorme. Sulusõnas tähistab autor Tartu tulevikupildi põhijooni ning lõpuks esitab kasutatud allikate ja kirjanduse nimestiku (7½ lehekülge) ja „vähemuttavate sõnade seletusi“ (2 lhk.). — Iga osa on rikkalikult varustatud sisuselgitavate

piltidega, plaanidega, kartogrammidega, planigrammidega, tabelitega ja aritogramm-tabelitega (kokku 179 joonist tekstis ja 42 plaani ja planigrammi erilehtedel teksti järel).

Nagu näha juba sellest lühikesestki ülevaatest, kubiseb teos uutest terminitest ja sõnadest. Seepärast võib ta ka neile, kes moodsa geograafiaga pole teinud tegemist (eriti aga neile, kes juba instinktiivselt tunnevad vaenu iga keelelise uuenduse vastu), tunduda raskepärasena ja vast liigagi komplitseerituna. Mis puutub eestikeelsesesse linnageograafilisse terminoloogiasse, siis esineb see siin alles esmakordselt. Sellest on muidugi tingitud tema uususe ja võib ollagi ka võõrapärasus. Kuid see on paratamatu nähtus. Kord tulevad meil ikkagi omakeelsed terminid vastavate linnageograafiliste mõistete jaoks luua ja tuleb nendega ka harjuda. Iseküsimus on muidugi aga see, kas kõik need uued terminid on õnnelikult leitud ja kas nad kõik jäävad elujõulisteks. Seda näitab muidugi tulevik. Muidugi ei saa ka autorit teha kõigi nende uute terminite eest vastutavaks, sest suurem osa neist on loodud ülikooli geograafiliste oskussõnade komisjonis. Ei saa aga siiski siin tähendama ta jätta, et autor on vast liigagi oht-rasti uusi sõnu tarvitusele võtnud ka seal, kus selleks erilist vajadust ei näi olevatki. Nii, näiteks, jääb mulle ja vast ka paljudele teistelegi arusaamatuks, mille poolest „voodne“ parem on kui „aastane“, või „jalgaja“ „jalakäijast“ jne. Kuid need märkused ei alanda töö üldist väärtust. — Igatahes on Edg. Kandi töö täitsa omalaadiline ja ka kõigest senituntud välismaade sellelaadilistest töödest täielikult erinev. Ei kahtle, et see töö leiab oma uue meetodi ja põhialuste suhtes ka väljaspool Eestitki asjaomastes ringkondades tähelepanu. Seda võimaldabki ka tema lühikene prantsuskeelne kokkuvõte.

Koguteose „Tartu“ kolmas osa, üldosa (lhk. 435—716) on kõigiti huvitav ja mitmekesine ning üldiselt ka kergesti loetav. Siin on 25 erilist artiklit 22-ilt autorilt. Kogusummas annavad need artiklid läbilõike praegusest Tartust. Nii tutvume siin linna maa-ala ja selle liigitamisega (A. Martin), tema rah-

vastikuga (A. Tooms), ehitusajandusega (H. Seydenbach), õigusliku seisukorraga (E. Maddison), omavalitsuse organisatsiooni ja töökorraldusega (A. Mägi), linna tööstuslike ettevõtete ja rahandusega (M. Kurtšinski), eratööstuskaubandusliku tegevusega (J. Podsolov), pangaajandusega (A. Tamman), tervishoiu oludega (P. Põlder), koolitervishoiuga (H. Madison), joogivee oludega ja keskkeevärgi ehitamise kavatsustega (A. Rammul), loomatervishoiuga (F. Vidik), hoolekandega kuni 1917. a. (A. Hasselblatt) ja pärast 1917. a. (E. Kapsta), tööliste ametiühingutega ja haigekassa ning tööborsiga (A. Kena), politseikorraldusega (J. Kodres), tuletõrjega (G. Teiman), korterioludega (H. Seydenbach), koolikorralduse ja haridusoludega (A. Reeben), ülikooliga (P. Põld), teaduslike ja kunstiasutistega (F. Leinbock), raamatukogudega (A. Möldri), sotsiaal- ja moraalistatistikaga, usuajanduse ja kirikuga (J. Aunver). — Kuigi siin ka mõnes artiklis juba eespool ajaloolises ja geograafilises osas käsitletud andmeid ja asjaolusid uuesti puudutatakse, mis sellises koguteoses paratamatu, kus iga artikkel enam-vähem omaette tervik, siiski ei tundu see mitte liigse kordamisena — vaatleb ja käsitleb ju iga autor ainet oma eriseisukohast. Pealegi ei suuda keegi ka sellist paksu teaduslikku raamatut ühe sõömuga läbi lugeda. Nii on seks ajaks, kui lugemise lõpuni jõutakse, algus juba oma tulivärskuse kaotanud ja asja uuesti meeldetuletamine, kuigi teisest seisukohast vaadatuna, tarvilik.

Raamatu lõpus on asiregister (lhk. 717—727) ja jooniste, plaanide, kaar-

tide, tabelite nimestik, mis sellise teose juures väga tarvilik.

Nagu juba eriosade puhul tähendatud, on raamat keeleliselt korrektne ja üldiselt kergesti loetav. Keelelistest uuendustest olgu veel tähendatud, et teose toimetus tuntud „uulitsa“ ja „tänav“ võitluses on tahtnud salomonilist keskteed oma „uuliga“ tabada. Plaanidele on aga siiski püsima jäänud uuli asemel kas „tee“ või „tänav“. Peale nähtavate trükivigade, mis raamatule kaasaantud „Trükivigade paranduses“ vahele jäänud (näit. lhk. 506 „kaasutab“ pro „kasutab“, lhk. 694 „nõrgem“ pro „kõrgem“ jne.), leiduvad ka mõned terminoloogilised vead ja kahesuguse vormi tarvitamised, nagu lhk. 18 „rannamailt“ pro „rannikumailt“, lhk. 579 „Emajõe ja Pedja jõe kõrvalharu (minu kursiiv) vahel olevat maa-ala“, nähtavasti pro: „Emajõe ja tema lisajõe Pedja“ jne., lhk. 663 „Meltsi tiik“, mujal aga (lhk. 180, 577 ja järgnevad) „Meltsiveski tiik“, lhk. 128 „Vilnast“ pro „Vilnost“ jne. Muidugi need märkused nüüd raamatu head muljet ei sega.

Raamat peaks teed leidma koolide ja rahvaraamatukogudesse. Eriti tuleb selle raamatu tähtsust koolide suhtes alla kriipsutada — peale üldise ettevalmistuse, mis võidakse siit teatud õppetundideks leida, on see raamat hädavajaline Tartusse korraldatavate õpikäikude ettevalmistamisel. Muidugi omandavad selle raamatu paljud ka neist haritlasist, kes on veetnud oma parimad noorusaastad *alma materi* linnas — Tartus. Raamatu hind näib küll esialgu nagu kõrge olevat, kuid võrreldes sellekohaste välismaade raamatutega on ta siiski enam kui mõõdukas.

Koolitoast.

J. Parinbak.

Vene-Liivi sõja ja Liivi päranduse jagamise käsitlemine Rakvere õpetajateseminari harjutuskooli V klassis. 7 tundi.

Aine käsitlemisel on võetud kodukoht töö aluseks ja keskkohaks. Kõiki kodukohta puutuvaid sündmusi ja nähtusi on tundma õpitud põhjalikumalt, üldiste sündmuste kohta on tõmmatud

jooni nii palju, kui palju need kodukohta sündmustega ühenduses ja kui võrt seda vaja kodumaa ajaloo käigu mõistmiseks.

Et meil algkoolide jaoks töökooli nõuetele vastavalt kokkuseatud ajaloo lugemikku ei ole, siis puudub õpilastel kindlaksmääratud õpperaamat. Tarvi-

tame siiski kõiki olemasolevaid õppe-
raamatuid (on koolikogus suuremal ar-
vul) allikatena, andmete koguna. Palju
rohkem leiavad tarvitamist Russovi
Kroonika, Kruusi Ajaloo lugemik ja
ajaloolised ilukirjanduslikud tööd. Ül-
dise ajaloo käsitlemisel tarvitame tõl-
keid välismaa lugemikkudest. Sage-
dasti laseme ka õpilasi endid leida ma-
terjali ajalooliste sündmuste kohta. Kui
on tööd algusest peale selles suunas ju-
hitud, siis koguvad õpilased alati suure
huviga ajaloolisi pilte, teevad lõikeid
ajalehist, muretsevad ajaloolise sisuga
kuukirju („Odamees“) ja märgivad
üles ajaloolise sisuga raamatuid. Kui
siis teatud teema klassis käsitlemisele
tuleb, on nii mõnelgi õpilasel juba teada,
kust selle kohta teateid võib leida.
Neid õpilaste kogutud andmeid ja alli-
kaid tarvitame siis esijoones.

Töoviisidest tarvitame: õpilaste ise-
seisev tutvumine ja vaatlus, õpetaja
jutustus, harutused ja vaba õppejutt.
Õpetaja jutustamist tarvitame siis, kui
aine ei ole allikate kaudu õpilastele
kättesaadav, või kui aine esitamine
peab olema õige kujukas. Õpperaamatu
sisu ümberjutustamist (ettejutusta-
mist) õpetaja poolt eitame täiesti.

On teatud teema käsitlemine lõpule
viidud, siis korratakse ühiselt sünd-
muste käiku, hinnatakse ja kirjuta-
takse töökava vihku. Harilikult kirju-
tab üks või teine õpilane mõne käsitel-
dud küsimuse kohta pikemalt klassi
kollektiiv-vihku. Need tööd loetakse
pärast klassis ette ja hinnatakse ühi-
selt.

Töö näitlikumaks tegemiseks vaat-
leme ajaloolisi pilte, kaarte, joonista-
me ja voolime ajaloolisi esemeid.

*

1. Eelmistel tundidel on tundma
õpitud vana Liivi „head aega“, tehtud
ülevaade Venemaa seisukorrast enne
Vene-Liivi sõda, nüüd asutakse Vene-
Liivi sõja käigu vaatlemisele, eeskätt
sõja põhjuste selgitamisele.

2. Töö algab Joann Hirmsa aegse
Venemaa kaardi vaatlemisega. Võrrel-
dakse seda praeguse Venemaa kaardiga
ja leitakse, et siis oli Venemaa ulatu-
selt palju väiksem kui praegu. Keegi
märkab, et merega kokkupuutumist
peaegu ei olnudki, põhjas vaid vähe

oli. Leitakse, et sellest ei ole suurt
kasu, Põhjameri on alati jääs.

Mis sellest siis on, kui riigil meri-
piire ei ole?

Seletatakse: Ei saa teiste riikidega
läbi käia, ei saa kaubelda. Maateed
olid sel ajal viletsad, raudteid ei olnud.
Hariduse poolest jäadi teistest maha.
Kui väljamaal midagi uut ja head leiti,
millal see veel Venemaale jõudis. Vana
Kreeka ja Rooma olidki seepärast hari-
tud, et meriteid mööda igale poole pää-
sis. Praegu on Inglismaa kõige rohkem
haritud. Venemaa oligi teistest maha
jäänud, Venemaa on praegugi hariduse
poolest teistest taga.

Keegi on Vene-Liivi sõja kohta aja-
loo õpperaamatust ette lugenud ja rut-
tab nüüd seletama: Nad tahtsid ikka
õppida ka, aga teised ei lasknud õpeta-
tud mehi oma riigist läbi Venemaale.
Orduriik ei lasknud püssimeistreid lä-
bi, saatis tagasi, kaubelda ka ei lask-
nud.

Miks nad küll pidid keelama?

Kadedad olid (Kampmanni ajaloo-
raamatu sõnad). Ei tahetud, et teised
targaks saavad. Kardeti, et Vene sõ-
javägi saab tugevaks ja targaks ja või-
dab Liivimaa ära. Joann III tahtiski
võita, ehitas Narvas Jaanlinna. —
Õpilased, kes ajalooramatu järgi
sündmuste käiku ette lugenud, seleta-
vad, et seepärast tuligi suur sõda ja
Liivi orduriik sai otsa.

Siin peatab õpetaja harutusi.
Tehakse sõja põhjustest kokkuvõte, kus
juures leitakse, et peapõhjuseks oli
Venemaa tung mere äärde. Loetakse
ette Russovist katkeid sõja põhjuste
kohta, kus muu seas mainitakse ka
meemaksu. Kohe leitakse, et see mee-
maks oli ainult ettekääne, peapõhjus
oli ikka — taheti mereni välja jõuda,
et saaks vabalt kaubelda ja läbi käia.

3. Missuguseid teid mööda võisid
venelased tulla?

Vaadeldakse kaarti ja leitakse, et
võidi tulla põhja poolt Peipsi järve,
Narva kaudu ja lõunast — Petseri kau-
du. Vaadatakse õpperaamatust järgi
ja leitaksegi see oletus õige olevat.
Keegi teatab täiendavalt: Siis lan-
gesid kohe Narva ja Rakvere. Rüütlid
pidasid Tallinnas pulmi, nagu sel ajal

viisiks oli, suure toredusega, ega mõtelnudki vastuhakkamise peale.

Siis loetakse Russovist katke nimeetatud pulmade kohta (Russov, Kroonika I lhk. 88.). Tähendatakse: Ega olnudki rüütlitest paremat loota. Lastelastel sai seda pulma küll mäletada, mitte aga selle toreduse pärast, vaid venelaste pärast.

4. Õpetaja teeb kokkuvõtte ja jubib tööd edasi: Venelased tungisid maale a. 1558. Langesid Narva ja Rakvere. Nii elas Rakvere ajal suure sõja läbi. Kust saaksime Rakvere linna kohta rohkem teateid?

Vaadatakse õpperaamatust. Seal ei leidu muud, kui märkus Rakvere langemisest. Siis tuleb ühel õpilasel meelde: Meil on kodus „Virumaa“, seal on Rakvere ajalugu pikalt sees. Ma toon järgmiseks tunniks kaasa. Nüüd teatavad ka teised, mis neil Rakvere ajaloo kohta on: „Agu“, „Odamees“, löiked „Virulases“ (H. Prantsu ja A. Krikmanni kirjutised Rakvere ajaloo kohta). Lubatakse kõik see kirjandus tulevaks ajaloo tunniks kaasa tuua.

5. Järgmiseks korraks on tunnikava nii seatud, et ajaloo jaoks jäävad kaks viimast tundi. Õpilastel on eelmisel tunnil teatatud kirjandus kaasas. Mitted on Rakvere ajaloo algusest lõpuni läbi lugenud, Vene-Liivi sõja kohta on eelvihku märkusi ja väljakirjutisi tehtud. Nüüd läheb töö ja ettevalmistus õpireisile kergesti, õpetajal tuleb ainult juhtida, et harutused Rakvere ajaloo kohta püsiksid enam-vähem Vene-Liivi sõja piirides.

Õpilased jutustavad: Kui Narva a. 1558 langes, siis langes varssi ka Rakvere. Foogt ei kindlustanud lossi, põgenes enne Tallinna, kui venelasi nähagi sai. Rakvere langes ilma püssipauguta ja mõõgahoobita („Agu“). Venelased hakkasid lossi kohe kindlustama, kiskusid kloostri, kiriku ja kivid maha ja ehtasid ringvalli ümber lossi.

Loetakse ette Russovist sellekohane katke (Venelased kindlustavad Rakvaret. Lhk. 91.). Õpetaja seletab, mis on pullvärgid ja blokkhausid.

Küsitakse: Miks nad kindlustasid? Kas loss tugev küll ei olnud? Miks ringvallist praegu varemeid järel ei ole?

Teised (kellel kirjandus käepärast) seletavad: Loss oli siis tugev küll, kui ehitati, kui veel palki müüriõhkujaks tarvitati. Nüüd oli aga püssirohi leitud ja suurtükke tarvitama hakatud. Suurtükkide vastu rüütli lossid ei pea. — Kui sõjad mööda olid, lahutati ringvall pärast jälle ära ja viidi kivid linna ehituste jaoks.

Nüüd näitab üks õpilane „Odamehest“ Waxelbergi plaani ja teatab: Siin on üks vana plaan ja sellel on ringvall musta joonega märgitud. Selle plaani järgi saaks ehk kätte, kus venelaste ringvall asus. Sellesama plaani leiavad teised „Virumaast“ ja „Agust“.

Kohe avaldatakse soovi: Läheme Vallimäele vaatama ja võtame selle vana plaani kaasa.

6. Minnakse Vallimäele õpireisile. See on teistkordne ajalooline õpireis. Esimesel korral käidi vana ordulossi varemeid vaatamas. Siis ei tarvitatud Waxelbergi plaani, vaid õpetaja poolt selle järgi valmistatud lossi põhiplaani. Vallimäel jagunetakse rühmadesse plaanide omanikkude ümber ja hakatakse ringvalli aset otsima. Varssi ongi see leitud. Nüüd sammutakse mööda ringvalli aset edasi, määratakse värava koht, tornide ja kindlustuste kohad.

Ringvalli kõige kõrgemal kohal peatatakse. Linn paistab mäejalal nagu peopeal. Püütakse määrata endise ordulinna asupaika, avaldatakse kahetsust ja pahameelt, et venelased kiriku, kloostri, kildimajad ja teised kivehitised maha lõhkusid, nii et nende asukohtagi enam ei teata. Nüüd oleks hea neid vanu ehitisi vaatamas käia. Keegi teatab, et tuletõrjeaias kaevamisel maa seest võlvialused leitud. Lubab vaadata minna, kas seal mitte klooster ei olnud.

Endisele kohale mööda ringvalli tagasi tuldud, tuntakse uuesti huvi vana ordulossi vastu, käiakse selle varemed läbi ja määratakse plaani järgi välis- ja siseõued, foogti eluruum, kirik, kaev, hobusetallid, käiakse tornis, keldris. Ühtlasi tuleb lahendusele üks kõrvalküsimus. Nimelt on „Virulases“ teade ilmunud (A. Krikmann: Mõned mälestused Rakvere lossi varemetest), et

paemurd, millest lossi ehitamiseks kive võetud, olevat rahvaaria taga, praegusel näituseplatsil olevad augud. Seal aukudest võetud kividel olevat suur sugulus lossi kividega. Mitmel õpilasel on näituseplatsi aukudest toodud kivid kaasas (õpireis oli õpilastel enne teada). Võrreldakse neid siin ja seal lossi kividega ja leitakse, et „sugulus on tõepoolest suur“. Määratakse paemurru kaugus lossist ja arvatakse, et siin võidi kivide edasitoimetamisel küll seda viisi tarvitada, et eestlased pandi ritta ja sunniti kive käest kätte edasi andma kuni lossi müürini.

Nüüd istutakse lossi välisõue kaevu lähedale — see määratakse plaani järgi kindlaks. Muljed on värsked, töötatakse siinsamas läbi. Avaldatakse mitmesuguseid arvamisi venelaste kohta ja elu kohta endises ordulossis. Et endisest ordulossist suured varemed järel, orduaeg õpilastel rohkem tuttav, siis keerlevad kõnelused ikkagi rohkem lossi ümber. — Missugune võis küll elu olla siin lossis! Ordurüütliid kõndisid raudriides mööda lossiruumi, kõlistasid mõõka ja kannuseid; saalis peeti tordaid pidusid, kirikus pidas lossipreester jumalateenistust, aga all keldrites vaevlesid meie esivanemad vangidena. Ehk on praegugi mõne eestlase luud keldri põhjas. — Oleks siis sakslastel olnud ikka nende piigid, mõõgad ja raudriided, eestlastel aga kaks-kolm kuulipildujat, püssid ja mõni suurtükk, — ei siis oleks sakslased võitu saanud. — Küllap on siingi lossiõues turniirisid ja karumängusid peetud. (Liivi „vana head aega“ käsitletes loeti katke Aino Kalda Barbara von Tisenhausenist karumängude kohta). — Peale selle kõneldakse muinasjutte lossivandustest ja avaldatakse arvamisi maa-aluste salateede kohta. Osalt koratakse sedasama, mis esimesel õpireisil lossivaatlemisel kõneldud. — Jah, mis päevi Rakvere kõik ei ole näinud! Võib olla on siinsamas, kus istume, Joann Hirmsa jalg astunud. Kui need müürid oskaksid jutustada. Ei mina enamalt teadnud, et Rakverel niisugune ajalugu. — See pole veel midagi, pärast oli veel sõdasid, vaata, sa loe kord Rakvere ajalugu „Odamehest“ algusest lõpuni läbi...

7. Järgmisel päeval jäävad kolm õpilast peale tunde kooli ja valmistavad Waxelbergi plaani järgi savist ordulossi ja venelaste ringvalli mudeli, üks õpilane joonistab kodus suurelt lossi ja ümbruse plaani (ka Wax. j.), üks kirjutab ajaloo kollektiiv-vihku järgmise töö (kõik tööd on õpilaste eneste algatusel ja vabatahtlikult tehtud; kirjatöö teema ise leitud):

Venelaste ehitatud ringvall.

Kui Vene-Liivi sõda algas, siis põgenes Rakvere lossi foogt ühes rüütliga Tallinna ja jättis linna ilma kaitseta. Joann Hirmsa väed said linna ja lossi kätte ilma püssipauguta ja mõõgahoobita. Venelased hakkasid kohe lossi kindlustama, sest siis oli juba püssirohi leitud ja sõjas tarvitati suurtükke. Tema laskis linna kivimajad, kiriku ja kloostri maha kiskuda ja tegi nendest kividest lossile suure ringvalli ümber. Nurkade peale tegi pakkudest vägevad tornid ja blokkhausid ja pani sinna suurtükid üles.

Meie käisime klassiga Vallimäel õpireisil ja otsisime ühe vana plaani järgi selle ringvalli üles. Nüüd pole sellest ringvallist muud järel kui kõrgem koht, sest linnaelanikud viisid rahual ajal kivid jälle oma ehituste jaoks alla. Oli ikka vähe kergem, kui paemurrust lõhkuda.

Mina käisin õhtul veel üksi Vallimäel ja vaatasin kõik need kohad uuesti läbi. Kui saapakontsaga muru pealt ära lõhkuda, siis tuleb mulla seest veel mõni kivi lagedale, mis venelaste ajast sinna jäänud.

Siis ronisin lossi kirikuaknast üles müüri peale ja läksin torni. Sealt võib kaugele vaadata, aga vanasti, kui ümberkaudu metsi palju oli, ei võidud venelasi enne näha, kui nad juba linna all olid. Oleks see orduloss nüüd terve ja venelaste ringvall alles, siis oleks nüüd huvitav seda kõike vaadata. A.S.

8. Järgmisel tunnil kirjeldatakse õpireisi ja tehakse lühike kokkuvõte. Siis vaadeldakse savist valmistatud mudelit, lossi ja ümbruse plaani ja loetakse kollektiiv-vihust siin toodud kirjatöö ette. Peaaegu kõigil on täienduseks ja esitatud tööde hindamiseks midagi ütelda.

9. Siis loetakse Rakvere ajaloost edasi: „Rakvere jäi venelaste kätte 23-ks aastaks ja oli edaspidises sõjalisel tegevuses heaks toetuspunktiks.“

Kui kaugele jõudsid venelased siis mujal?

Võetakse õpperaamatud välja, et järel vaadata. Õpetaja jagab klassi kolmeks rühmaks ja annab igale rühmale ülesande:

- I rühmale: missugused lossid ja linnad langesid venelaste kätte?
- II „ kirjeldada losside ja linnade langemist.
- III „ kuidas kaitsesid eestlased endid venelaste vastu?

Tarvitatakse Kampmanni, Eiseni, Reimani ja Adamsoni õpperaamatuid ja kaarti. Töötatakse umbes 10 min. vaikselt omaette. Tehakse märkusi eelvihku.

Siis kirjutab I rühm klassitahvlile järgmised andmed ja tähitseb kohad kaardil:

Helme ja Karksi langesid	1558.
Vastseliina langes	1558.
Tartu langes	1558.
Härgmäel löödi orduvägi	
puruks	1560.
Viljandi langes	1560.

Härgmäe lahingu tagajärgi ja orduriigi lõppu siin pikemalt ei harutata. Õpetaja täiendab, et ka Paide langes a. 1572. ja Pärnu a. 1575., Tallinnat piirati mitu korda, aga kätte ei saadud.

II rühm jutustab õpperaamatute järgi Vastseliina ja Viljandi langemisest pikemalt, Tartu langemise kohta loeb õpetaja katke romaanist „Kelleste omad“.

III rühm jutustab: Kui venelased maale tungisid, tahtsid eestlased ka lossides kaitset saada, rüütlid ei lasknud neid sisse. Siis põgeneti metsadesse ja soodesse. Venelased põletasid külad maha, viisid varanduse kaasa, kui inimesi kätte said, siis tapsid hirmsal kombel ära. Pärast hakkasid talupojad ise salkadesse ja hakkasid venelastele vastu ja sakslastele ka, kui need röövima tulid. See oli eestlastele raske aeg.

10. Edasi loetakse Rakvere ajaloost, et a. 1568. tulid Pärnu mõisamehed Rakvere alla, põletasid linna maha, käisid Virumaa läbi ja läksid suure saagiga tagasi.

Kes olid mõisamehed?

Mõned õpilased on lugenud „Vürst Gabrieli“ (koolikogus seda raamatut ei ole). Jutustavad selle järgi mõisameeste elust Kuimetsa laagris. Õpetaja annab täiendava seletuse.

11. Jälle loetakse R. ajaloost, et a. 1572. ja 1574. käisid rootslased Rakveret piiramas. Kuidas said rootslased siia?

Seletatakse, et sakslased kutsusid rootslasi appi. Siin korratakse Härgmäe lahingu käiku. Konstateeritakse orduriigi lõppu a. 1561. Õpetaja annab täiendava seletuse Poola ja Taani tegevuse kohta selles sõjas.

12. Edasi loetakse, et Ivo Schenkenberg, Liivimaa Hannibal, käis a. 1575. Rakveret piiramas ja langes siin vangi. Õpilased jutustavad Ivo Sch. kohta „Vürst Gabrieli“ järgi, märkavad aga, et Sch. tegevus ja surm ajaloo kokku ei lähe. Loetakse Schenkenbergi langemise kohta katke Russovi Kroonikast.

13. Rakvere langemise kohta rootsi pääliku Pontus de la Gardie kätte loetakse jälle katke Russovi Kroonikast ja harutatakse läbi.

14. Sellega lõpetatakse Vene-Liivi sõja ja Liivi päranduse jagamise käigu käsitlemine. Harutatakse põhjusi, miks orduriik langes ja miks Venemaa siin peremeheks ei jäänud. Tehakse ülevaade Rakvere linna ja ümberkaudse maa seisukorra kohta peale Vene-Liivi sõda. Korratakse sündmuste käiku algusest peale ja tehakse kollektiivselt järgmine töö kokkuvõtte:

1. Vene tsaar Joann tahtis oma riigi piire kuni mereni laiendada ja algas seepärast Liivi orduriigiga sõda.

2. Venelased vallutasid Rakvere a. 1558. ja hakkasid kohe lossi kindlustama ja ringvalli ehitama.

3. Helme, Karksi, Vastseliina ja Tartu langesid a. 1558. Härgmäel löödi orduvägi puruks a. 1560. Viljandi langes a. 1560.

4. Orduriigi lõpp a. 1561. Taanla-

sed, poolakad ja rootslased hakkavad vana Liivi pärandust endile püüdma.

5. Mõisamehed Rakveret ja Virumaad rüüstamas a. 1568.

6. Rootslased piiravad Rakveret a. 1572. ja 1574.

7. Paide langeb venelaste kätte a. 1572. Pärnu — a. 1575.

8. Liivimaa Hannibal Ivo Schenberg Rakveres a. 1575.

9. Pontus de la Gardie vallutab Rakvere a. 1581.

10. Rakvere ja terve Eesti peale sõda purustatud ja lage.

11. Naabrid jaotavad omavahel Liivimaa: Poola saab Lõuna-Eesti, Taani — Saaremaa ja Läänemaa, Rootsi — Põhja-Eesti.

Meelespidamiseks on antud järgmised aastaarvud: 1558 — sõja algus ja Rakvere langemine, 1561 — orduriigi lõpp ja 1581 — Rakvere langeb Rootsi kätte. Kõik teised arvud on antud sündmuste käigu selgitamiseks.

Kooli ja õpetajaskonna päevaküsimusi.

Õpetaja kutseõiguslikest päevaküsimusist.

J. Piiskari referaat õpetajate VIII üldkongressil.

Õiguslike, nende hulgas ka kutseõiguslike küsimuste arenemine ja otstarbekohane lahendamine oleneb suurel määral vastavast seadusandlusest.

Demokraatliku korra juures määrab seadusandluse üldsuuna rahvas ise, vähemalt peaks määrama.

Nagu üksik isikki, ei suuda meie aegne rahvaesindus järjest keerulisemaks muutuvate ühiskondlike eluavalduste ja vahekordade juures tarvilikult tungida ja süveneda kõigisse küsimusisse, millega tal tuleb tegemist teha. Seepärast püütaksegi tegutseda ja otsustada keerulisemaid küsimusi enne ära kuulates asjatundjate ja asjast huvitatud ringkondade arvamusi ning arvestatakse neid küsimuse otsustamisel. Ühe sõnaga — tekib ja areneb vajadus töötada nii seadusandluses kui ka riigielu juhtimisel ja valitsemisel käsikäes asjatundjate ringkondadega. Siit lähtudes leiamegi aluse ja õigustuse mitmelaadiliste kutse- ja eriteadlaste organisatsioonide koos- ja kaastöötamisele seadusandluse ja riigivalitsemise alal. On olemas mitmel maal avalik-õiguslike asutistena mitmesugused kojad, kui vastavate kutsete esindus, kelle üheks ülesandeks on vastavat ala puutuvate seaduseelnõude lä-

bivaatamine ja nende harutamisel kaaskõnelemine. Mõnel pool ei võta parlament üldse seadust enne harutuselegi, kui pole teada vastava kutseesinduse seisukoht. Nii on tekkinud kaubandustööstuskogad, põllumajanduse-kogad, õpetajate-kogad, töölistekogad jne. Arvestatakse ka eriorganisatsioonide arvamusi ja seisukohti. Teame, näiteks, õpetajate kutselise liikumise ajaloost, et seadusandluse ja riigielu, eriti koolielu juhtimisel tõsiselt arvesse on võetud õpetajaskonna seisukohti. Seda teed on läinud ja tunnustanud ka meie seadusandlus ja valitsusedki — teatava piirini muidugi. Ka meil on olemas kaubandustööstuskoda, kelle esindajad võtavad osa seaduseelnõude harutamisest ja kellel on õigus nõuda eelnõusid oma kätte läbivaatamiseks. Kavatsusel on põllumeestel — põllutöökoda. Üldalati kutsuvad Riigikogu komisjonid oma koosolekutele asjatundjate ja asjast huvitatud ringkondade esindajaid, näit.: õpetajate, riigiteenijate, ärimeeste, töösturite, merimeeste jne.; Riigi majandusnõukogus on üks kolmandik liikmetest majandusringkondade poolt; kultuurkapitali valitsevad asjast huvitatud ringkonnad ise jne. On seega meilgi tunnustatud ja tarvilisel asjatundjate osavõte seadusandlikust tööst.

Viimasel ajal, eriti minister Lattiku päevil, on aga hakatud õpetajate kaastööle kui soovimata nähtusele vaatama, on hakatud õpetajaskonna esindust kõrvale tõrjuma kaastööst, õpetajaid endid, kooli- ja haridusala puutuvast seadusandlusest ja hariduspolitikast üldse.

Ja seda ajal, kus teistel aladel just areneb kutseliste organisatsioonide kaastöö ja kaas mõju, kus parlamendis õpetajaid võrdlemisi vähe, kus isegi haridusministeeriumis koolimeeste asemel leiame vaimulikke juhtivatel kohadel alates ministrist.

See tendents pole jäänud mõjuta haridus- ja koolipolitikasse. Tuletagu vaid meelde: koolide umbropsu sulgemist ja ümberkorraldamist, uute õppe- ja tunnikavade saatust, õpetajate palgaküsimuse arenemist, „Noorusmaa“ asja jne., õpilaste organisatsioonide saatust, õpetajate alalist lahiti- ja kinniregistreerimist ja muid sarnaseid asju.

Kestavad ja arenevad need nähtused edasi, siis on enam kui küllalt põhjust mures olla meie kooli- ja hariduspolitika pärast.

Seepärast peabki õpetajaskond selgel sõnal rõhutama säärase tendentsi hädaohtlikkust ja nõudma enesele õigust kaasa kõnelda ja töötada haridus- ja koolipolitika juhtimisel ning vastavas seadusandluses, et luua soodsat pinda kooli- ja hariduselu edukaks arenemiseks. Ei tee õpetajaskond seda, vaid jääb vaikseks kõrvaltvaatajaks, siis võtab ta sellesamaga kaasvastutuse oma peale.

Mis puutub meie seadusandluse sisuliselt, siis on seni hulk tähtsaid küsimusi kooli, eriti õpetajate kutseliste õiguste ja kohuste normeerimise alalt alles hoopis lahendamata. Osa neist õigustest ja kohustest on küll normeeritud vastavates kooliseadustes, kas kõigiti õnnelikult või mitte, on iseküsimus, kuid teatav kord on siiski kindlaks määratud. Teine osa baseerub aga kas veneaegsetel seadustel, on lahendatud kaudel teel, n.n. mööda minnes, mõnes teises seaduses, või ajutise iseloomuga määruses, mis ei vasta nõuetele. Puudub kõige pealt õpetajate teenistuseseadus. Selle tõttu on alles lahendamata isegi põhiküsimus —

kelle teenija on õpetaja, sellest viimast olenevad aga suurel määral õpetajate õigused ja kohused, peaaesjalikult küll õigused. Osaliselt katsub sellele küsimusele vastata „riigiasutuste koosseisude ja riigiteenijate palkade seadus“ (Vastu v. 8-III. 1927. a., „Riigi Teataja“ nr. 27. 1927. a.). Selle seaduse par. 3. ütleb: „õpetajaist loetakse ametnikkudeks need, kes annavad riigikoolides vähemalt normaalarvu tunde, kuna need, kes annavad alla normaalarvu tunde, loetakse vabateenijateks. Samuti loetakse vabateenijateks kõik õpetajate kohustetäitjad“.

Ka „õpetajate palgaseadus“ (13.V. 1921. a., „Riigi Teataja“ nr. 41. 1921. a.) liigitab õpetajaid umbkaudselt ja osaliselt riigi ja omavalitsuseteenijateks. Par. 9. märkus IV ütleb: „õpetajad, kes omavalitsustelt selle par. alusel palka saavad, loetakse omavalitsuse teenijaiks“. Paragrahv ise kõneleb avalikkude algkoolide õpetajate ja juhatajate ning nende abide palkadest, seega oleksid siis avalikkude algkoolide õpetajad — omavalitsuseteenijad.

Et riigikoolide õpetajad on riigiteenijad, selles pole kahtlust. Kelle teenijad on aga avalikkude kesk-, kutse (eri) koolide õpetajad, õigustega era-, kesk-, kutse (eri) koolide õpetajad ja t., see küsimus on lahtine.

Teenistusliku alluvuse suhtes valitseb seega siis täielik selgusetus. Aga ka nende õpetajate suhtes, kelle kuuluvus on ära määratud, muutub asi kirjuks, kui vaadelda teisi seadusi ja seaduseelnõusid.

Võtame kõige pealt riigikoolide õpetajad. Need jagunevad ametnikeks ja vabateenijaiks. Riigiteenistuse seadus (18. XII. 1924. a., „Riigi Teataja“ nr. 149, 1924. a.) määrab kindlaks riigiametnikkude ja vabateenijate õigused ning kohused. Seda seadust ei saa aga tarvitada õpetajate suhtes, kui ei taheta neid viia vihma käest räästa alla ja teha asi naeruväärseks.

Riigiteenistuse seadus nõuab, et ametnik peab olema vähemalt algkooli 6. klassi kursusele vastava haridusega (par. 4.). Kas siit peale (1. IV. 1927. a.) ka õpetaja? Ametisse määrav ülemus võib teenistuse huvides ametniku üle viia teise sama või kõrgemapalga-

lisse ametisse, ka ilma ametniku nõusolekuta. Vabad kohad täidetakse ametnikkude reservist (par. 11. ja 14.). Riigiteenijail on õigus igal aastal saada puhkeaega: peale üheaastast teenistust 2 nädalat, peale 2-aastast teenistust — üks kuu. Puhkuse lähem korraldus on vastava asutise juhataja võimkonnas (par. 25.). Pikemaajalised puhkused haiguse või muil erakorralisil põhjusil antakse Vabariigi Valitsuse otsusel (par. 25.). Ei kujutle, kuidas neid norme kohandada õpetajaile! Vabateenijate suhtes on asi veel halvem, — neid võidakse vabastada harilikus ülesütlemise korras. Koosseisude ja palgaseaduse par. 3. järgi satub aga iga õpetaja vabateenijate hulka, kui tal ei ole täit arvu tunde. Seisukord seega kõigiti äärmiselt kõlv.

Edasi. Riigiteenijate- ja tööliste haiguskinnituseaduse eelnõu järgi kuuluvad sundusliku haiguskinnituse alla kõik palgalistena riigiasutiste või ettevõtete teenistuses seisvad kodanikud (par. 1.). Sama eelnõu par. 3. järgi võivad omavalitsuste volikogude otsuste põhjal kuuluda haiguskinnituse seaduse alla ka omavalitsuste ettevõtete või asutiste teenijad, kusjuures riigi kohustusi kannavad omavalitsused, s.o. nende asutised või ettevõtted.

Kõike seda arvesse võttes on vajalik, et maksuma pandaks eriline õpetajate teenistusseadus. Seda nõudmist õigustab peale muu riigiteenistuse seaduski, sest seal on mitmel puhul tähendatud, et erandid nähakse ette eriteenistusseaduses, et eriteenistusseadused võivad asia teisiti korraldada jne., tähendab eelistatakse eriteenistusseaduste tarvilikkust. Üks esimestest peaks olema just õpetajate teenistusseadus.

E. O. Liit seda seaduseelnõu valmistada ei saa — ainelise jõu puudusel, kuigi sellest sageli on kõneldud. Eriteenistusseaduses (õpetajate) peaks lahendamist leidma ka õpetajate valimise, registreerimise ja lahtiregistreerimise kord.

Kuigi õpetajaskonnas eneses veel pole kujunenud ühtlast seisukohta selles, milline peaks olema see uus kord üksikasjus, on siiski selles kõik ühisel arvamisel, et säärsed õpetajate

vintsutamised, nagu eriti tänavusel valimiste hooajal on õige mitmel pool ette tulnud, peaksid tulevikus kaduma, eriti väiksemates omavalitsusüksustes. Vallad ja alevad nõuavad õpetajate isiklikku ilmumist, aga ei kasuta seda tihti kuidagi viisi; korraldatakse valimisi ka siis, kui enne juba on kindel, keda valitakse; mõned maavalitsusedki registreerivad õpetajaid — nii kutseta kui kutselisi, — „lahti“ hulgakaua kevadel ja määravad neid stigeiselle jälle ametisse, „kokku hoides“; isiklikud suhted j.m. kipuvad esile, õpetajate lahtikangutamised isiklikkude hõõrumiste tagajärjel tulevad ilmsiks siinseal. Tundub, et väikesed omavalitsused ei suuda sagedasti tõusta üle kohalikkude väikluste erapooletuse ja objektiivsuse tasapinnale.

Tuleks vististi anda valimine suuremate omavalitsuste kätte, või jälle luua kindel kord, mille piirides ei saaks avalduda säärsed ebasoovitavad nähtused. Käesolev kongress ja pärast õpetajate organisatsioonid kohtadel peaksid erilisel selle küsimuse võtma käsile ja jõudma kindlatele seisukohadele.

Haiguskinnitusküsimus on üheks põlevamaks ligema aja küsimuseks, sest vastav seadus on valmimas — seniste määruste asemel. See seab haigusküsimuse haigekassade alusele — riikliku kindlustamise asemel.

Kindlustuse alla kuuluksid kõik palgalistena riigiasutiste või ettevõtete teenistuses seisvad kodanikud (eelnõu par. 1.), seega ka riigikoolide õpetajad. Par. 3. järgi võivad omavalitsuste volikogude vastavate otsuste põhjal kuuluda selle seaduse alla ka omavalitsuste asutiste või ettevõtete teenijad.

Kinnitamine sünnib haigekassa kaudu (par. 4.). Nähakse ette üks üldine haigekassa (par. 10.). See on halb. Haigekassat juhtivad organid koosnevad: üks kolmandik on valitsusasutiste poolt nimetatud, $\frac{2}{3}$ kinnitatute poolt ja nende hulgast valitud (par. 11.).

Kinnitus algab teenistusse astumise päevast (par. 13.). Haigekassa varandused saadakse peaaesjalikult: kassaliikmete maksudest — 1% (erakordselt $1\frac{1}{2}\%$) palgast, asutiste ja ettevõtete maksust $2\frac{1}{2}\%$; kokku $3\frac{1}{2}\%$ (par.

18.). Liikmetele antakse: arsti- ja sünnitusabi ja ühekordseid toetusi haiguse, sünnitamise ja surma korral. Haigekassal on õigus avada mitmesuguseid ravilaid (par. 48.). Seadus hakkab maksma 1. jaanuarist 1928.

Haigekassa töötab eripõhikirja alusel, mis määrab tegevuse üksikasjalikuma korra. Maksu (liikme) võib suurendada, vähendada või hoopis ära jätta tarviduse kohaselt.

Mis tähendab uus kord õpetajaile?

Kas haigekassa või senine kord? Kahtlemata on haigekassal paremus: kassaliikmed ise juhivad arstiabi ja ravitsuse korraldamist, tegevusvõimalused avaramad: ravilad, paremad arstimisvõimalused, omad apteegid, sanatooriumid, paremad arstid jne. Paremm korraldus ja soodustused olenevad liikmetest enestest, pole vaja asju ajada „ülemusega“ ametlikkude usaldusars-tidega jne.

Naabrid lätlased on väga rahul haigekassa süsteemiga, neil oma päris huvitav asutis Riias, siis terviskosutuse ja puhkekodud jne., omad kabinetid, lepingud linna haigemajaga jne.

Meil on erinevuseks senisest — liikmete maks 1—1½% palgast, mida võib suurendada, vähendada või hoopis ära jätta. Tendents — maks ära jätta. Vast suurem pahe meie oludes — ühine haigekassa kõigi riigiteenijate jaoks.

Ühelt poolt on see ju hea: kassa saab tugevam. Teiselt poolt: õpetajad jäävad juhtimisel vähemusse ja seega võivad kannatada nende erihuvid: õpetaja tööolud teevad vajaliseks isese-guse ravitsemise, sellest ei tarvitse teise aru saada, ei tarvitse neid vajadusi rahuldada, kas või kokkuhoiu ettekäändel: püütakse maksust vabaneda ja piiratakse ravitsemisvõimalusi. Liikmed võivad üldse alahinnata tervishoiu ja ravitsemise tähtsust ja kavatsused maha hääletada.

Oleks vaja õpetajaile eri haigekassa. Kas liikmeid väheks ei jää? Administratsiooni kulud lähevad suureks.

Edasi nõuab korraldamist pensioniküsimus. Riigiteenijate koosseisude ja palgaseaduse vastuvõtmisel mahutati sinna märkus, et pensioninormid ei

muutu vastavalt uutele palkadele. Põhjenduseks toodi, et uued palgaastmed ei vasta endistele, mispärast uute pensionide määramine tekitab raskusi. Tuleb seepärast vastav parandusseadus välja anda. Ühtlasi tuleks ka pensionisaamise vanadusmäär kaotada. See lahendaks peale muu ka need raskused, mis kohtadel tekivad koolide ja klasside koondamisega ühenduses. Samuti tuleb suurendada veneaegsete pensionäride abirahanormi.

Lõppeks — kutseta õpetajate küsimus tekitab ikka veel põnevust. Ja nimelt kaht liiki õpetajaile: neile, kel üldse pole kutset ja neile, kes on omandanud kursuste jne. teel õiguse õpetada teatavates koolides.

Mõlemad elavad ja töötavad n-ö. „lahtiregistreerimise tähe all“. Lubatakse ametisse tihti vaid aastaks. Kevadepaber saabub paber „lahtiregistreerimisest“ või lõpeb teenistusaeg iseenesest. Algab askelduste ahel, kui tahad kohale jääda, ja alles sügiseks selgub sagedasti edasitöötamise võimalus. Nii ei sünni ainult algkooli õpetajatega, kes hoopis kutseta, vaid samalaadilisi nähtusi kuuldu ka ülikooli hariduseta keskkooli õpetajate kohta siit-sealt; — nad pidavat ülikooli lõpetajaile ruumi andma. See tähendab aga hoopis kohata jäämist, sest algkooliski pole vabu kohti.

Tuleks seegi küsimus lõplikult lahendada. Teistel ametialadel nõuab riigiteenistuse seadus vastavat eelharidust, kuid pole kuulda olnud säärasest kutseta teenijate vintsutamistest, nagu õpetajatega on sündinud.

Alles hiljuti seletati teedeministeriumi juhtivatest ringkondadest, et neil pole kavatsust puuduliku hariduse pärast ühtki teenijat vabastada, kes oma ülesandeid korralikult täidab. Uute ametisseastujate juures muidugi peetakse kinni seaduse nõuetest.

Miks ei saa sama seisukohta laendada ka õpetajate, eriti vanemate peale, kes juba hulga aastaid, tihti aastakümneid on korralikult töötanud? Miks on siin „paber“ kõikemäärav?

Tuleks jätta kohtadele üldistel alustel kõik kutseta õpetajad, kes korralikult oma ülesandeid on täitnud. Ja see ülevaade peaks ometi nüüd, kümne

aastase töö tõttu olema. Ja katsutagu siis, kui see tegelikult võimalik, hoiduda uute kutseta õppejõudude ametissevõtmisest. Igatahes peaks koolipõllult kaduma paariate seisus. Hinnatagu tööd, aga mitte paberit. Kui omal ajal tuli rakendada kutseta inimesi koolitööle, siis oli selleks sundiv vajadus. Miks peavad need inimesed, kes siis tööle asusid ja korralikult on töötanud, ma rõhutan eriti viimast, elama alaliselt nagu linnukesed oksal. Ja kas siis „paber“ alati kindlustab töö korralikuse? Vaevalt!

Nagu neistki näidetest võib järeldada, pole õpetajate õiguslik järg kaugegtki kindlustatud. Suur töö ootab ees ühelt poolt seadusandluse alal, teiselt poolt maksvate õiguste tegeliku kasutamise alal. Viimasel ajal on olnud väga mitmesuguseid kohtuprotsesse, mis sagedasti on lõppenud õpetajate võiduga, s.o. koolivalitsused pole toimunud küllalt seadusepäraselt.

Palju on aga neid juhtumisi, kus asja kohtu lahendada ei antud, kuigi selleks alus ei puudunud, ja paljud lõppesid õpetajate kahjuks — asjatundmatuse pärast.

Ei arene ka ligemas tulevikuski meie seadusandlus nii selgeks ja sirgjooneliseks, et ei oleks kohta arusaamatusel ja mitmetviisi tõlgitsemisel. See kohustab õpetajaskonda valvel olema oma liikmete õiguslike huvide kaitseks. Tuleks kohtadel leida ainelisi võimalusi pakkuda oma liikmetele asjatundlikku juriidilist abi. Selleks peaks sobitama kõige pealt kokkuleppe mõne vanema advokaadiga, kes põhjalikult õpiks tundma siia kuuluvaid seadusi ja alati võiks olla käepärast asjatundliku nõuandjana ja kaitsjana. See kindlustaks, et maksvaid norme ei hakataks seletama õpetajate kahjuks, see aitaks ka selgitada küsimusi, mida vaja lahendada seadusandlikul teel või erimäärustega jne.

Ajakirjanduse ülevaade.

E. Martinson.

„Postimehe“ m. a. 7318. numbris ilmunud kirjutises „Haridusministeerium jäägu iseseisva ministeeriumina“ avaldab „Kodanik“ järgmised seisukohad:

„Alles jätta haridusministeerium iseseisva ministeeriumina ning selgelt ja täpsalt ära tähendada seaduses haridusministeeriumi ülesanded ja tegevusalad.

Üle viia haridusministeeriumi alla põllumajanduslikud õppeasutised.

Üle viia haridusministeeriumi alla riigiarhiiv ning koondada seega kogu arhiivasjandus ühe keskasutise alla, mis võimaldaks rajada seda ala kindla maale alustele ning asuda ühest keskkohest provintsiarhiivide-muuseumide asutamisele ja üldse vaimliste väärtuste alalhoidmisele. Üle viia haridusministeeriumi alla riigiraamatukogu, millest peaks välja kujunema meie rahvusraamatukogu.“

Mõtteavaldus on välja kutsutud asjaloolust, et Riigikogu erikomisjonis harutusel olevas Vabariigi Valitsuse ja mi-

nisteeriumide korralduse seaduse eelnõus on ette nähtud haridus- ja sotsiaalministeerium, millele kuuluksid riigi sisemise heakorruga seotud asjad, eriti rahva vaimlise ja füüsilise arenemise, tervishoiu, hoolekande, töökaitse ja sotsiaalkinnituse korraldus. Eelnõu seletuskirjas tähendatakse, et ühendatud ministeerium moodustuks praegustest haridus- ja töö-hoolekandeministeeriumist, loomatervishoiu peavalitsusest, sisemin. omavalitsuste järelevalve osakonnast ja teedemin. ehitustehnika osakonna järelevalve alast. Seesugune ümberkorraldus vastavat parema tööjaotuse põhimõtteid ja lubavat tunduvat kokkuhoidu.

„Kodanik“ on eelnõu vastu järgmisil põhjusil:

„On ühendatud üksteisele täiesti võõrad alad: vaimukultuur, loomatervishoid, töökaitse sotsiaalkinnitus ja omavalitsuste järelevalve. „Haridusministeerium olgu ja jäägu meie kultuurministeeriumiks, vabana võõraist ülesandest, siis suudab ta viia kogu rahvast

vaimliste kõrguste poole, siis saavad haridusasutised kasvatada noorsugu, kes suudab luua uut, omapärast inimkonna vaimlisse varandusse. Olgu meile siin eeskujuks Põhjamaa riigid — Soome, Rootsi, Taani ja Norra, millistes on haridusministeeriumid iseseisvate ministeeriumidena... Kas oleme siis tõesti juba niikaugele jõudnud, et haridusalal ei ole enam iseseisvaid ülesandeid, et haridusmin. tegevus võib muutuda peamiselt järelevalve teostamiseks?!... On terve rida tähtsaid kultuurprobleeme, milliste juurde ei ole saadudki veel tõsiselt asuda... väikerahva tegevus seisab peamiselt tema vaimlises jõus.“

Edasi seletatakse, et võõraste alade ühendamine ei tähenda jõudude kokkuhoidu, sest nende teostamist ei saa panna ühede ja samade ametnike peale kohtadel ega ka keskasutises.

Eelnõu puudusena märgib „Kodanik“ ka seda, et ta ei kõnele midagi põllumajanduslike õppeasutiste üleviimisest haridusmin. alla, „kuna just see nii tungivalt tarvilik oleks kutsekoolide võrgu otstarbekohaseks korraldamiseks ning haridustöö võimsama edendamise seisukohalt; see võimaldaks ka tunduvat majanduslikku kokkuhoidu.“

Samuti ei kõnele eelnõu midagi riigiraamatukogu ja riigiarhiivi alluvusest, mis kui kulturasutised peaksid alluma haridusministeeriumile.“

„Meie koolipoliitika“

Küsimustest kõneleb pikemalt N. Kann „Päevalehe“ m.a. 299. ja 300. numbris. Peajoonetes on kirjutise sisu järgmine:

Haridusminister J. Lattik tegi vea, kui ta hakkas sulgema maal asuvaid kutselaadilisi keskkooli. On arvamist avaldatud, et keskkoolide sulgemise üheks nõuandjaks olnud N. Kann, milline arvamine tekkinud sellest, et ta on korduvalt juhtinud tähelepanu sellele, missuguses viletsas seisukorras on mitmed meie nooremaist kesk- ja kutse-laadilistest koolidest maal, alevites ja vähemates linnades. Keskkoolide küsimuses on aga N. Kannu seisukoht järgmine:

Keskkoolid ei pea olema mitte üksnes linnades, vaid ka maal ja alevites.

Osa keskkoolidest tuleks veel viia linnast maale. Põhjused:

Maal ja alevites asuvatel lastevanemail olgu samasugune õigus kui linlastelgi koolitada oma lapsi koolides, mis ei asu kaugel nende elukohtadest. Elades vanemaist kaugel linnades lapsed võõrduvad oma vanemaist, isamajast ja maa-elust. Nad õpivad põlgama taluinimese kehalist tööd ja pärast kesk- ja ülikooli lõpetamist otsivad siis tööd kantseleides, büroodes jne. Suur osa maal asuvate keskkoolide lõpetajaist on aga jäänud maale.

Kuid maakeskkoolid peavad saama paremaks. Tähtis on küsimus, kuidas saada sinna häid eriteadlasi-õppejõude, kuna 5-klassil. keskkoolis ei jätku tunde kõrgema eriteadl. haridusega õpetajale ja maal on raske saada tunde teistest koolidest. Sellest raskusest on püütud üle saada sel teel, et on loodud kõrvalharu ülemiste klasside juurde. Kuid kõrvalharudega koolid on kallid, kuna haruklassides on palju vähem õpilasi. Kõrvalharusid ei ole aga loodud ainult maa-, vaid suurel määral ka linnakoolide juurde, — kuna õpetajal siis on võimalus saada kõik tunnid oma koolis, mis märksa parem kui anda tunde mitmes koolis, peale selle on kõrvalharudega koolis töö kergem seepärast, et seal on palju vähem õpilasi. Kuna aga selliste koolide kulud on liiga suured, siis hakkas minister Lattik harusid sulgema mitte üksi linnas, vaid ka maal. Maakoolide harusid sulgemisega ei saa olla nõus, sest selle tõttu tuleb jälle tundidest puudus kätte kõrgema eriharidusega õpetajail. Et viimaseid ei ähvardaks alaline hädaoht jääda ilma tarvilikust arvust tundidest haru sulgemise puhul, tuleksid parem maa ja alevite viieklassilised keskkoolid muuta kaheksaklassilisteks. Siis oleks võimalik sisse seada kindlad staadid eesti keele, saksa keele, matemaatika ja teiste õppeainete õpetajaile.

Õppeaja vältust tuleks pikendada ühe aasta võrra, lisades keskkoolile juurde ühe kõrgema klassi, muidu ei suudeta keskkoolis õpilasi küllaldaselt ette valmistada ülikoolile. Väga palju noori inimesi astub ülikooli, aga ülikooli lõpetab neist väga vähe. Ka ei ole keskkooli lõpetajad küllalt arenenud.

Veneaegsed 7-klassilise reaalkooli lõpetajad olid palju intelligentsemad kui praegused. Osalt on see seletatav ajavaimuga: tehakse rohkem sporti, loetakse vähe, ja ei saagi palju lugeda, sest meie kirjandus on väikene ja võõrkeelte tundide arvu vähesus ei võimalda ära õppida võõrkeelt niivõrra, et võiks lugeda kirjandust võõras keeles. Tuleks tõsta võõrkeelte tundide arvu.

Tulevad sisse seada keskkooli lõpuksamid tähtsamais õppeaines ja ainult neile anda õigus astuda ülikooli, kes sooritanud keskkooli lõpuksamid.

Keskkoolile kahe alumise klassi juurdelisamine ei tooks lisakulusid, kuna vastavate algkooliklasside arv selle võrra väheneks.

Praegu valitseb laialt arvamine, et keskkoolid tuleksid sulgeda ja avada nende asemele kutsekoole, mida rohkem seda parem. See arvamine on ühekülgne. Ameerikas, näit., ei suleta keskkooli, vaid katsutakse ka nõrgandelisi lapsi viia keskkooli lõpetamisele. Ameeriklased on seadnud oma hariduse ideaaliks, et iga Ameerika Ühend. riigi kodanik peaks lõpetama mitte ainult keskkooli, vaid ka ülikooli. Meiegi peaksime püüdma demokraatl. riigi ideaali poole, et igal õpilasel, kel on vähemalt keskmine andekus, peaks võimalus olema õppida kesk- või kutsekoolis. Seda demokraatlikku nõuet viib näit., praegu läbi demokraatlik Austria.

Tööstuskoolide ja tööstusõpilastekoolide küsimust käsitledes N. Kann arvab, et need koolid on tarvilikud, kuna sinna peaksid astuma need õpilased, kellel puudub huvi üldhariduslike ainetega vastu ja kes nüüd keskkoolis — et puudub edasiõppimise võimalus mujal — asjata logeivad. Tööstusõpilaste seaduseelnõu ei nihku aga edasi.

Kutsekoolide korraldamisel on üheks paheks see, et kui avatakse kusagil kutsekool, siis kohe teistes maakondades ja linnades avatakse just samasugune kool. Aga kui liiga palju inimesi töötab ühel ja samal kutsealal, siis ei jätku kõigile tööd.

Halb on, et kutsehariduse korraldamise alal on meil kaks juhtivat keskasutist: haridus- ja põllutööstuste-

riium. Ja igaüks töötab oma kava järgi, mille tõttu tehakse palju paralleelset tööd.

Mõnel alal on meil liiga palju kutsekoole, näit. merekoole.

Õpetajateseminaride sulgemisega pole minister Lattik hakkama saanud. Seminaride rohkuse ja õpetajate üleproduktiooni üle kaebavat peaaegu kõik õpetajate ühingud. Ei tohiks vanemaid õpetajaid, kellel ei ole nõuetavat kutset, ametist ära ajada. Nende tööjõudu ja kogemusi, nende armastust koolitöö vastu võiks väga hästi kasutada, andes neile alamad klassid. On tekkinud lootus, et suletakse seminarid ja avatakse ülikooli juures pedagoogil. akadeemia. „Ped. akadeemia tugevaks küljeks oleks see, et temasse astuksid keskkoolide lõpetajad, kes enesetunnevat kalduvusi õpetaja ja kasvataja kutse vastu. Ülikooli akadeemilises õhkkonnas ülikooli professorite loenguid kuulates hakkaksid nad huvi tundma teaduse vastu ja nad astuksid tööle kõrgema teadusliku ettevalmistusega. Ülikoolis teiste fakultetide õpilastega kokku puutudes seoksid nad sõprussidemeid, millest pärastpoole oleks kasu meie koolil... Ka ülikool, kes meie oludes ennast on liiga laiitanud, saaks ühe tähtsa, praktilise ülesande juure: ta hakkaks ette valmistama õppejõudusid, mitte üksnes kesk- ja kutsekoolile, vaid ka meie rahvakoolile.

Ülikooli juures olev pedagoogiline akadeemia võiks ka kergesti reguleerida küsimust, kui palju tuleks igal aastal ette valmistada õppejõude rahvakooli jaoks, et ei tuleks üleproduktiooni...

Muidugi tuleksid seminarid sulgeda mitte kõik ühekorraga, vaid üksteise järgi, et nende õpetajad ei jääks mitte kohata.“

Koolinõunikute küsimuses on N. Kannu seisukohad järgmised: Koolinõunikud peavad olema riigi järelevalve organiteks rahvakoolide üle, kusjuures nad valvaksid ka selle üle, kas summad, mida annab riik rahvahariduse arendamiseks, on õieti jaotatud, kas iga maakond on koolivõrgu nii korraldanud, et ta ei nõua suuremaid kulusid kui teises maakonnas kokkuhoidmise tähe all korraldatud koolivõrk, kas taga-

varaõpetajaid ei kasutata mõneks muuks otstarbeks jne.

Kesk- ja kutsekoolid ei kuuluks koolinõunikude revideerimisele, vaid nad alluksid riigi haridusnõunikudele ja peadirektoritele.

Maavalitsuste ülalpidamine läheb liiga kalliks. Maavalitsuste liikmete ja ametnikkude palgad tõusevad iga aastaga ja on juba jõudnud 99 miljoni margani. Maavalitsused sarnasel kujul tuleksid kaotada ja vallad muuta elujõulisemaks.

Endise haridusministri Lattiku hariduspoliitika kõneldakse „Rahva Sõna“ m.a. 234. ja 236. numbris ilmunud kirjutises

„Imelikud on meie hariduspoliitika teed“

mille sisu kokkuvõetult oleks järgmine:

Tsaari ajal oli haridusministeerium bürokraatlikumaid asutisi. Ta ametliku nimetuse „rahvahariduseministeeriumi“ asemel tarvitati pahatihti nimeid „rahvast pimestav ministeerium“. Kui aga vaatleme meie haridusministeeriumi tegevust J. Lattiku juhatusel, „siis tuleb meile elavalt meele vene haridusminister Kasso, see kaval ja libe moldavaanlane, kellel hariduse kustutamises suured teened Vene keisririigi viimase ajajärgu ajaloo. Üldse on raske vahet teha — millega erineb näiteks Kasso ministeerium J. Lattiku ministeeriumist. Siiski tuleb siin konstateerida üht olulist lahkuminekut Vene ja Eesti haridusministri vahel. Tolleaegne Vene haridusminister ei kelkinud oma hariduse hävitamisega. . .

Nähtavasti läks J. Lattik oma töökava kokkuseadmisel välja järgmisest eeldusest: ülesehitavaks tegevuseks puuduvad tal võimised ja seepärast on võimata siin kuulsust ja tähelepanu teenida, lõhkumise töö aga on kerge, kuna kuulsus siin jäädvustatud, nagu Herostraadi eksperiment meile seda kujukalt näitab.

Kultuurilmas seatakse kokku koolide avamise ja hariduse levitamise kavad, Eesti vabariigi haridusminister J. Lattik, asudes oma tegevusele, saab kõigepealt kokku koolide ja sellega ka hariduse koondamise kava. Selle kava järele tuli sulgeda 104 klassi“ . . .

Koondamisel on „J. Lattikul oma loogika ja omad printsiibid. Nii suletakse Tallinna keskkoolide klasse, mis töötasid võrdlemisi heades tingimustes, kus korralik sisseseade ja õppevahendid, kus õpperaha odavam — ja samal ajal maksab haridusministeerium suuri toetusrahasid pastorite poolt ülevalpeetavatele erakeskkoolidele, millel ei ole korralikke ruumisidki, rääkimata õppevahenditest ja, kus kõrge õpemuks. Härra Lattik on ju kristlaste erakonna mees, seepärast ei tohi oma meeste huvisid riivata, kuigi asjade loogika selleks kohustaks.“

Edasi seletatakse, et koolide sulgemiseks puudub igasugune põhjendus seal, kus haridust võetakse nähtusena, millel absoluutne väärtus. Haridus on jõud ja kultuur — vaimline ja aineiline rikkus. On see õige, siis pole põhjust koolide sulgemiseks. Jutud haritlaste üleproduktisioonist on lihtne arusaamatus. Üldharidus ei võigi pakkuda kellelegi mingisugust tegevusala, vaid on soodustuseks, eelduseks igasugusele tegevusele. „Võib olla juttu väärtuslikust ja mitteväärtuslikust haridusest, kuid niisugusel korral, kui leitakse, et meie keskkool levitab mitteväärtuslikku haridust, siis tuleks asuda hariduse kvaliteedi tõstmisele, kuid mitte hariduse hävitamisele.“

Autor leiab, et haridusministeerium on väga vähe korda saatnud haridustegevuse süvendamiseks. „Mida on haridusministeerium teinud näiteks niisuguste tähtsate küsimuste algatamiseks ja toetamiseks nagu — kasvatus-teaduslike ja meetodilise kirjanduse soetamine, pedagoogilise muuseumi loomine esemetega kodu- ja välismailt, eksperimentaalse kooli ellukutsumine, pedagoogiliste laboratooriumide avamine, õppevahendite töökoja asutamine, pedagoogilise kino muretsemine vastavate filmidega jne.“

Edasi vaadeldakse haridusministeeriumi tööd seaduseelnõude kokkuseadmisel ja Valitsuse kaudu Riigikogule esitamisel ja leitakse, et „ainult kerge-meelsust, pealiskaudsust ja mitteasjatundmist peame siin konstateerima. Esitatud seadused on kas konstruktiooniliselt nõrgad või kogunisti eluvõõrad. Nii näiteks saadeti riigikogu

hariduskomisjoni poolt haridusministeeriumile ümbertegemiseks tagasi õpetuseandmise riiklise ülevalve ja instrueerimisseadus. Täiesti lükati tagasi käsitöö keskinstituudi põhikiri.

Ka on haridusminister J. Lattiku poolt esitatud seaduseelnõud tagasikiskuva iseloomuga. Riigikogu poolt vastuvõetud eraõppeasutuste seadus võrreldes avalikkude alg- ja keskkoolide seadusega on samm tagasi meie koolikorraldustes. Kuna avalikkude alg- ja keskkoolide seadus on rajatud laiale ühiskondlisele alusele, kannab eraõppeasutuste seadus täiesti individualistlikku iseloomu... Erahuvid on selles seaduses sedavõrd arvesse võetud, et kooliarsti palkamine ja koolianteeği soetamine ei ole sunduslikud kooliülevalpidajale. Ka on eraõppeasutused õiguste mõttes võrreldes avalikkude koolidega eesõigustatud seisukorda pandud. Eraõppeasutused võivad avalikkude koolide õigused saada ilma et nad teostaks viimaste kohta maksvat õppekava-miinimumi. Sellega luuakse alus, et irasugused koolid, kus klerikaalid juhatajateks, suudaksid edukalt võistelda avalikkude koolidega. On ju teada, et jesuiidid katoligi usu maadel suure agarusega võitlesid selle eest, et koolide korralduses jäämeots nende käes oleks. Seda teevad ka meie klerikaalid eesotsas oma juhi J. Lattikuga. Viimasel ajal on nad juba hakanud rääkima konkordaatidest riigi ja kiriku vahel, nagu oleks kirik mitte vähem suveräänne asutus kui riik."

Edasi peatub kirjutise autor avalikkude algkoolide seaduse juures, mille Lattiku ministeerium ümber töötnud, ja leiab, et ei olnud olulist tarvidust selle seaduse ümbertöötamiseks. Samal ajal ei ole aga suudetud välja töötada algkoolide seaduses ettenähtud eriseadusi ja määrusi nagu: nõrgaandeliste ja nõrgamõistuseliste laste koolide korraldus, täienduskoollide seadus, koolide asutamise, ümbermuutmise ja korraldamise määrus, õpetajate valimise, registreerimise ja ametist vabastamise—üldse õpetajate teenistuse seadus, koduõpetust korraldavad määrused, püsivama laadiga õppekavad keskkoolides jne.

Kultuurkapitali seaduse muutmise põhjendamiseks on ainsa argumendina toodud väide, et loomulik ei ole, et kultuurkapitalist toetuse saajad on ühtlasi ka toetuse jagajad. Kuna aga ei ole esitatud ühtegi väärnähtust sel alal, siis ei olnud ka tarvidust seaduse muutmiseks ja muutmise motiivid on puhtisiklikku laadi: oli vaja enam koondata valitsusasutuse kätte. On ju Lattiku valitsemise tunnuseks isiklik režiim. Lattik ei armasta kolegiaalsust. Ta on talitanud omapead ka seal, kus ta enda huvides oleks olnud nõu pidada asjatundlikumate ametnikkudega.

Õpetajate ettevalmistamise küsimuses on talitatud väga oskamatult, pealiskaudselt.

„Kui „Noorusmaa“ ümber olid koonduanud paremad jõud ja asi hakkas minema, võeti noorsoo aiakirjal ootamata toetus ära... See löök „Noorusmaale“ anti ainult seepärast, et haridusministeeriumil oli halb vahekord Eesti õpetajate liiduga. Põhjendada toetuse äravõtmist „Noorusmaalt“ krediitide puudusega ei ole mingisugust põhjust, sest orelete ostmiseks, kirikute ehitamiseks ja Petseri kloostri parandamiseks on haridusministeeriumil ikka summe leidunud..."

„Nagu terves hariduspoliitikas on valitsenud haridusministri kapriis, isiklik reshiiim, sarnasena tuleb võtta ka J. Lattiku vahekorda üksikute õpetajatega. Terve rida õpetajaid on J. Lattiku valitsemise ajal haridusministeeriumi poolt tagandatud, kuna riigikohus paljudel juhustel haridusministeeriumi otsuse tühistanud ja tagandatud õpetajate õigused jalule seadnud.

Samal ajal on aga J. Lattiku ministeeriumi ajal vastutavatele kohtadele pääsenud sarnased mehed nagu K. Lipp ja püsivad kohtadel Petseri riigi gümnaasiumi direktor J. Raja taolised mehed, kes oma kõlvatu elukommetega demoraliseerivad meie õppivat noorsugu.

Kui J. Lattikule kõneldakse sarnaste meeste eitavast eeskujust ja pedagoogilisest tegevusest, siis naeratab J. Lattik lõbusalt ja ütleb: „Oh, teie ei tea pooltki sellest, mida mina sellest hõr-rast tean.“ Sarnast tsünismi ei leia meie ka vene haridusministri tegevusest, kelle isiklik moraal palju soovida jättis.“

„Rahva Sõna“ m.a. 240. numbris ilmunud kirjutises

„Jaan Lattiku langemise puhul“

avaldatakse head meelt Jaan Lattiku lahkumise üle haridusministri kohalt. Seal kirjutatakse muuseas:

„Eesti õpetajaskond ja kõik hariduse sõbrad võivad hingata kergemini, sest ometi kord pääsis eesti kool painajast, mis tahtis lämmatada hariduse valgust. Pastor Jaan Lattik oli vaenulik haridusele, koolile, õpetajaskonnale...“

Ta tahtis olla ainuvalitseja... Ta ei tunnustanud ministeeriumi nõukogu, kus seaduse järele tähtsamad hariduslikud küsimused arutusele peavad tulema. Ta tahtis olla eksimatu, ise kõige otsustaja, oma pealiskaudsusele vaatamata. See olevat esimene sarnane juhus haridusministeeriumi ajaloo, kus Jaan Lattik oli üksteistkümmes minister.

Jaan Lattik ei põlanud ka demagoogilisi võtteid. Kaalumata, kerge käega tõsisit ta süüdistusi koolile. Aga seal, kus ta esines rahvahulkade ees, rääkis ta kätt südame kohal hoides mingisugusest armastusest kooli vastu... Objektiivsus, sügav arusaamine asjast puudus Jaan Lattikul...“

„Kaja“ m.a. 270. numbri kirjutises

„Pedagoogiline instituut kavatsusel“

arvab selle autor K. D. A., et vajadus uue kuluka õppeasutise järele on küsitav. Autor leiab, et instituudi loomise kavatsus ei põhjene eluliste tarviduste ega praktiliste kogemuste, vaid teoreetiliste kaalutluste ja oletuste.

„Õeldakse, pedagoogiumi asutamine olla seepärast tarvilik, et viis seminari liig palju õpetajaid ette valmistavat. Sellest võib järeldada seminaride vähendamise, mitte aga uue õppeasutise rajamise tarvidust. Tõendatakse, seminaridega ei olevat mitte kõik korras... Kuid siis asutagu seminaride parandamisele...“

Pedagoogiumi kavatsus on välja kasvanud võitlusest keskkoolide ja seminaride vahel. Keskkoolide direktorid leiavad, et seminarid on asetatud ees-

õigustatud seisukorda: seminaride lõpetajad omandavad õpetaja kutse, ühtlasi on neil pääs ülikooli vaba. Keskkoolide lõpetajad, kes ei astu ülikooli, ei leia mingisugust teenistust... Se-nini on keskkoolide lõpetajad pääsenud õpetajateks aastaste pedagoogiliste kursuste kaudu. Kursuste likvideerimisega jääb ka see tee kinni. See on kahtlemata kaaluv põhjus. Kuid ta ei õigusta kaheaastase pedagoogiumi asutamist. Palju loomulikum oleks nõuda, et ühe osa seminaride asemele aastased pedagoogilised kursused kesta- ma jääks.

Kaheaastase pedagoogiumi nõudmine oleks küll siis õigustatud, kui meie noorte õpetajate ettevalmistamine puudulikuks osutuks. Algkooli tundjad tõendavad aga ühelmeelele, et see nii ei ole. Meie noortel õpetajatel, kes seminaridest tulevad, on üsna hea üldine ja täiesti rahuldav pedagoogiline ettevalmistus... Sedasama võib öelda ka pedagoogiliste kursuste lõpetajate kohta. Muidugi — ükski õppeasutis ei valmista küpseid meistreid. Selleks läheb tarvis vilumist ja järjekindlat edasitöötamist... Ei saa ju keegi selle vastu vaielda, et hariduse tõstmine isenesest hea asi on, kuid kõiki häid asju ei saa ju täiel määral kätte.“

Pedagoogiumil leiab K. D. A. olevat veel puudusi, mida selle asutise õhutamajad ei ole seni esile toonud. „Pedagoogiumi lõpetajad nõuavad rohkem palka kui seminari ja kursuste lõpetajad. Ja kuna ülikooli juures peetud suvekursuste lõpetajad on palga suhtes arvatud kõrgemasse astmesse, siis tuleb seda ka loomulikult teha pedagoogiumi lõpetajatega. Palga vahe oleks uue palgaseaduse eelnõu järele 1000—2000 marka kuus ehk 12 tuhat kuni 24 tuhat marka aastas. Kujutame ette, et tuhat praegust õpetajat oleks pedagoogiumi haridusega. Need peaksid saama ligi 50 miljonit aastas rohkem palka kui praegused. Meie hariduspoliitika juhid ei kujuta omale nähtavasti ette, missugune viletsus valitseb meie algkoolides üle kogu riigi. Koolielu kor-daseadmise nõuab meilt hiiglasummasid. Neid meil ei ole ja viletsus kestab edasi. Raha jätkub meil aga küll mitmesugusteks kulukateks katseteks. Koo-

lid jätame hüttidesse ja urgastesse ilma õpevahenditeta ja raamatukogude-ta. Selle eest paneme aga kõrgema haridusega õpetajad igasse külakooli. Jäägu viisud jalga, kui aga tsilinder pähe saab!

Oleme kuulnud seletusi, et kõrgema haridusega õpetajad igasse nurka ja kolka mõistavad viia elevust, värskust ja põhjalikumat haridust... See on suurel määral enesepettus. Akadeemilise haridusega külakoolmeistrist saab vaevalt rahva juhti. Meie küla on viimastel aastatel paljude akadeemilise pere kodanikkudega. Nende tegevust rahva silmaringi laiendamises ei ole kusagil palju näha. Elatakse omaette, tõmbutakse kitsastesse ringkondadesse või tuntakse elutüdimust...

Meie oleme riigikorraldamises nii mõneski asjas tahtnud Euroopale eeskujuks olla. Oleme küllalt edvistanud. Tahame seda teha ka nähtavasti kooliõpetajate ettevalmistamises. Saksamaa teeb pedagoogiumidega alles katset. Meie tahame mõtet täies ulatuses läbi viia. Unustame ära, et meil pedagoogiumi jaoks veel mingit pedagoogilist plaani ei ole. Hakatakse pimedas ümber kobama ja katseid tegema. Ei ole isegi seminaride jaoks veel jõutud ühiseid juhtnööre välja töötada. Meil on viis seminari ja viis autonoomset asutist... Kooliõpetajate ettevalmistamise asi nõuab tõesti ümberkorraldamist. Kuid tehtagu seda ilma uute kulukate katseteta!"

„Ümberkorralduse kavatsustest õpetajate ettevalmistuse alal“

kõneleb ka „D“: „Postimehe“ m. a. 337. numbris.

„D.“ kirjutise lähtekohaks on pedagoogiliste instituutide seaduse eelnõu, mille järgi J. Lattiku kava oleks järgmine: „Pedagoogilised instituudid Tallinnas ja Tartus ja esialgu seminarid Haapsalus ja Rakveres. Need õppeasutised kokku peaksid andma aastas 200 uut õpetajat — 50—60 seminari lõpetajat ja 140—150 instituudi lõpetajat. See arv olevat põhjendatud „teoreetiliste arvutuste kui ka statistiliste andmetega“. Instituutide asutamiseks tahtvat seaduseelnõu autor „muuta algkoolide õpetajate etteval-

mistust otstarbekohasemaks ning põhjalikumaks, juhtida praktilisele tegevusele osa meie keskkooli lõpetajaist ja vähendada riigikassa kulusid umbes 9—10 miljoni mk. võrra aastas.“

Edasi autor peatub ligemalt neil põhjendusel: „Kõige pealt on eriti tähelepanev, et seletuskiri ei lausu enam sõnagi õpetajate üleproduktsoonist, millest nii hirmus palju räägiti läinud kevadel ja mille tõttu J. Lattik tahtis juba siis viibimata asuda seminaride likvideerimisele. Veel huvitavam, ta on tunnustanud „teoreetiliste arvutuste ja statistiliste arvude põhjal“, et igaaastane õpetajate juurekasv peab olema 200. Seda arvasid — ja isegi tagasihoidlikumalt — ka need, kes ei olnud juba varem J. Lattiku väidetega nõus!... J. Lattik väidab, et seminarid pole suutnud rahuldavalt ette valmistada algkooli õpetajaid. Seni on vastaste poolt seminaride juures kõiksugu nõrkusi otsitud. Seminaride tööga on asjatundjad sisult rahul olnud. Peab otse imestama, kui kergelt haridusminister sarnaseid sihilikke mõtteid võis avaldada. Oleks J. Lattik ligemalt tutvustanud seminaride tööga, siis ta nii ei räägiks. Kahjuks aga ei huvita J. Lattikut seminarid rohkem kui ainult küsimuses: milliseid neist võiks sulgeda.

Edasi tuuakse välja vanad väited, et seminari võetakse õpilasi liiga noorelt pärast algkooli lõpetamist 13—14-aastaselt, millal polevat veel võimalik teadlikult õpetaja kutset valida, ja et üld- ja kutsehariduse ühesandmine seminarides olevat nende nõrk külg.

Sarnased vaated olid väga „moodsad“ paar aastat tagasi ja veelgi rohkem üles puhutud, kui läinud kevadel „üleproduktiooni“ küsimus. Kuid pärast 7. õpetajate üldkongressi 1925. a., kus seminaride ja instituutide küsimus põhjalikult harutusele tuli, kadusid need väited, mis nüüd J. Lattiku poolt uuesti üles leitud. Nimetatud kongressil leiti just seminaride tugev külg selles, et ta tugeneb algkoolile ja tema kaudu rahvahulkadele maal, sest keskkoolide kasvatus- ja õpetussüsteem vähe vastab tulevastele algkooli õpetajate ülesannetele, kuna keskkoolil on omad sihid ja eesmärgid. Samuti on seminaride paremuseks, et nad 6 aastat kes-

tel võivad kasvatada õpilastes teadvust oma elukutse tähtsusest ja ülesannetest. Selle tõttu võttiski kongress vastu üksmeelselt otsuse, et õpetajate ettevalmistamisel peaks meil olema *normaal-tüübiks 6-aastane seminar*, kuigi arvati võimaliku olevat katset teha ka instituudiga, aga mitte seminaride arvel...

Selle õpetajate tarviduse juures, mis paistab normaalsena, 175—200 õpetajat aastas, on omal kohal kõik neli seminari (Tallinna seminari saatus näib otsustatud olevat). Nad võivad anda aastas 100—120 lõpetajat, nii et instituudil tuleks omalt poolt veel ette valmistada 80 õpetajat.

„D.“ arvab, et see töö osutub tulevasele instituudile raskeks, sest õpetajate ettevalmistamine ei ole massiline, vaid suurel määral individuaalne töö. Kui iga instituudi õpilane, näit., annaks aastas mitmes klassis ja mitmes aines kokku 15 praktikatundi, siis tuleks instituudi juhatajal või tema abil juhtida 1200 praktikatunni ettevalmistust, läbiviimist ja harutust, mis muidugi on täiesti võimatu.

Autori arvates ei ole õige ka arvamine, nagu saaksid keskkooli lõpetajad instituudis põhjalikuma ettevalmistuse kui seminaristid: „Keskkooli lõpetajaid on vastu võetud ka seminaride 5. klassi, ja see praktika on näidanud, et neile kulub parajasti 2 aastat, et täita seminaride nõudeid, kui neid tõsiselt võetud. Neil tuleb järgi õppida terve rida aineid, mis seminaris 1. klassist peale tähtsal kohal, kuid puuduvad või hoopis nõrgalt esitatud keskkoolides: muusika, laulmine, joonistamine, voolimine, käsitöö, rääkimata puht-pedagoogilistest ainetest. Võime uudisena tuua, et Preisimaal on noorte akadeemiate töös kohe ilmsiks tulnud, et „akadeemikute“ ettevalmistus keskkoolis (9 õppeaastat!) ei ole mitte küllaldane algkooli õpetaja kutse jaoks (vt. Unterrichtsblätter für Mathem. u. Naturwiss. 1927, nr. II). Algkoolis tarvisminevaid aineid tuleb algusest peale käsitleda teisest vaatepunktist, kui seda tehakse keskkoolis, mille ülesanne on ettevalmistus ülikoolile. Paljast teoreetilisest meetodikast siin ei aita: tuleb keskkoolis õpitu põhjalikult ümber töötada! Ja seminarides peetakse alg-

kooli tööd silmas juba I klassist peale. Huvitav on ka märkida, et vaatamata suurele „puudusele“, mida nähakse üld- ja kutsehariduse ühesandmises, on ka J. Lattiku projektis siiski *esikohale* seatud *üldhariduslikud* ülesanded!

Praktika on näidanud juba, et pedagoogide kursustele ja seminaridesse keskkoolidest ei tule mitte ainult need, kes õpetaja kutse valinud „teadlikult“, sisemiste kalduvuste järele, vaid et suurem hulk valisid selle tee, kuna teist paremat ei leidnud. Teiselt poolt osutuvad seminari lõpetajad, olgugi et nad noorelt seminari astunud, täiesti teadlikud ja praktiliselt küllalt ettevalmistatud õpetaja ametile.

Õpetaja ettevalmistuse ümberkorraldusele asuda keskkooli lõpetajatele „tööala“ võimaldamise—,töötatööliste“ küsimuse lahendamise — mõttes, nagu seda toonitab J. Lattik, võib olla on vastuvõetav poliitiliselt, kuid täiesti vastuvõtmata pedagoogilisest vaatepunktist.“

Edasi väidab autor, et õpetajate ettevalmistus instituudis ei tähenda kulude kokkuhoidu. Ei ole ka esitatud mingisugust kalkultatsiooni. Seminaridele on ette heidetud, et nad annavad maksuta õpetust ja ka toetust. Ometi ei ole mööda pääsnud sellest ka uus seadus.

„Tallinna ja Tartu seminaride asemele asutatagu instituudid: nende ruumid on aga õige kehvad. Võru seminari võiks aga sulgeda, olgugi et tal paremad ruumid, olgugi mitte moodsad... Põhja-Eesti on leidnud suurt armu: 2 seminari ja instituut, kogu Lõuna-Eesti aga leppigu ühe kavatsetava instituudiga...“

Lõpuks, kui tahaksime eeskuju otsida väljaspoolt, siis kõlbab selleks küll kõige vähem Preisimaa ja Saksamaa üldse. Suuremat segadust ja selgusetust õpet. ettevalmistuse ümberkorralduses, kui Saksamaal praegu näeme, ei ole ühelgi teisel kultuurimaal...“

Pedagoogiliste instituutide küsimusest kõneleb ka B. B. „Vaba Maa“ m. a. 297. numbris ilmunud kirjutises

„J. Lattiku pärandus“.

B. B. leiab, et J. Lattiku instituutide seaduseelnõu põhjendamise meetodiks on usk:

„Nagu idapoolne usk ilmarevolutsioonisse kõlab seletus, et kogu ilmas reformitakse õpetajate ettevalmistusasutisi. Keegi muu kui hra Lattik ei ole kuulnud sarnasest „revolutsioonist“. Ei ole ju veel Saksamaa kogu maailm. Kuid ka Saksamaast on teada, et seal reformi vajadus ammugi küps oli, kuna seised õpetajate seminarid olid asutised, millistel puudusid suuremad üldised õigused, millised olid võõralapse osas, milliste kaudu aegajalt hoogsamalt tehti poliitikat, eriti Preisimaal. Selles seisukorras tuletasid nad meelde Vene seminare, mis oma asendi poolest koolisüsteemis nende sugulased olid — isegi järeloomidus. Vabam pedagoogiline mõte surus Venes kui Saksas niivõrd peale, et Venes juba 1916/17. a. seminarid täielisteks keskkoolideks muudeti, Saksamaal kindlustati nende reform Veimari põhiseadusega, mis ütleb, et õpetajate ettevalmistus tuleb rajada alustele, millised maksavad kõrgeima hariduse kohta... Edumeelsemad osariigid on küsimuse lahendanud nii, et algkoolide õpetajaid valmistatakse ülikoolide juures ette, teistes on küsimus alles lahendamata, Preisimaa aga ei taha endisest seisukorras loobuda ja tahab nüüd algkooli õpetajaid juhatada uude umbtänavasse — 2-aastasse akadeemiasse. Hra Lattik käis neid vaatamas. Õelgu ta, kui ta midagi näha ja kuulda tahtis, *kas olid nende asutiste tegelased asutistega sel kujul rahul!* Teistel on teada, et nad seda mitte ei ole... Schveitsis ja Austrias ei olda sarnasest reformist vaimustatud. Eesti pani õpetajate ettevalmistuse reformi aga kohe vabariigi rajamise järele toime, tema seminaridel on täielise keskkooli õigused ja kutsehariduse kavasse mahutamiseks on nad terve aasta võrra teistest keskkoolidest kõrgemad. Peale selle on nad täiesti lahtisteks õppeasutisteks muudetud. Hra Lattikul ei ole mahti olnud kogu ministriks oleku ajal seda teada saada, kuna ta sama targalt läks kui tuli. Seminari tegelased kuulsid imestusega minister Lattiku esimesest jutust ajakirjanikkudega, et meie seminarid olla *kinnised* asutised, ja ta viimane seletus hariduskomisjonis toonitas sedasama. Koolitegelased teavad, kui piinlik on kuulata sarnaseid võhiku „autoriteetlikke“ seletusi, kuna nad tea-

vad, mis on „kinnine“ õppeasutis. Kui asutise see asjaolu kinniseks teeks, et tema juures leiab üks osa õpilasi ühis-korteri, siiski saaks poolkinniseks pidada ainult *Lääne ja Rakvere seminari*. *Agaga just need seminarid tahab hra Lattik alles jätta!...*

Hra Lattik seletab: seminari suurem puudus on, et temas on üldine ja kutseline haridus segamini paisatud. Seda võis ta lugeda ainult mõnest saksa brošüürist, sest Saksas puudub ühtluskool sõna tõsisel mõttes. Seal on gümnaasium ülikoolile ettevalmistusasutiseks, elule ettevalmistuseks on „keskkooli“ nimeline asutis, millest otse teed ülikooli ei ole! Meie keskkooli (meil on keskkool ja gümnaasium ühes asutises koos) esimeseks ülesandeks on *haritud kodanikkude ettevalmistamine*, ja alles teiseks — ülikoolis õppimiseks ettevalmistamine.

Selles süsteemis saab üldise hariduse andmine ühendatud olla elule ettevalmistamisega ja isegi sarnasele üldintelligentsile kutsele ettevalmistamisega (aasta juurde lisades, nagu see meil ongi), nagu algkooli õpetaja kutse...

Hra Lattiku seletuse järgi olla katse — keskkooli lõpetajaid ette valmistada õpetaja kutsele aastaste kursuste kaudu positiivseid tagajärgi annud. Kui ta seda *teab* või vähemalt *usub*, siis oleks ta pidanud veel „odavama“ instituudi looma — üheaastase. Aga ta nähtavasti *ei usu*. Ja tema juttu juhib ainult *soovi loogika*. Ta tahab luua *kaheaastast* instituuti. Niipalju kui koolinõunikud ja koolivalitsused on saanud tähele panna, on üheaastastel kursustel omandatud kutseline ettevalmistus ainult hädaabinõuna sallitav, ja kui seminariste sugugi ei leiduks, võiks meie algkool niisugusest „luksusest“, nagu laul, käsitöö, õpilaste isetegevus, varssi lage olla. Üksikuid kursuste lõpetajaid on ju väga andekaid ja üksikuid seminari lõpetajaid nõrku. Hra Lattik sellest ei tea, nagu ta üldse millestki teada ei tahtnud, mis tema usule ja soovidele vastu käis. Kui kaheaastane instituut rahvale tõesti *odavam* tuleb, siis peab ime sündima, sest: 1) *üks ülearune aasta õppimist peab täiesti kuludeta sündima*, 2) *üks ülearu viidetud jõukuillasem ehuaasta* (200 noorus-aastat) *peab ilma ühegi väärtuseta ole-*

ma, 3) instituutidesse peavad murdma isikud, kes erikubudest hoolimata lepidavad samase palgaga kui need, kellele neid kulusid olnud ei ole, 4) peaaegu ülikooli kursusega õppeasutis (instituut) peab saama kõrge kvaliteediga õppejõud samase palgaga (või veel odavamalt) kui keskkool, seminar. Öndsad on, kes neid imesid usuvad, kuid koolielu juhtideks nad küll ei kõlba.

Kuidas on siis küsimus meil üldse päevakorraks kerkinud? Kuna meil alles teostatud on 4-aastane algkool, kas siis sellegi jaoks seminari ettevalmistusega õpetaja oli nõrk teadusliselt, või koguni kutseliselt?

Ei, sellest ei ole kuulda olnud.

Asja algatasid kristlikud koolidirektorid: Raudkepp, Bauer ja kristlik haridusseltsi esimees Lattik. Neil ei ole ühelgi tegemist avaliku algkooliga kui niisugusega, neil on aga humanitaarse keskkooli lõpetajaid. Hra Lattik on seletanudki: „Meil on palju haritlasi, kes soovivad õpetaja kutsele ette valmistuda“. Siin on koeraraibe koht. Egas' ometi omi koole sulgema hakata? Egas' ometi õpetaja kutse soovijaid seminaridesse juhtima hakata? Egas' ometi õpetaja-kohti juurde looma hakata? Ei. Lihtsalt — teistele tee kitsamaks või kinni, omadele — tee lahti! Nii käib soovi loogika. Kõik arutused on ainult jutt pimedatele. Spekulatsioon pimedusega ja appelatsioon rumalusele on alati olnud poliitika-kirikluse abinõu.

Juba on läbi raiutud veene: vähemalt katsed teha instituudiga. Kas ei tahetaks õppida maailma paremast mõttest: kaaluda teed, kuidas anda algkooli õpetajale täielist ülikooli haridust! Kui see üle jõu käib, ärgem pillakem omi kapitalinatukesi kulukate poliitiliste katsete peale: rikkamad on seda katsed teinud, targemad temast loobunud ja loobumas.

Veel üks kriips asja poliitilise külje illustreerimiseks. Veel suvel oli suletavate seminaride nimekirjas Lääne seminar. Nüüd on selle asemel Tartu seminar. Miks?

Sügisel määrati Lääne seminarile kristlikku erakonda kuuluv direktor. Sellega on Rakvere ja Lääne seminaridel mõlemal sellest erakonnast direktor, teistel seda ei ole. Sellepärast teised kinni!

Nii juhib asja algatajaid soovi loogika: algkooli õpetajate ettevalmistus saada oma mõjuvalda, sest ka avata-vasse instituuti läheb suur hulk õpilasi kristlikkude juhtidega keskkoolidest, aga võib ka õnnestuda instituudi juhiks määrata kristlikku erakonnameest. Esitatud seadus annab selleks võimalused esimesele kristlikule ministrile: selleks ta „paenduvus“.

Sama küsimuse üle kõneleb K. L. „Päevalehe“ m. a. 349. numbri kirjutises

—o—

„Vaielused õpetajate ettevalmistamise ümber“.

See kirjutis on vastuseks eespool esitatud kirjutistele sama küsimuse kohta, eriti „Postimehe“ ja „Vaba Maa“ kirjutistele. K. L. vastuväiteid ei ole aga veenvad, sest nad ei püüa vastase väiteid ümber lükata asjalikkude argumentidega, vaid põhjendamata lööksõnadega, fraasidega. Paar näidet:

„Vaba Maa“ kirjutise kohta väidab K. L.: „Selles kirjatükis on nii palju isiklikkust, väiklust ja totrust, nagu seda kaua Eesti ajakirjanduses ei ole nähtud.“ Võib olla, aga K. L. ei ole seda millegagi tõestanud. Küll aga on ta's mitmedki kõvad „pähkklad“, mille purustamiseks K. L. hambad on nähtavasti liiga mannetud.

Sama kirjutise kohta tähendab veel K. L.: „Juhtkirjanik märgib, et meie haridusministrid kõik kokku on seepärast seminaride vastased olnud, et nad ise ei ole seminaris õppinud, vaid on lõpetanud humanitaargümnaasiumi“. Midagi sarnast ei ole „Vaba Maa“ kirjutises. Seal seisab (nagu juba tsiteeritud eespool): „Asja algatasid kristlikud koolidirektorid: Raudkepp, Bauer ja kristlik haridusseltsi esimees Lattik. Neil ei ole ühelgi tegemist avaliku algkooliga kui niisugusega, neil on aga humanitaarse keskkooli lõpetajaid“. Ka ühtki teist kohta ei leidu „Vaba Maa“ kirjutises, kus oleks öeldud, et kõik meie haridusministrid on seepärast seminaride vastased olnud, et nad ise ei ole seminarides õppinud. Nii siis K. L. ei lepi oma kirjutises ainult põhjendamata fraasidega, vaid ta otse segab asja, vassib. Niisuguste isikutega vaielda ja nende lööksõnu edasi anda — ei tasu vaeva.

„Päevalehe“ m. a. 344. numbris ilmunud kirjutises

„Üks sõrahoop“

heidetakse E. Õ. Liidu juhatusele ette takti ja peene tunde vähesust:

„Üleele käisid kooliõpetajate liidu esindajad h-rad Martinson ja Elango uue haridusministri jutul avaldamas ministrile poolehoidu ja soovides temale õnnelikku kätt. Minister vastas lahkete lubadustega ja andis töötuse, et töötab liidu näpunäidete järele. Ministri juurest ära tulles saatsid liidu esindajad ajalehtedele pika aruande oma käigust. See aruanne ja seletuskiri tahtis olla peamiselt üks sõrahoop tagant järele vanale haridusministrile J. Lattikule. Tema olevat liidu juhatuse meeste vastu olnud, ei olevat nende kasuks midagi teinud. Uus kohe kahe päevaga rohkem kui endine kahe aastaga. Kuivõrd seesugune sõrahoop riivab endist ministrit Lattikut, seda ei tea. Vaevalt ta rehkendab selle löögiga.

Aga see sõrahoop tabab raskelt sotsialistlikku liidu juhatust, kellel on nii vähe takti ja peenet tunnet.

Kui kevadel liidu mees Rummo õpetajate palgaseaduse nurja ajas, oli see suur löök liidule. Kui praegune esimees ühes sekretäriaga tagant järele ministrit peksavad, on see samasugune raske löök.

Iga mees saab asjast aru. Kui minister Lattik oli majas peremees ei julenud liit kõssatagi. Läks ära, kohe tulid julged mehed välja ja andsid sõraga...

Küll on vähe maitset.“

Selle kirjutise kohta võiks tähendada järgmist:

Ei vasta tõele, et Õ. Liidu esindajana käisin „avaldamas ministrile poolehoidu“ ja et minister „andis töötuse, et töötab liidu näpunäidete järele“. Minu käik oli tingitud asjaolust, et oli vaja samme astuda mõnes õpetajaskonnale tähtsaks küsimuses (õpet. palgaseadus, hamini seadusevastane ringkiri korteriraha tagasinõudmise asjus, mille kohta Õ. Liidu poolt oli antud protestkiri endisele haridusministrile, „Noorusmaa“ küsimus j. m.) ja oli ühtlasi viisakusaktina vastuseks uue ha-

ridusministri avalikule sooviavaldusele töötada kontaktis kooli- ja haridustegelastega. Mingisugust poolehoidu või mittepoolehoidu Õ. Liit haridusministrile juba ette avaldada ei saa. Samuti ei ole haridusminister andnud mingisugust töötust, et töötab „liidu näpunäidete järele“. Kontakti loomine ühel alal töötavate asutiste ja isikute vahel ei tohiks olla hukkamõistetav, ega ei tähenda see veel kellegi näpunäidete järgi töötamist ühelt poolt ja juba ette poolehoidu pakkumist teiselt poolt.

Kirjutises on öeldud, et „ministri juurest ära tulles saatsid liidu esindajad ajalehtedele pika aruande oma käigust (kuna neid esindajaid oli ainult kaks, siis on ka mind arvatud selle aruande saatjate hulka) ja see olnud „sõrahoop tagant järele vanale haridusministrile“ ja tabanud „raskelt sotsialistlikku liidu juhatust (selles „sotsialistlikus“ juhatuses on ainult kolmandik osa liikmeid sotsialistid), kellel on nii vähe takti ja peenet tunnet.“ Teatan kategooriliselt, et ma ajalehtedele ei ole andnud mingisugust informatsiooni oma käigust haridusministri juurde, ei isiklikult, ei kaudselt, ei ole soovitanud seda teha ka kellegile teisele, samuti ei ole otsustanud seda teha ei Liidu juhatuse ega ka sekretariaat. Arvan, et „Päevalehele“ erateel — Liidu juhatuse ja tema esimehe teadmata — saadetud informatsioon ei anna „Päevalehe“ kirjutise autorile alust süüdistada ka informatsiooni saatjat sõrahoobi andmises endisele haridusministrile, kuigi ma isiklikult ei ole nõus informatsiooni mõne kohaga.

Kirjutises on öeldud: „Kui minister Lattik oli majas peremees ei julenud liit kõssatagi. Läks ära, kohe tulid julged mehed välja ja andsid sõraga.“ Väga suureks „lõviks“ on siin maalitud minister Lattik. Vabariigi seaduste alusel ei ole Eesti Õpetajate Liit kui sarnane mitte haridusministri alandlik teender ja tegelikult Liit on ka haridusministrile alati varjamatult öelnud seda, mis temale sundisid ütleva Eesti kooli ja tema õpetajaskonna huvid.

Ülaltähendatud informatsiooni andmise puhul on „Kaja“ m. a. 294. numbris ilmunud kirjutis

„Truualamlik“ õpetajate liit“, milles kirjutatakse muu seas järgmist:

„Õpetajate liidu juhatus on peamiselt sotside ja nende mõtteosaliste käes... Nii avaldub õpetajate liidu maies ja sotsiaalses tegutsemises ligilähedalt sama vaim, milline avaldub sotside riigikogu rühmas. See rühm kasutab teatavasti igat momenti ja juhust, kus aga saaks välja pressida suuremaid palkasid, pensioone, toetust, kallimat hoolekannet jne. Sotsid ei tea kunagi, kust raha tuleb, sotsid ei tee ka kunagi kokkuvõtteid, kui paljude miljonite m. eest nad juba ühe aasta jooksul on nõudnud. Neil pole muud kui anna ilma otsa ja aruta.

Selle saamise ja jagamise vaimu tõukel ruttas ka õpetajate liidu delegatsioon (E. Martinson, J. Elango j. t.) kohe esimesel päeval uuel haridusministrielt dr. Mõtuselt, nii ütelda, palgalisa nõudma ja kõiksugu muid soodustusi. Selle juures aga mõjutasid liidu esindajad uut ministrit labase lipitsemise võtetega, milliseid süüdsuse ja taktitunne haritud inimestele ei lubaks tarvitada (Missugune jultunud laim! Ei ole elus kellegi ees lipitsenud. E.M.). Eriti taktitu ja ebaintelligentne oli õpet. liidu juhatuse võte selle juures endist ministrit J. Lattikut takka järele „kabjahoopidega“ riivata. Õpetajate liidu isu on alati suurem kui ükski ha-

ridusminister seda rahuldada suudaks. Vahest on ehk varajane nii lipitsevat juttu ajada, kuna uus minister pole veel õieti jõudnudki tööle hakata ja oma töö hindamiseks materjali anda. Ühe meelitusjutu järele ei saa veel rääkida „uuest hariduspoliitikast“.

Edasi tuuakse ülaltähendatud informatsioonist need kohad, mis „Kaja“ arvates näitavad seda lipitsemise poliitikat. See informatsioon on ilmunud peaaegu kõigis lehtedes, mispärast ei tarvitse teda siin esitada. Pealegi on tema tähtsam osa pärast ilmunud ka „Kasvatuses“ (nr. 11., 1927. a. lhk. 525). Kirjutise lõpuks tähendatakse:

„Nii müksab õpet. liit endist ministrit, kelle käest omal ajal samu soodustusi samade meelitusvõtetega käidi nurumas (Kas demokraatlikus Eestis kooli- ja haridusküsimusi siis tõesti ministri ees nurumisega lahendada peaks? Oleks kurb, kui asja seisukord tõesti niisugune oleks. E. M.). Kuna õpetajate liit ise praegu lõhkimineku eel seisab, ei tarvitseks tal oma nõudmisi nii suuresõnaliselt ja rutakalt kehitada.“

Nii „Kaja“. Igasugune pikem kommentaar sellele mõnitavas ja parastavas toonis väljendatud kirjutisele, mis peale selle põhjeneb veel vale alusel, oleks üleaarne.

III eesti keele õpetajate kongress

1927. a. 5. ja 6. jaanuaril Tartus.*)

E. Martinson.

Esimene päev.

Kongressi avab korraldava toimikonna nimel E. Nurm. Annab lühikese ülevaate eesti keele õpetuse arenemisest meie koolis ja rõhutab, et nüüd, kus eesti keel on saanud üheks peaõppeaineks, tuleb õpetajaskonnal kiiresti kohaneda oludega ja — tulles enami- kus võõrkeelsetest koolidest — end kõigiti valmistada emakeele õpetamiseks. Käesoleva kongressi ülesandeks on käsitleda eeskätt eesti keele õpetamise meetodilist külge.

*) Kongressi kirjeldus on viibinud toimetusest mitteolenevail põhjusil. Toimetus.

Avaldab lootust, et seegi kongress kannab kokku uusi kive emakeele õpetuse suure hoone ehitamiseks.

Juhatusse valitakse prof. A. Saareste Tartust, H. Ruubel Viljandist ja E. Martinson Tallinnast, sekretariaati J. Jaanson-Johanson Tartust — peasekretäriks, J. Rõks Tallinnast, K. Kurvel Viljandist, Morats Pärnust ning E. Päss, J. Ainelo ja K. Aben Tartust — sekretärideks.

Juhatama asub E. Martinson, sekretariaadi lauas J. Rõks ja E. Päss.

Järgnevad tervitused Eesti Õpetajate Liidu, haridusministeeriumi, Tar-

tumaa koolivalitsuse, Akadeemilise Emakeele Seltsi, Tartu linna koolivalitsuse ja Koolinõunikude Ühingu poolt.

Redaktsioonikomisjoni valitakse A. Rööp Pärnust, J. Soll Tartust ja A. Öunapuu Tallinnast.

Päevakord kinnitatakse esitatud kuul, välja jääb vaid magister J. Aaviku referaat, kes ei ole saanud kongressile ilmuda haiguse tõttu.

Järgneb J. Torgi referaat

„Pedagoogilisi probleeme eesti keele õpetuse alalt“.

Referent tähendab, et kuigi III eesti keele õpetajate kongress teeb tegemist eeskätt meetodiliste küsimustega ja sellega on märgata huvi nende küsimuste vastu, ei ole siiski põhjust olla optimistlik: meie vastav kirjandus on vaene, piirdub peaasjalikult kongressidel peetud referaatide trükis ilmumisega. Lähemal aastail peaks ilmuma põhjapanevam teos, mis käsitleks emakeele õpetamise meetodeid.

Kongress üksi ei suuda haarata kõiki meetodilisi küsimusi. Kõrvuti teoreetilise käsitlusega kirjas kui ka suulis esitatus tuleb kasutada õppepraktika elustamiseks vastastikust osavõtet õpetundidest, organiseerudes kohalisiks korrapärasteks tööühmadeks.

Spetsialiseerumine, ainesse süvenemine on väga tähtis, kuid selles on ka

aliseerumise vajalikkusest hoolimata ei saa kujuneda kitsaks isoleeritud erialaks, vaid jääb tänuväärseks ja vastutusrikkaks osaks koolitöös, just üldpedagoogiliselt seisukohalt vaadelduna.

Emakeel on siiski tähtsaim õppeaine: ta võimaldab suurimal määral lapsele ligipääsu. Teoreetilised arutlused, külmad reeglid ununevad, kuid tunnid, mil õpetaja astub õpilasele lähedale *inimesena*, jäävad meelde. Emakeel võimaldab suurel määral inimese tundmaõppimist, õpilase mõistmist. On tähtis, et õpetaja oleks hästi tuttav lapsepsühholoogiaga. Seda aga ei ole võimalik kätte saada ainult mõne vastava psühholoogia õpperaamatu läbilugemisega: inimene ei ole raadioaparaat. Igas üksikus õpilases on palju individuaalset.

Õpetaja peab hästi tuttav olema ka teostega, mis käsitlevad esteetilist ja eetilist kasvatust, sest emakeel võimaldab mitte ainult õpetamist, vaid igakülgselt kasvatamist, — ka eetiliste ja esteetiliste võimete arendamist täisisiksuse sihis. Samuti soodustab emakeele õpetamine kodu, kaasinimeste ja isamaa-armastuse arendamist, s.o. rahvuslikku, üliskondlikku ja riiklikku kasvatust.

Kaaluvaim tegur koolitöös on õpetaja isik. Kõik meetodilised, pedagoogilised ja muud teoreetilised ja praktilised nõuded, n.ö. objektiivsed nõuded, peavad sulama ühiseks kompaktses tervikus õpetaja isiku subjektiiv-

Emakeele õpetajal endal tuleb hoolitseda enesetäiendamise eest, võttes osa vastavaist kursustest, tööriühmist, koosolekuist, soetades endale kohast kirjandust ja kaasa elades oma aja pedagoogiliste vooludega ja elunähtustega. Õpetaja ei saa olla ainult eriteadlane. Ta peab olema mitmekülgete huvidega isik. Ja rohkem väärtust! Mitte endaga rahul olla! Otsigem paremat, siis leiame seda!

Referaadi järele lõpeb kongressi esimene koosolek. Teine koosolek algab samal päeval kell 1/45

F. Puusepa näitetunniga.

Tunni sisuks on algkooli VI klassi õpilasi tutvustada otsese kõnega, selle mõiste ja kirjavahemärkide tarvitamisega otseses kõnes.

Tund algab jutuaajamisega uueaasta õnnesoovimisest! Loetakse läbi ilukõnes „Ustav Ulo“, millest otsitakse otsese ja kaudse kõne näiteid. Selgitatakse otsese ja kaudse kõne mõistet ja tehakse vastavaid harjutusi.

Pärast lühikest vaheaega järgneb F. Puusepa referaat

„Meetodilisi küsimusi grammatika-õpetamisel algkoolis“.

Referent peatub praktilise keeleoskuse tarviduse ja tähtsuse juures, rõhutab, et elus ei nõuta grammatika tundmist, vaid õigekeelsusliku korrektsuse tasapinda. Keel kasvab ja muutub, kuid üldiselt ta on juba fikseerunud. Siiski kodudes tarvitatakse puudulikku emakeelt. Koguni paremas kirjanduses leidub raskeid keelevigu. Arusaadavalt see kõik teeb emakeele õpetamise raskeks. Emakeele õpetaja saab üle raskusist ainult siis, kui ta sammub ajaga ühes, s.o. tunneb maksvat normeeritud kirjakeelt. Peale selle peab ta hästi tundma oma õpilaste vaimlist tasapinda, et teada, missugused võtted viivad tema kiiremlt ja vähema jõukuluga suurimaile tagajärgedele. Ta ei tohi unustada õpilaste isetegevust ja algatusvõimet. Kahjuks on meil veel õpetajaid, kes loodavad kõik raskused võita teoreetilise grammatika tuupimisega, millega saadakse ehk küll niikaugemale, et grammatikat mõistetakse, aga ei mõisteta õigekeelsust. Õigekeelsust algkoolis tuleb taotella huvitavate ja kergesti meelesee-

tavate eeskujude varal. Teadagi tuleb ka algkoolis hinnata teoreetilist osa õigekeelsuse õpetamisel ja teadlikkust grammatika-vormide leidmisel, kuid ainult niipalju, kuipalju see aitab kaasa õigekeelsuse õpetamisele.

Edasi referent peatub pöördõnade põhivormide ja mõningate suffiksitate juures, näidates, kui suurt osa etendab siin teadlikkus õigete vormide leidmisel. Näiteid: ma lakin, ma ei laki, laki sina, ma lakiksin; aga lakkida, lakkides, lakkigu, lakkigem, lakkige, lakkinud. Noorekas, hapukas, punakas, lehekas, lillekas; liljas (mitte lilljas); linlane (mitte linnlane); nulsus (mitte nullsus).

Referent kaitseb harjutustikke, milles on rõhutatud valusamaid kohti õigekeelsuse õpetamisel. Grammatikas ei esine need kohad küllalt reljeefelt. Algkoolide lõpetajate õigekeelsuse oskus on viimasel ajal märksa tõusnud neis koolides, kus ei tuubita puhtteoreetilist grammatikat, vaid õpetatakse õigekeelsust huvitavate eeskujude varal. Keskkoolide lõpetajad teevad aga ikka ja ikka jämedaid keelevigu. Seal tuubitakse ainult teoreetiliselt grammatikat ja õpilased on uppunud kuuvaade keelevormide rägastikku. Seisame kurva nähtuse juures: keskkooli lõpetaja on unustanud õigekeelsuse ja ei suuda algkooli lõpetajaga võistelda oma käekirja ja ortograafia teadmisega. (Kõnelejale hüütakse vahele, et ta liialdavalt; kõneleja väidab, ta võivat tarbekorral tõestada, kui häid grammatika tundjaid ja sealjuures kui nõrku õigekirja tundjaid leidub meie keskkoolide lõpetajate hulgas.)

Edasi peatub referent meetodiliste küsimuste juures grammatika-õpetamisel algkoolis.

Grammatika esitatakse algkoolis kontsentriselt ühes keeleliste harjutustega.

1. aste: sõna-, hääliku- ja muutmis-harjutusi; kirjavahemärke.

2. aste: sama kursuse kordamine ja süvendamine.

3. aste: endise kursuse kordamine ja süvendamine ühes kokkuvõtetega. Kokkuvõtteid ei anta valmi kujul, vaid just eriti siin etendab suurt osa õpilaste isetegevus ja leidlikkus.

Süsteematisest õigekeelsuse, s. o. grammatika-õppimisest ei või algkoolis juttugi olla.

Edasi valgustab referent küsimusi, kuidas meetodiliselt tuleb õpetada katkendilisi lauseid, komadega eraldatud lauseid (tüues näiteid E. Wildest), kaashäälikute ühendeid, paralleelvorme kaitsema ja kaitsma, liitsõnu, kirjavihemärke. Kõigi küsimuste juurde lisab referent näiteid kirjandusest.

Õpilaste õigekeelsuslikku tasapinda kontrollitagu ka lausete moodustamise teel. Kahjuks ei oska kõik keskkoolide lõpetajad tarvitada keelevorme: ettevõtlikkus ja ettevõtlikus, etendatakse ja etendataks, avaldada ja avaldata, tekivad, tekkivad ja tekkivad.

Algkoolis pakutagu õpilastele jõukohast toitu. Enne harjutatagu tarvitama õigesti sõnu: ikka, mitu, iialgi, hakkab, hakatakse, uskuge, erakordsed, ei mõtlevatki jne. ja alles siis kui aega on, õpetatagu tuleviku keelt: laim, uuim, täim, orjim jne. Isegi õigekeelsuse-sõnaraamatu teises trükis puudub iseseisev superlatiiv sõnust: arg, lahja, lai jne., aga algkooli õpilane tuupigu neid uusi vorme. Ei ole ime, et sel teel algkooli õpilased viiakse eksiteele. Nad kirjutavad valevorme: koh-teisse, teaduslikeile, kihelkondis, linde lindsesse, lotjega, hakab, õppib jne.

Õigekeelsuse, s. o. grammatika all tuleb ka mõista loetavat käekirja, üldse korrektsust.

Õigekeelsuse tunnid olgu huvitavad. Hea tuju, arusaamine aimest, rikkalik vaatlus- ja õppematerjal.

Referent esitab järgmised ettepanekud:

1) Mälukoormavast grammatika-tuupimisest ei tohiks juttugi olla algkoolis.

2) Ei pea unustama õpilase isikut ja algatusvõimet.

3) Rohkem huvitavaid näiteid ja eeskujusid paremast kirjandusest grammatika-õpetamisel algkoolis.

Väikese vaheaja järele refereerib M. Kampmann aine üle:

„Kuidas võiks emakeele lugemistund viljakamaks muutuda“.

Referaat on ilmunud m. a. „Kasvatuse“ 9-ndas numbris.

Järgnevad läbirääkimised F. Puusepa referaadi ja näitetunni kohta.

Koolinõunik *Reial* konstateerib ebarajjekindlust referendi teoorias ja praktikas. Ta toonitas õpilaste isetegevust ja oleks seda pidanud läbi viima ka näitetunnis. Tunnis peeti aga liiga kinni raamatust, õpilastele ei antud võimalust vabalt leida näiteid. „Lõksude“ tarvitamine ei ole otstarbekohane. Parem abinõu õpilaste õigekeelsuse hindamisel on harilik kirjatöö, millesse ei ole kuhjatud raskusi, mis ei esine harilikus keele tarvituses.

F. Puusepp kaitseb raamatu tarvitamist õpetamisel. Arvab, et tema näitetunnis on olnud ka iseseisvat leidmist. Ei eita vabade kirjatööde tähtsust, kuid omistab teatava väärtuse ka „lõksudele“.

A. Öunapuu rõõmustab, et referent asub vastasrinnas õpetajatega, kes õpetavad grammatikat grammatika pärast, ja lubab teooriast ainult niipalju, kuipalju hädatarvilik õigeks kirjutamiseks. Leiab ka, et näitetunni praktika ei vastanud teooriale.

L. Luther rõhutab grammatika tingimisi tarvitamise vajadust. Eesti keele õpetamise viljakamaks tegemise mõttes on vaja fikseerida keele reeglid.

E. Martinson konstateerib näitetunni elavust ja tarvitatud meetodiga saavutatud resultaate. Oleks soovinud näha, et õpilased ise oleksid leidnud lauseid ja näiteid, et nad oleksid õppinud tarvitama seadusi tegelikus töös. Õpetaja aitas ise liiga palju. Oli vähe iseseisvat otsimist.

C. Brüller kordab mõtet, et grammatika ei tohi esineda iseseisva õppeainena algkoolis. Referaadis esitatud mõtted ja näitetund käisid teineteisele vastu.

F. Puusepp kaitseb õigekirja tähtsust. Õigekirjas tarvitatakse sõnu, milles kõige rohkem eksitakse.

Muinaste arvab, et teoreetilisele grammatikale tuleb anda koht juba algkooli viimastes klassides. Kongress peaks võtma seisukoha konjugatsioonide ja deklinatsioonide suhtes.

Ainelo leiab, et referent ei ole tähele pannud, et psühholoogiline alus diktaadi juures on teine kui iseseisvas töös.

A. Möller arvab, et näitetundide andmine ei ole kohane kongressil. Näitetund ei rahuldanud korralikkuse nõuet.

A. Öunapuu on vastu Muinaste ettepanekule fikseerida deklimeerimise ja konjugeerimise tüüpsõnad.

Muinaste ja Reial kaitsevad tüüpsõnade tarvitamist. Õpilastel on raske kirieldada rühma, kui ei ole tüüpsõna.

Lõppsõnas tähendab referent, et kui talle kongressi korraldava toimkonna poolt ettepanek tehti esineda näitetunniga ja referaadiga grammatika alalt algkoolis, siis ta teadis väga hästi, et ei suuda tegutseda näitetunnis vastavalt ametikaaslaste soovidele ja ei suuda ka midagi uut pakkuda oma referaadiga. Kui siiski mõned algajad ametivennad tema tunnist ja referaadist on midagi õppinud, siis ei ole tema töö asjatu olnud. (Kiiduavaldused ja vahelehüüded: „Meie kõik oleme palju õppinud“).

Järgnevad läbirääkimised M. Kampmanni referaadi üle.

A. Öunapuu arvab, et reaalinete paigutamine emakeele lugemiskavasse peab ära jääma tundide vähesuse arvu pärast.

E. Martinson leiab, et referent on rõhutanud ühekülgsest ainult valju-lugemise tähtsust; kuigi valju-lugemine on väga tähtis, ometi ei tule teda pidada ainuõigeks, vaid koolis peab õpetatama ja harjutatama ka vaikselt, hästi ja arusaamisega lugema, eriti kõrgemal astmel. Kool peab õpilasi valmistama elule, ja pärastises elus tarvitab õpilane rohkem vaikset, kui valju-lugemist. Välismail nägi oponent vaikse-lugemise tarvitamist juba 4-ndal õppeaastal.

Meos toonitab vaikse-lugemise tarvidust juba esimestel õppeaastatel. Lugemispalade lihtsa ümberjutustamise asemel tuleb soovitada lugemisest tekkinud uute lugude jutustamist.

Muinaste rõhutab konspektiivse ümberjutustamise tähtsust.

Lõppsõnas referent soovib ikka vi võtta kavasse ka reaalsisulisi aineid. Ei eita vaikse-lugemise tähtsust, kuid tähtsam on valju-lugemine. Vaba jutustamine ei arenda, ei süvenda keelt.

Temast ei pääse küll mööda, kuid ei ole soovitatav teda liialt tarvitada. Alklassides referent soovib tarvitada enam sünteetilist teed — kuni neljanda õppeaastani —, vanemais klassides rohkem analüütilist meetodit.

Järgnevad läbirääkimised J. Torgi referaadi üle.

Luther arvab, et J. Torgi poolt soovitatud õpetajate koosviibimistel ja näitetundidel maal ei ole suurt väärtust, sest enamasti puudub seal asjatundja juhataja.

Kõiv leiab, et referaadis on vastolusid: alguses nõutakse, et algkoolis üksikud ained oleksid kindlas siduvises üksteisega, referaadi lõppsõnas soovitatakse aga algkoolide eesti keele õpetajatele rohkem süvenemist eriainesse.

E. Martinson arvab, et ka algkooli õpetajad peavad süvenema teataval määral oma eriainesse. Eriti algkooli kõrgemal astmel on see tarvilik. Keskkooliõpetajad on aga seni töötanud liiga isoleeritult ainult oma eriaine alal, ja sellepärast tuleb nõuda, et nad tegeksid ka teiste lähedalolevate ainetega. Muidugi tuleb keskkooliõpetajal enam kui algkooliõpetajal süveneda oma eriainesse.

Nurm vaidleb vastu referendi nõudmisele anda keskkooliõpetajaile mitmekülgsemat pedagoogilist haridust.

Lõppsõnas tähendab referent, et ta on tahtnud oma ettekandes puudutada ainult sissejuhatavaid mõtteid. Üksikuid referaadi punkte tuleb võtta relatiivselt, arvestades praegust olukorda.

Kongressi teine päev

algas õpetaja K. Adra näitetunniga algkooli IV klassis.

Tunni sisuks on J. Leideni lugulaul „Meri ja kallas“ ja Juhan Liiva luuletus „Nõmm“.

Õpetaja küsib õpilasilt, kas nad on elus näinud tülitsemist. Pärast näidete toomist õpilaste poolt õpetaja läheb üle laulule, milles ka räägitakse tülist, aga mitte inimeste, vaid mere ja kalda vahel. Õpetaja kannab laulu ette. Õpilased avavad lugemikud ja laul loetakse läbi õpilaste poolt jaokau-

pa. Iga jao lugemisele järgneb selle harutamine küsimuste-kostmiste teel, tema sisu kokkuvõtte lühikeseks peal-kirjaks, mis märgitakse klassitahvlile, ja jao oma sõnadega jutustamine õpilaste poolt. Lõppeks saabub klassitahvlile laulu kirjalik kava, ja laul jutustatakse õpilaste poolt juba tervikuna. Sellele järgneb küsimuste-kostmiste teel moraali esiletoomine — sõprus on parem lahingust — ja valmi mõiste selgitamine.

Tunni teisele teemale üle minnes, õpetaja juhhib õpilaste tähelepanu sellele, mis tunneb inimene oma hinges, kui ta näeb kurbi sügisavaldu looduses. Järgneb Juhan Liiva luuletuse ettekanne õpetaja poolt, siis terve laulu lugemine õpilaste poolt, lühike analüüs ja viimaks tema laulmine.

Lühikesele vaheajale järgneb õpetaja R. Janno näitetund keskkooli V klassis.

Tunni teemaks on Juhan Liiva elutraagika.

Õpetaja algab tundi uueaasta tervitusega ja juhhib õpilaste tähelepanu isearaliste tingimustele, milles tuleb töötada selles tunnis. Selle järele läheb õpetaja tunni teema juurde. Klassis on juba enne läbi võetud Juhan Liiva elulugu. Vastastikuse elava arutluse teel, lähtudes kirjaniku eluloolistest andmetest ja toetudes tema oma kirjallikkudele avaldustele, otsiti ja leiti, milles avaldub ja millest on tingitud tema elutraagika. Põhjastena toodi ette haigus, vaesus, ideaalide purunemine ja kirjaniku iseloom, mis ei hoolinud materiaalsest varast, iseloom, millest oli tingitud kirjaniku looming. Lõppeks võrreldi lühidalt Juhan Liiva elutraagikat Koidula omaga.

Kümneminutilise vaheaja järele järgneb õpetaja R. Janno referaat

„Meetodilisi küsimusi kirjanduse õpetamisel keskkoolis“.

Kirjanduse õppimisel on tähtis teoste eneste lugemine õpilaste poolt. Ei tohi rahulduda sisukokkuvõtetega kirjandusloo õpperaamatust. Tööd takistab siin aga paljude ilukirjanduslike raamatute puudumine mitte ainult müügil vaid ka raamatukogudes. Ka olemasolevaid raamatuid ei ole õpi-

lastel kerge saada: kooli kogus on neid vähe, tuleb pöörduda teiste kogude ja tuttavate poole.

Eesti kirjandust tuleb käsitleda ühenduses maailmakirjandusega. Seda takistab aga õpilaste puudulik võõrkeelte mõistmine. Ka puuduvad õpilastel tarvilikud käsiraamatud. Nad on sunnitud rahulduma märkustega, mis nad teevad õpetaja ettekande ajal.

Teostes ettetulevatest seksuaalprobleemidest ei tule mööduda pealiskaudselt. Nende laialisem käsitus on tarvilik noorsooelu tervendamiseks.

Ei tule eitada kirjandusloo õppimist ja õpetamist. On huvitavam, kui selle juures käsitus ei piirdu kindla õpperaamatuga. Näiteks, kirjaniku elulugu antakse õppimiseks üles ja õpilased võivad selleks vabalt tarvitada mitmesuguseid allikaid.

Kirjalikkudest töödest tuleb eelistada klassitöid kodustele ja eriti õpilaste hindamise juures neid arvestada. Klassitöö korral tuleb ühendada vähemalt kaks emakeele tundi järestikku, sest üks tund on selleks liiga lühike. Tööd olgu kirjutatud puhtalt, korraliku ja hoolika käekirjaga. Võib lasta töid kirjutada üksikuile nummerdatud lehtedele ja vigade parandamisel tarvitada korrektoori, nagu seda tehakse trükoognate parandamisel. Soovitav on ka kirjalikkude tööde illustreerimine. Õpilase oskamatus korral võib ta isegi tarvitada laenatud illustratsioone.

Töövahendina on soovitavad õpilaste referaadid, kuna selle juures õpitakse palju pinevamalt kui hariliku koolitöö juures. Peale selle õpib referent avalikult esinema. Häid võimalusi selleks annavad õpilaste ühingud. On tähtis õpilasi ka seltskonda viia, näiteks enese juurde külla kutsuda, kus neid palju rohkem tundma õpitakse kui koolis, ja kus nad harjuvad vabalt oma mõtteid väljendama.

Aine elustamiseks aitavad kaasa ekskursioonid, näiteks kirjaniku hauale, mälestussambale j. n. e., samuti ka usutlemiskäigud kirjanikkude juurde, millest õpilane pärast klassis teistele refereerib. Erakorralistel juhtudel on isegi soovitav kirjanikku õpilaste sekka kutsuda.

Kuigi meie püüame töökooli poole, ei tule end piinlikult siduda selle meethodiga. Peaasi on, kuidas õpetaja suudab aine vastu huvi äratada. Üks suudab seda paremini ühe, teine aga teise meetodi abil. Sellepärast tuleb jätta õpetajale vabadus meetodi valikus.

Järgneb prof. G. Suitsu referaat

„Kirjanduse õpetus keskkoolis meil ja mujal“.

Referent vaatleb küsimust ülikooli õpetaja seisukohast. Seni oleme eesti keele puhul kuulnud vaid laimust, viimati E. Petersonilt. Rahulolematusi emakeele mitteoskamise üle võib lugeda igal maal, aga vaevast tehakse seda kusagil nii teravalt kui meil. Üksikute, eriti meie kahe pealinna keskkoolide kohta võin ülikooli õpetajana öelda, et asi nii halb ei ole. Ent suures läbilõikes vaadatuna on neis etteheidetes paraku palju õigust.

Ülikooli on suur tung, eriti ka filosoofia teaduskonda, ent eksamitegijate arvustik on vastuvõrdses suhtes auditooriumi arvustikuga. Edasijõudmine harjutustes on visa. Takistusi teevad poeetika alale kuuluvate küsimuste ja ka üldhariduslike mõistete mittetundmine. Seminaris on oponentidel tegemist peamiselt keeleliste väärtuste ja otsekohe keelevigade õendamiselega. Pean sellest nähtusest kõnelema üleriiklikul eesti keele õpetajate kongressil. Viimaste keskkooli lendude juures on asi siiski paranenud.

Referent peatub põhjuste juures, mis seletavad neid nähtusi. Tuleme sõia, revolutsiooni ja iseseisvuse võitluse pöörise. Oleme asunud oma kohadele üle öö, ülejõulises loomingus. Pedagoogilises roopaseadmises oleme kõik teinud eksitusi. Pööret paraneamisele näitab keskkooli uute õppekavade kokkuseadmine.

Eelkäivais haridusmais on emakeelsele kirjandusele mõõdetud lähikaudselt suurem tundide arv kui meie õppekavades.

Emakeele ja selles keeles sõnastatud alapärase kirjanduse väärtuselastele ühes eeskujulikkude tõlkelaenude omandamisega maailmakirjandusest on antud otse põhjanev tähendus noorsoo kasvatuses.

Kirjandust kasutatakse mitte ainult õpilaste õigekeelsuse ja õigemeelsuse kasvatamise vahendina. Pannakse ikka rohkem rõhku emakeelse kirjandusõpetuse esteetilisele väärtustamisele.

Sellepärast on igalpool märgata kirjandus-pedagoogilist tendentsi, mis on sihitud ebakunstiliste kirjanduslike mälestusmärkide tagasitõrjumisele keskkooli õppekavas. Kokkukõlas sõnakunstiliste teoste tähtsustamisega nõutakse ikka tungivamalt tähelepanu pöörmist autorite stiilitunnustele ja nende mõnuga lugemisele. Hea emakeele ja kirjanduse õpetaja peab valitud teoste ja lehekülgede käsitluses püüdma esile tõlgitseda võimalikult kõike neid väärtusi, mis teksti on peidetud.

Käsi käes tekstide tõlgitsemisega kohustatakse eelkäivate haridusmaade keeles kirjanduse õpetajat harjutama õpilaste proosastiili ja kompositsiooni oskust.

Edenenud kirjandus-pedagoogika vaatekohalt tuleb kõigiti tervitada uusi emakeele õppekavu. Tuleb tervitada kirjandusajaloolise lugemise kokkutõmbamist ja kirjandusajaloo rakendamist poeetika, stilistika ja diktsiooniga.

Eesti keele ja kirjanduse keskkooliõpetuse huvides — vastavalt uutele kavadele — tuleks õpetaja kandidaatide didaktilis-meetodilist ettevalmistust ülikoolis täiendada erilise teoreetilise ja praktilise stilistika õpetusega. Väga soovitatavaks kirjandus-pedagoogilisele ettevalmistusele tuleks pidada ka diktsiooniõpetust ülikoolis.

Professor Suitsu referaadi järele järgneb lõunavaheaeg. Teine koosolek algab k. 1/5 p. l. Päevakorras on

lähirääkimised R. Janno referaadi ja näitetunni kohta.

H. Karro arvab, et ei ole soovitatav süsteemiks võtta õpilaste saatmist kirjanikkude juurde, sest siis muutuks olukord kirjanikkudele vististi tülikaks. Arvestades seda töökoormat, mis lasub emakeele õpetajate õlgadel, näib võimatu olevat, et õpetajad oma juures suudaksid korraldada teeõhtuid õpilastele. Edasi arvab ta, et kui kool on õpilaste huvide koonduspunktiks, siis õpilaste ühing on üleliigne. Ka ei jätku õpilaste

tel selleks aega. Kui aga vaadata praegustki ühingu tegevust Tartus, siis näeme, et ta ei rakenda hulki omaette tegevusele. Referendi poolt soovitud korrektoori tegemise viis ei ole soovitav jõu kokkuhoidmise mõttes. Lahtised lehed kirjatööde jaoks on eba-praktilised. Illustratsioonide nõudmine kirjatööde juurde ka nendelt õpilastelt, kellel ei ole joonistamiseks annet, ei ole kooskõlas õpilase isetegevuse nõudega.

A. Liiv arvab, et kolmest näitetunnist see tund töökooli seisukohast oli kõige parem. Õpilased tegutsesid, tuli vaid juhtida. Tunniandja ei jälginud, et Juhan Liiva elulugu kuni ta haigeiks jäämiseni käsitleti õpilaste poolt valeandmetel. Ei tohiks opereerida kontrollimata andmetega. Kõneleja toob rea näiteid Juhan Liiva tervise tugevusest ja väidab, et Liivade perekond ei kaldu tiisikusele. Kaitseb õpilaste isetegevust noorsoo liikumise alal.

G. Reial loeb väga tähtsaks isiklikude kogemuste esiletoomist ja nende üle mõtete vahetamist. Teooria väärtust see aga ei vähenda. Teooriasse süvenemine peab aitama näha kriitilises valguses oma tööd. Koduseid töid tuleb ka hinnata, muidu kaotavad nad väärtuse õpilaste silmis. Õpetajate osavõtte noorsooliikumisest on soovitav, muu seas ka selle reguleerimiseks, et õpilased endid liiga ei väsitaks, et neil aega ja võimalust jääks ka noored olla. Tund oli väärtuslik katsena rakendada õpilasi iseseisvale tööle, mis tunni teisel poolel andis häid tagajärgi. Ühtlasi näitas aga tund säärase tööviisi raskust: mitte kõik õpilased ei rakendu tööle. Ei suudetud tunde küllalt sel-

mõtet võib teostada ilma eriliste vahenditeta, vaba vaimlise isetegevuse alusel. Siiski näis, et õpilastele ei saanud küllalt selgeks mõiste „elutraagika“ (kurbloolus). Nad töid näiteid, et Liiv oli vaene, haige jne. Kuid moonamees on vaene, aga meie ei ütle, et selles on elutraagika. Tunni teine pool, kus põhjendati Liiva elutraagikat, oli elavam, paiguti õige hea, kuigi oleks tahtnud näha, et tööst oleks osa võtnud suurem hulk õpilasi.

A. Raud leiab tarviliku olevat ainult erijuhtudel käsitleda kirjaniku elulugu ja saatust eraldi, lahus ta teostest. Siin oli see käsitlemine õigustatud ja selles ulatuses, nagu seda tunniandja tegi, s. o. osa eluloolisi ja isikulisi andmeid enne teoste käsitlemist ja osa loodetavasti pärast. Endast oli tunni aine raskemaist. Üksiku teose käsitlemine oleks palju kergem olnud. Referaadist oleks võinud loota rohkem üksikasjade käsitlemist meetodilistes küsimustes, eriti aine käsitlemist klassis. Referent piirdus rohkem kõrvaliste meetodiliste nähtustega. Tuleb hoiduda referaatidega liialdamise eest. Tähtis on töö rühmades.

A. Liiv arvab, et töid, nagu „Vari“ ja „Käkimäe kägu“ ei ole otstarbekohane käsitleda algkoolis tervikuina, kuna neis esinevad iseloomud, kes elus läbi ei löö, vaid alla jäävad. Noorus peab aga eeskujusid ja ideaale leidma töist, kus kujutatakse isikuid, kes elus läbi löövad.

J. Kivvet leiab, et peaosatunnist oli elav ja huvitav. Õpetajal oli palju elustavaid võtteid, näiteks väljendusdemonstratsioonid „liigutage närv“ kordami-

tööde tähtsust ja eelistamist. Ei poolda kirjatöid lahtistel lehtedel.

H. Ruubel tähendab, et õpilased tegid tunnis keelevigu, millest suurem osa jäi parandamata.

R. Janno vastab lõppsõnas oponentidele. Külaskäigud kirjanikkude juurde ei tarvitse olla massilised. Ka võib vahest kirjanikku paluda õpilasuuringu teeõhtule, et niiviisi tema isikule lähemale pääseda. Rõhutab noorsooliikumise tähtsust ja õpilaste iseseisvat tööd õpilasuuringuis. Kuigi kõik sõna ei võta, ei või ometi sellepärast arvata, nagu ei oleks sellel tööil mingit väärtust. Miks aga näitetunnis võrdlemisi vähe sõnavõtjaid oli, siis on see seletav sellega, et õpilased töötasid suure publiku ees. Noorsooliikumisel on ka suur tähtsus riigikodaniku kasvatamise mõttes. Tõrjub tagasi väite, nagu oleksid õpilased Liiva eluloo käsitlemisel opereerinud valeandmetega. Mis puutub sellesse, et ei toodud ette kõiki Liiva elutraagika põhjusi ja et õpilaste kõnelusi juhiti kindla käega, siis olid need mõlemad nähtused tingitud ajaapuudusest. Elutraagika mõiste pidi õpilastele tuttav olema, kuna selle juures on tulnud pikemalt peatuda L. Koidula eluloo käsitlemisel.

Järgnevad läbirääkimised prof. Suitsu referaadi kohta.

J. Välbe leiab, et eesti keele tundide arvu suurendamine tunnikavas oleks enneaegne ja raske järgmisil põhjusil: a) Meie emakeel on alles arenemisjärgus ja kujunemata. b) Meie kirjandus on väike ja vajab rohket kõrvutamist maailmakirjanduse toodetega. d) Meie kooli tunnikavas on rohkesti võõrkeelte tunde, millist koormatust ei tunne suurte kultuurrahvaste tunnikavad. e) Tundide arvu suurendamise nõue paistab subjektiivsena. Edasi leiab oponent, et tuleb kindlasti läbi viia mitte ainult vanema, vaid ka uuema kirjanduse suhtes ebakunstiliste kirjanduslike mälestusmärkide tagasitõrjumine.

A. Öunapuu vaidleb vastu eelkõnelejale. Kui *J. Välbe* soovib välja jätta uuema kirjanduse ja koondada jõud vanemale, siis peame vist küll asuma Stahli ja Mülleri tuupimisele. Kuid mida siis välja jätta uuemast

kirjandusest: kas „Mahtra sõda“ või „Külmale maale“? Referent tähendas, et tal on emakeelt kõigest kaks tundi nädalas, s. o. 60 tundi aastas. Pool sellest ajast kulub väliskirjandusele, osa veel kirjatöödele. Jääb järele kirjandusele kõigest paarkümmend tundi. Meil on aga umbes 10—12 kirjanikku, seega jätkub igale kirjanikule vaid paar tundi. Mida võib aga teha kahe tunniga Wilde, Tammsaare j. t. puhul kui juba luuletaja Suitsu teoste tõsisemaks käsitlemiseks kulub 14—15 tundi? Pole vist maailmas ühtegi iseseisvat rahvast, kus nii vähe emakeelt õpetatakse kui meil.

E. Martinson tähendab, et kui oletamegi — nagu seda arvab *J. Välbe* —, et meie keel on kujunemata, siis seda raskem on õpetaja, kui ka õpilase töö ja seda rohkem kulub aega selleks tööks. Ja kuigi meie kirjandus ei ole suur, siis ometi ei tohiks see olla emakeele tundide arvu vähesuse põhjuseks, sest tuleb siis seda enam tegutseda emakeele tundidel ka teiste rahvaste kirjandusega. Teistes maades on emakeele tundide arv märksa suurem kui meil, ja meilgi tuleb kindlasti tõsta emakeele tundide arvu.

J. Ainelo: See on ilmaaegne etteheide, et meie keel on kujunemata. Meie keel on kujunenud kultuurkeeleks, nagu iga muugi kultuurkeel ja on fikseeritud. Õigekeelsuse-sõnaraamatus. Kui kõneldi, et õpilased teevad palju vigu, siis käib see fikseeritud keele kohta, mis tuleb õpilasele täiesti kätte õpetada. Keeles esinevad küll mõned kaksikvormid, kuid nende kohta on olemas kindlad seisukohad, milles ka õpilased peavad teadlikud olema. Kes heidavad ette keelele fikseerimatust, ei tunne keelt ja õppigu ta ise selgeks.

Lektor J. V. Veski: Meie keele põhialused on täiesti kindlaks normeeritud. Ainult ei ole neid normeeritud üksikasju küllalt hoolega püütud tundma õppida. Eesti keele tundide arvu tuleks vähemalt ühe tunni võrra suurendada. Aega selleks võiks võita vast sel teel, et võõrkeelte hulk jaotataks koolitüüpide kohaselt, või jälle kärbitaks ülirohkeses esineva matemaatika tundide arvu.

Haridusnõunik J. Kiivet: Suurte kultuurriikide keskkooli tunnikavas on rohkem tunde antud emakeelele kui meil, kuid seal ei ole niipalju võõrkeelte õppimise tarvidust, või jälle ei ole sunduslikud võimlemine, laulmine ja joonistamine. 1926. a. avaldati uued keskkooli tunnikavad, millistest on maksivad käesoleval aastal esimese klassi omad. Neis on klassi kogutundide arv vähem, kui endistes tunnikavades — õpilaste töötundide vähendamise otstarbel. Selle juures ei vähendatud tundide arvu emakeelele, vaid teistel ainetel. Emakeele tundide arvu suurendamine võiks teostuda ainult kogutundide arvu suurendamise kaudu. Raske on aga eeldada, et haridusministeerium nüüd kohe jälle asuks sellele teele. Teisilt aineilt ei ole ka midagi võtta, kuna need omakorda nõuavad vastavate kongresside otsuste järgi tundide arvu suurendamist. Jääb ainsaks võimaluseks emakeele tundide arvu suurendada pedagoogika-nõukogule lubatud piirides muutmise kasutamise teel.

Prof. G. Swits tähendab lõppsõnas: Eesti keele õppekavad on, kui mitte haridusministeeriumilt kokku seatud, siis ometi tema kinnitatud. Ei ole õige, et meie keel on kujunemata. Aga keskkooli õpilased, kes ülikooli pääsevad, on keeles nõrgad ja ka nõrkade kirjanduslikkude teadmustega. Mitte ainult keeleõppimisega ei ole keskkoolis tegemist, vaid ka kirjanduseõppimisega. Kui stiiliõpetuses mõnikord luuletuste õppimisel tuleb tungida sügavale peensustesse, siis selle juures üksainus laul võtab hulga aega. Saksamaal, näiteks, pannakse stiiliõpetusele suurt rõhku. Kui referent Janno tähendas, et ka meie võime leida midagi uut, mida võime teistele näidata, siis on see ju rõõmustav, aga neid paljusid kirjavigu, mis tehakse meie üliõpilaste poolt, peame küll varjama võõraste eest.

Peame rõhutama ka kasvatavat momenti. Peame kasvatama kodanikke, inimesi, maailmakodanikke. Maailmakirjanduse õppimine nõuab aega. Kõige selle juures on ometi põhiaineks emakeel, mille ümber koonduvad teised ained. Kõik välismaal käijad tõendavad, et mujal emakeele tundide arv on suu-

rem kui meil. Aga meil mitte ainult ilukirjandus, vaid ka rahvaluule sisaldab väärtusi, mida peame esile tõstma. Esitan resolutsiooni emakeele tundide arvu suurendamise kohta, samuti selle kohta, et ülikoolis keskkooliõpetajate didaktilis-meetodilist ettevalmistust tuleb täiendada teoreetilise ja praktilise stilistika õpetusega ja väga soovitavaks pidada ka erilist diktsiooni õpetust õpetajate kirjandus-pedagoogilisel ettevalmistamisel.

Referent sai kauakestvate kiiduavalduste osaliseks.

Jätkuvad läbirääkimised K. Adra näite-tunni kohta.

Koolinõunik A. Raudsepp: Tund jättis üsna hea mulje. Tunni tervikut rikkus kahe teema käsitlemine. Esimene osa jäi selle tõttu puudulikuks, lõpposa kirjalikult fikseerimata, mõned mõisted ja sõnad seletamata. Hea oli õpetaja enda lugemine. Korralik oli tunni konstruktsioon, olgugi, et läbirääkimisel tehti vigu ja tuli ette vähemaid väärtusi.

J. Muinaste: Viimase luuletuse käsitlus oli meeolurikas ja hästi teostatud. Seda ei saa öelda esimesest luuletusest. Leidini valm tundub 4. klassi õpilasile raskena ja pikana. Ka sissejuhatus ei olnud küllalt kohane. Leidini valmi väärtus seisab suurepäraselt mere pildis. Oleks tulnud õpilasi ettevalmistada selle pildi tajumiseks. Pahaks osutub ka see, et Ader kaldus formuleerima liiga abstraktselt mõningaid küsimusi ja nõudis seda ka õpilasilt. Üldine mulje tunnist oli meeldiv, mis olenes peale muu ka tunniandja artistlikust esinemisest.

E. Kevend: Laste lugemine ei vasta lugemiskunsti uuemaid meetodeid. Elamuste väljendus ei ole loogiliselt põhjendatud. Liiva „Nõmme“ käsitlus ei ole kohane 4. klassi õpilasile, kellel puuduvad vastavad elamused.

E. Nurm: Korraldava toimikonna juhatajana tõrjun tagasi etteheitnud tunniandjale selles, et tunni teemaks oli võetud kaks teineteisega ühendamatut luuletust. Nagu juba kongressi avamisel tähendasin, oli K. Adra näitetund mõeldud M. Kampmanni referaadi illustreerimiseks. Taheti anda kaks näi-

tetundi, üks eepilise, teine lüürilise laulu käsitlemiseks, kuid ajapuudusel oli tunniandja sunnitud kaks tundi üheks sulutama. Tunni kohta arvab E. Nurm, et see oli üldiselt elav. Kahjuks küsis tunniandja mõnd õpilast liiga sagedasti, üht näiteks kuus korda, jättes mitmed õpilased hoopis kõrvale. Tunniandja jättis parandamata jämedad keelevelad: noadega, sai vihastest jne. Sõnade seletus oli õige puudulik, näiteks sõna „üllatatud“ pidi tähendama sama mõistet kui „kohkunud“, „imestunud“, „pataljonid“ tähendavad „sõjavägesid“. Hulk vähemtuntuid sõnu jäigi hoopis seletamata.

J. Ainelu: Oleks võinud rohkem lasta lastel endil toimida, küsimus esitada tervele klassile, oodata paar silmapilku ja siis lasta vastata neil, kes selleks soovi avaldanud. Kui üheks tunniks valida kaks luuletust, siis viimane oleks võinud aset leida resignatsiooni mõttes, et luua meeleolu ja olla sisult eelmisega kooskõlas. Erilise väärtuse tunnile andis laulmine. Viimase luuletuse sissejuhatus oli ilmaaegne, või oleks võinud olla lühem, et anda lastele endile võimalust tajuda elamusi, mis kutsub esile luuletus.

E. Schönberg: Tund oli valesti käsiteldud. Leidini luuletus ei sobi kunstiliselt. On vastolud sisus. Käsiteldi, et kallas jäi võitjaks. Aga mis võit see on, kui sa pead palju ära andma? See on ju kaotus.

Haridusnõunik J. Kiivet: Küsimusi sisu kohta tuleks esitada raamatusse vaatamata. Põhjuseks, et seda ei tehtud, oli arvatavasti liigsuur materjalirohkus ühe tunni jaoks. Õpetaja oleks pidanud parandama ühe õpilase juures vale rõhutamisviisi (õpilane rõhutas ikka rea viimast sõna). Teose „Meri ja kallas“ lõpp on ebaõnnelik. Tuleb teoseid valida ja mõnikord sellest ainult mõni osa võtta. Eesnime järgi õpilase väljakutsumine algkoolis on kahtlemata kodusem kui perekonnanime järgi. Tuleks küsida ka neid, kes kätt ei tõsta. Ei ole otstarbekohased küsimused, millele võib vastata ainult „ja“ või „ei:“ „Kas ilus sõita metsateel?“

Lektor J. V. Veski: Näitetund oli nähtavasti vana ülesseendamine: lap-

sed leidsid kohe osade pealkirjad jne. Õpilased olid elavad.

Lõppsõnas K. Ader: Vähemad väärtused on tingitud tunni kiirest tempost, kuna tuli ajapuudusel ühel tunnil läbi võtta kahe tunni aine. E. Kevendi väitega, nagu oleks luuletuse „Nõmm“ saanud palju huvitavamalt ja loogilisemalt esitada tahvile kirjutatult, ei saa ühel arvamisel olla, sest tund oli 4. klassi õpilasele, mitte täiskasvanuile. E. Schönbergi arvamine, nagu oleks võitjaks pidanud jääma meri, ei ole põhjendatud, kuna luuletuse tekst lükab selle ümber. Kui ma õpilaste heade vastustega rahule ei jäänud, vaid veel vastuseid nõudsin, siis seepärast, et püüdsin mitmekesistada vastuseid. E. Kevendi märkus, nagu oleks mu ettekanne tuletanud meelde minevikku 200 aasta eest, ei ole millegagi põhjendatud, sest olen deklameerimist õppinud lähemas minevikus.

Viie minuti vaheaja järele J. Roos esineb referaadiga

Keskkooli uued õppekavad.

Eesti keele ja kirjanduse õpetus on sama noored kui meie koolgi, on alles algastmel, mis pärast leidub selles puudusi, mis on vabandatavad ja arusaadavad. Kuna muude ainete õpetamisel on juba kindlaks kujunenud omad traditsioonid ja meetodid, siis see kõik tuli alles luua eesti keele ja kirjanduse õpetamisel, mis muidugi ei olnud kerge, sest puudusid kavad, õpperaamatud ja ka õpetajad. Nüüd on aga eesti keel riigikeelena kogu õpetamise keskpunktiks, mille ümber on koondatud muud õppeained. Temal on koolis täita tähtsaim ülesanne. Ei tule tutvuda mitte ainult kodumaise keele ja kirjandusega, vaid temale toetudes tuleb luua õpilase ilmavaade ja terve vaimline arenemine. Alguses oli see väga raske: puudusid head kavad, õpetajate eesti keele ja kirjanduse käsitlemine oli tihti juhuslik, puudus ühtlus ja õpilased ei saanud seda, mis kool pidi neile andma. Nad tulid koolist vähese keele ja kirjanduse tundmisega ja tihti hindasid alla oma kirjandust, selle juures liialt ülistades maailmakirjandust. See tuli sellest, et ei tuntud oma.

Eduka õpetamise aluseks on kõigepealt hea kava. Eesti keele kavade kohta on palju kaebusi ja üsna põhjendatud, ja alguses ei olnud üldse mingisugust kava. Iga õpetaja tegutses omaette. Raskusi suurendas veel õpetaja isiklik suhe keelega: ühed pooldasid vana Jannseni keelt, teistele oli isegi Aaviku keel liiga vana.

1922. a. 30. mail haridusministeerium pani maksma ajutised õppekavad. Sellega loodi alus ja ühtlasi ühtlus eesti keele õpetamisele keskkoolis. I ja II klassis oli sunduslik käia õppekavade järgi, kõrgemais klassides võis kõrvale kalduda, kuid olid antud juhtnöörid, mille järgi õpetaja võis käia.

1922. a. 7. detsembril Riigikogu poolt vastuvõetud avalikkude keskkoolide seaduse 23. ja 29. par. alusel paneb haridusministeerium 1923. a. 1. augustil maksma seaduses nimetatud harude tunnikavad, mis I klassis lõplikud, muis klassides aga ülemineku tunnikavad, mis viimati kujunevad kõigis klassides kindlaiks. 1923/24. õppeaastal pannakse maksma uued õppekavad, mis eesti keele osas ei lähe lahku 1922. a. kavadest. Seda kava vaatleme pikemalt, kuna ta maksab meil praegugi.

Õpetuse siht ja üldised põhimõtted ei ole kindlaks määratud, samuti ei ole ligi antud mingisugust seletuskirja ega näpunäiteid. Selles kavas tulevad ette järgmised puudused, mille vaatlemisel ühtlasi määrame kindlaks ka mõned juhtmõtted, mille alusel tuleksid luua uued eesti keele õppekavad ja õieti juba ongi loodud.

Kavas oli kindlaks määratud aine ulatus ja jaotus. Kava heaks küljeks oli veel see, et ta oli õige painduv ja jättis õpetajale suure tegevusvabaduse. Hea oli, kui õpetaja oskas kasutada seda tegevusvabadust. Kuid halb oli, kui õpetajad püüdsid läbi võtta kõike materjali, mis kavas oli ette nähtud. Sel puhul muutus töö lihtsalt masindamiseks. Kavad on liiga suured, neis on antud liigpalju materjali. Tahab õpetaja selle kõik läbi võtta, siis ei saa ta kuidagi süveneda üksikuisse kirjanikesse ega nende töisse, ta peab ruttama, töö muutub pealiskaudseks, kirjanikud ja nende teosed mööduvad õpilase ees kinopildina. Viga on, et

kõik kirjanikud on ühteviisi esitatud, kõik loeteldud, küsimata sellest, kas on neil tähtsust või ei. Selle all kannatavad õpilased, õpetaja ja kirjandus. Õpilased hakkavad kirjandust madalalt hindama, põlgama, ei tunne kirjanduse vastu huvi kuivade faktide, biograafiliste andmete ja kulunud dogmade tuupimisel. Õpilaste vaim jääb teritamata, tunded süvendamata, võimed ja harjumused arendamata. Õpilastele tuleb anda vähem materjali, aga tuleb neid harjutada tervel eluajal otsima kirjandusest mõttearastust, tundeelu rikastamist. Seepärast tuleb kavas materjali vähendada, tuleb välja jätta kõik teosed, millel pole sõnakuulist iseloomu, nagu valgustusaja ja sentimentalismi ajajärgu teosed, mis midagi ei paku meie aja inimesele, eriti noorele õpilasele, keda tuleb tutvustada juba kõige paremate teostega, millel ka praegusaja inimesele on oma eluline väärtus ja huvitavad on noortele igal arenguastmel. Välja jäägu näiteks Villmanni jutud ja mõistatused, mis pole algupärased, Kunderi „Kroonu onu“ ja kui koolis juba vaadeldakse Bornhöhe „Tasujat“, milleks siis veel käsitleda sama kirjaniku „Villu võitlusi“ ja J. Järve „Karolust“?

Mitte ükski aine ulatus ei ole liiga laialt võetud, vaid ka aine jaotus. Rahvaluule suhtes on liialdatud ja talle määratud tervelt kaks õppeaastat, mis teeb selle käsitlemise igavaks ja üksluiseks, sest rahvaluule ei sisalda nii palju huvi ja ei paku õpilasele elamusi nagu arvatakse. Muinasjuttude ja rahvalaulude käsitlemisel tuleb tihtilugu üht ja sedasama korrata, mis ei paku esteetilist lõbu. Ometi on aga kirjanduse õpetamise peamine ülesanne äratada ja süvendada õpilasis kirjanduslike teoste kaudu esteetilisi ja eetilisi elamusi, arendada nende ilutunnet ja maitset, kui ka üldse kujutusvõimet ja intuiitvset mõtlemist. Esimeses ja teises klassis tuleks vähendada rahvaluule kursust ja juurde võtta palasid, isegi üks suurem teos uuemast kirjandusest ja reisikirjeldusi, mälestusi, et teha nende klasside kursust elulisemaks ja huvitavamaks.

Kõige pahem lugu on V klassi kursusega, kuhu on kokku kuhjatud nii-

palju materjali, et seda ei suuda milgi tingimusel korralikult läbi võtta ükski õpetaja. Siia on mahutatud niihästi vanema kui noorema põlve realistid, uusromantiline vool, romaani arenemine maailmakirjanduses, Zola, Aho, Dostojevski, dramaatilise luule liigitus, iseloomustus ja arenemine, Shakespeare, Ibsen. See kõik tuleb kiiresti, pealiskaudselt läbi masindada, või jätta lihtsalt pool kursust läbi võtmata. Aga niiviisi ei saa ju sisendada õpilasile üld- ja rahvuskultuurilisi ideaale ning kaasa aidata üldiseks vaimuarenemiseks, kultuuritahte, ilma- ja eluvaate kujundamiseks. Niisugune masindamine hävitab õpilasis igasuguse rõõmutunde kirjandusteoseist, isegi muudab vastikuks kirjanduse.

Seepärast tuleks V klassi kursusest viia pool IV klassi kursusesse, siis saaks uuemat kirjandust käsitleda korralikult ja põhjalikumalt, ja ainult uuem kirjandus võib huvi pakkuda meie aja inimesele.

Samuti tuleb välja jätta kavast kõik see, mis ei ole õieti ilukirjandus, nagu seda on III klassi kursuses vaimulik kirjandus, milles puuduvad elavad tegelased, ideed, probleemid, mis annaksid ainet õpilasile käsitlemiseks ja ärataksid huvi. Vaimulikul kirjandusel on tähtsus ainult kirjakeele arenemisloos ja seda ei tule õppida kirjandustunnil, vaid grammatika juures, kui vaadeldakse keele arenemist. Siia kuulub ka osa ärkamisaja kirjandusest, nagu Ahrensi, Hurda, Veske, Hermani, Grenzsteini teenete käsitlemine keele uuenduse alal, samuti osa sentimentalismi kirjandust, mis aina koorub IV klassi kursust.

Ka kultuurilugu ja hariduselu edinemise jälgimine ei ole kirjandusloo ülesanne, nagu seni seda IV klassis käsitleti Hurda, Jakobsoni, Hermani, Grenzsteini tähtsuse ja ärkamisaja üldrahvuslike ettevõtete kokkuvõtte vaatlemisel. Neid tähtsaid küsimusi võib käsitleda kodumaa ajaloo tundidel. Kirjanduse tundidel tuleb käsitleda ajaloolikku ja ühiskondlikku tagaseina ainult niipalju, kui seda on tarvis vastava teose mõistmiseks.

Kirjanikkude eluloodki muutuvad tihti koormavaks faktide pähetuupimiseks. Kirjanikkude tutvustamisel peab tabama neid jooni, mis teeksid neid õpilasile huvitavaks kui isikuid, kes oma teoseis on väljendanud kogu oma ümbruse üldisi sotsiaalseid, poliitilisi, esteetilisi ja usulisi vaateid ning tundeid.

Ka maailmakirjanduse kava tuleb kärpida, sest siin on liiale mindud. Asemele tuleb panna oma kirjanduse paremaid palu. Ühegi muu, ka väikerahva, kooli kirjanduse kavas ei leidu niipalju maailmakirjanduse teoseid kui meil. Kui mõned tähendavad, et meie oma kirjandus on alaväärtuslik, siis need ei tunne meie kirjandust, mis küll ei küüni kõige väärtuslikumate maailmakirjanduslike toodeteni, kuid millel siiski meie kohta on suur väärtus. Maailmakirjanduse osas tuleb kõige enam kärpida III ja V klassi kursust.

Grammatikat tuleb õpetada niipalju, et lapsed valdaksid keelt kõnes ja kirjas. See on suur töö ja tehtagu seda juba algkoolis, kust seni on tulnud keskkooli õpilased üsna nõrkade keeleliste teadmustega. Grammatikat õpetatagu algklassides, kõrgemais aga stiili.

Ei tule keskkoolis õpetada mingit teaduslikku ega ajaloolikku grammatikat grammatika enda pärast, vaid ainult niipalju, kui seda on vaja kirjakeele praktiliseks mõistmiseks ja tarvitamiseks, andes süstemaatilise ülevaate keele ehitusest ja põhiseadust. Selle juures ei ole niipalju tähtis nende seaduste meelespidamine, kui tegelikult nende järgi käimine. Nii siis, grammatika ja keele ajaloo ülesanne olgu puhtpraktiline. Keele ajalugu tuleb käsitleda ainult niipalju, kui see on vajalik praeguste keelevormide ja seaduste mõistmiseks ja tarvitamiseks ning seejuures ei nõua õpilasilt erilist pingutust.

Lõppeks referent esitab uute õppekavade eelnõu ühes seletuskirjaga ja teatab, et uued kavad on välja töötatud haridusministeeriumi ülesandel referendi juhatusel komisjonis, kuhu kuulusid prof. G. Suits, lektor J. V. Veski, õpetaja M. Kampmann ja mag. A. Anni. Kavade eelnõu ühes seletuskir-

jaga on ilmunud m.a. „Kasvatuse“ 1. numbris, mispärast nende refereerimine on siin tarbetu. Uute kavade paremuseks ja erinevuseks endistest kavade-st on:

1. Suur vabadus õpetajale materjali valikus.

2. Kaks esimest klassi valmistavad ette kirjanduse kursust ja II klassist algab süstemaatiline kirjanduse õpetus.

3. Õpetajalt nõuab uus kava palju rohkem kui vana.

4. III klass on romaani ja novelli klass, IV draama ja V lüürika klass.

5. Esiplaanil on kirjanduseõpetus, teisel kohal kirjanduseajalugu.

Mõned koolid ongi juba haridusministeeriumi nõusolekul tarvitusele võtnud uued kavad ja on leidnud nad kohased olevat.

Suurt rõhku tuleb panna raamatukogudele ja korraldada kodust lugemist. Iga teos, mida harutatakse klassis, olgu enne õpilasil loetud.

Ei tohi unustada ka kirjatöid.

Referent sai elavate kiiduavalduste osaliseks.

Järgnevad läbirääkimised J. Roos
referaadi kohta.

Haridusnõunik J. Kivvet: Uute kavade tarvitusele võtmist võimaldab haridusministeeriumi ringkiri, kuna see jätab teatava vabaduse aine valikul. Raskus võib tekkida järjestuse muutmisel klasside järgi, kuna ringkiri seda otsekohe ette ei näe. Üksikud koolid on haridusministeeriumilt luba küsinud uute kavade tarvitamiseks ja ka loa saanud. Seda teed võiksid käia ka teised soovijad.

Kongressil tuleks anda volitus uute õppekavade eelnõu kokkuseadjale komisjonile astuda läbirääkimisse haridusministeeriumiga uute õppekavade lõpliku kokkuseadmise ja vastuvõtmise asjus.

E. Schönberg: Kava on laiaks paisunud II ja III klassis. Liiga palju on loetud üles teoseid, mis tulevad läbi võtta.

Materjali rohkust heidavad ette uutele kavadele ka A. Ounapuu ja A. Ruubel. Viimane leiab, et uute kavade põhimõtted on õiged, aga eriti III klassi kava on liiga suur, kuna seal tuleb veel õppida keelt.

J. Muinaste: Tuleb kavale anda

lõplik kuju, et ta võiks kauemini püsida. Aine jaotusel tuleks teostada raskusprintsipi. Kreutzwald tuleks asendada III klassi, sest ta on filosoofilisem kirjanik, kuigi kavades nähtavasti on silmas peetud ajaloolist põhimõtet. III klassi kava on suur. IV klassi eritiübilistes harudes ei või välja jätta E. Ennot, A. Haavat ja Söoti. Võiks siis juba välja jätta O. Lutsu.

E. Nurm arvab, et kongress ei ole kohane kava harutamiseks. See tuleks jätta komisjonile või kongressi esindusele, mis täna valitakse.

Lektor J. V. Veski: Uus kava on vähem kui eelmine, kuigi on asju juurde tulnud poeetikast ja stilistikast, mis tarvilikud. Kirjanduskavas on teosed alternatiivseina toodud, valiku järgi. Muidugi ei pea uus kava maksma hakama üle öö vaid aegamööda.

Lõppsõnas tähendab referent J. Roos: Uus kava ainult tundub pikk. Ei ole mõeldud kõiki loeteldud teoseid läbi võtta, vaid nad on ainult toodud näidetena. Kui kellelegi tundub mõni teos pikk, võtku lühem. Kava ei tohi kedagi orjastada. Referent toob hulga näiteid, kuidas võiks kava järgi aineid vabalt valida. Ja kui leitakse vigu, on veel aega 1½ aastat neid parandada. **Järgnevad läbirääkimised kongressil tekkinud küsimuste kohta, ettepanekud ja resolutsioonid.**

J. Rummo teeb Õpetajate Liidu esindajana ettepaneku valida toimkond, kes teostaks kongressi otsused, valmistaks ette ja kutsuks kokku uue kongressi, nagu Õpetajate Liidu kodukord seda nõuab. Teatab, et Tallinna ja Tartu õpetajate seltsi eesti keele õpetajate sektsiooni juhatuse ühine ettepanek on valida toimkonna liikmeiks Tartust: prof. G. Suits, prof. dr. A. Saareste, õpetaja E. Nurm, dir. J. Roos, Tallinnast: õpetajad E. Martinson, A. Ounapuu, A. Möller, J. Rummo, Viljandist A. Ruubel ja Võrust R. Reiman. Ettepannud kandidaadid valitakse ühel häälel kongressi toimkonda. Toimkonna kokkukutsujaks määrab kongress E. Martinsoni.

Redaktsioonikomisjoni ettepanekul võetakse vastu järgmised resolutsioonid:

1. *Emakeele õpetuse kohta algkoolis* (F. Puusepa ettepanek): „Mälu koor-mavast grammatika tuupimisest ei to-

hiks olla juttu algkoolis. Ei pea unustama ka õpilase isetegevust ega algatusvõimet. Vaatlusõppematerjal olgu huvitav.“

Resolutsioon võetakse vastu ühel häälel.

J. Muinaste esitab resolutsiooniks järgmise ettepaneku: „Eesti keele grammatika edukamaks käsitlemiseks tuleb ühtlustada käänamis- ja pööramisliigitused. Selle küsimuse lahendamiseks paluda Akadeemilist Emakeele Seltsi.“

Lektor J. V. Veski teatab, et see ühtlustus on juba tekkinud ja avaldatakse kevadel ilmuvas grammatikas, mille kirjastab Eesti Kirjanduse Selts. Peale selle on ühtlustuse kava juba läbi viidud *J. Ainelo* raamatus „Näiteid ja harjutusi“ II osas, samuti ka *Valdmanni* grammatikas.

Lektor Veski seletuse järele võtab Muinaste oma resolutsiooni tagasi.

K. Luther esitab järgmise resolutsiooni: „On vajalik „Õigekeelsuse-sõnastiku“ kiirem ilmumine ja temas paralleelselt esitatud sõnavormidest kindla valiku kokkuseadmine kas või sõnastiku lisana, et rohkemal määral ühtlustada koolides tarvitata vaid sõnavorme.“

Lektor J. V. Veski teatab, et see fikseerimine on teostatud ja ilmub lähemas tulevikus „Õigekeelsuse-sõnaraamatu“ lisana. Toob mõningaid näiteid sellest fikseerimisest.

Selle järele otsustatakse Lutheri resolutsioon anda materjaliks kongressi protokollile juurde.

2. Uued emakeele õppekavad:

„Uued emakeele õppekavad tuleksid võtta põhimõtetes tegelikult tarvitusele võimalikult pea.“ (*J. Roos*).

„Kongress teeb Eesti Õpetajate Liidu eesti keele õpetajate toimkonnale ülesandeks kontaktis uue õppekava projekti kokkuseadja komisjoniga lõplikult kokku seada ning redigeerida eesti keele õppekavad ja haridusministeeriumis samme astuda uue õppekava maksmapanekuks järgmisest õppeaastast alates.“ (*E. Nurm*).

„Kirjanduse õpetamisel olgu harutamise aluseks ja lähtekohaks käsitletav teos ise. Selleks peab olema klassiraamatukogus vähemalt kümme eksemplari seda teost.“

3. Kirjanduse käsitlemise ja emakeele tundide arvu suurendamise kohta koostis:

„Silmas pidades emakeele õpetuse, sellega liituvat kirjandusliku hariduse ja eetilise kasvatuse põhjanevat tähendust teiste õppeainete seas tunnistab III eesti keele õpetajate kongress tarvilikuks emakeele tundide arvu suurendamise nii algkoolis kui keskkoolis.“ (*Prof. G. Suits*).

„Eesti keele ja kirjanduse õpetuse uutele keskkooli kavadele vastavalt tuleks õpetajaameti kandidaatide didaktilis-meetodilist ettevalmistust ülikoolis täiendada teoreetilise ja praktilise stiilistika õpetusega.“ (*Prof. G. Suits*).

„Väga soovitavaks kirjandus-pedaagoogilisele ettevalmistusele tuleks pida ka erilist diktsiooni õpetust ülikoolis.“ (*Prof. G. Suits*).

4. Normaalse kirjakeele kohta:

„Eesti keele õpetuse tagajärjekuse huvides peab kongress tungivalt tarvilikuks, et kõigis eesti õppekeelega koolides õpetaksid ka kõik teiste õppeainete õpetajad normaalset eesti kirjakeelt.“ (*Lektor J. V. Veski*).

5. Eesti keele õpetaja nädalatundide arvu kohta võetakse ühel häälel vastu järgmine resolutsioon:

„Eesti keele õpetaja normaal-nädalatundide arvu tuleb vähendada 24 tunnilt 18-le.“

Kongressi lõpetades ütleb juhataja *A. Ruubel*:

„Eesti keele õpetajate III kongress on jõudnud lõpule. On olemas puudusi, mida siin on tähendanud *prof. G. Suits* ja mida enne kongressi on märgitud „Päevalehes“ ühe kolleegi poolt. Neis puudusis ei saa aga süüdistada ainult eesti keele õpetajaid. Suurem osa praegu ülikoolis õppivast noorsoost on pärit murrangu-ajast, kus õpetamine oli madalamal kui praegu. Tulevikus paraneb asi kindlasti. Kaks päeva on siin kibedasti tööd tehtud, teid otsitud ja leitud. Tänu kongressi korraldajatele, referentidele, näitetundide andjatele, Tartu koolivalitsusele ja kohaliku algkooli juhatajale ruumide lubamise eest, tänu kõigile, kes kaasa on aidanud kongressi heaks kordaminekuks.“

Kongressi lõpul lauldakse isamaa hünni.

Kirjanduse ülevaade.

August Jakobson:

Vaeste-patuste alev.

Romaan. K.-ü. „Loodus“, Tartus 1927.

See „Looduse“ võistlusel I auhinnaga kroonitud romaan on ilukirjanduslikus vormis memorandum ühe meie töölisalevi viletsustest ja häda-dest. See on hüüe: „Tulge appi!“ Enam kui seitsmesajal leheküljel kirjeldatakse meie Vaeste-patuste alevi elanikke ja nende elutingimusi nii tumedates värvides, et meil kahtlus võib tekkida, kas romaani kujul memorandumi kirjutaja ei liialda, et meie kaastundmust võita. Hulga tegelaste seas pole ühtki tervet inimest; kõik on kas degeneraadid, idioodid, vargad, joomarid, vigased, haiged või langenud sugulise kõlblusega. Et ainult niisugustest koosneks mõne meie vabriku ümber asuva aleviku elanikkond, on vaevalt usutav (Prototüübiks olevat A. Jakobsonil Rääma alev Pärnu juures olnud). On selgesti tunda suure Prantsuse naturalisti Zola mõju (*L'Assomoir*, *Germinal* j. t. romaanid) niihästi kujude kui ka rõvedate stseenide valikus ja üldse teose vaimus. Kirjeldatakse ühe töölis perekonna degenerereerumist, kelle liikmeist esikohale tõstetud Aleksander Ridle. Sel läheb korda paremat haridust saada, ohvitseriks tõusta. Aga tema nagu kõigi teistegi saatuse määrab pärvus ja ümbrus (Zola ja naturalistide teooria). Tal on idealistlikud ühiskondlikud vaated, aga ta on joomar ja sadistlikkude kalduvustega. Peab kommunistidega sidepidamise pärast põranda alla minema ja lõpetab viimaks elu enesetäppega (nagu enamjagu auhinnaga kroonitud romaanide peategelasist).

„Vaeste-patuste alev“ on andelise kirjaniku esikteosena huvitav iseäranis oma värske, seni kirjeldamata miljöö poolest. Ka kujud sellest meie kirjanduses seni tundmata ümbruskonnast on uued, ja selle tõttu suudab A. Jakobsoni romaan kütkestada, hoolimata kõigist oma puudusist. Neist võiksime nimetada nõrka kompositsiooni, tegelaste hingeelu puudulikku põhjendust, üksikute stseenide pikalevenimist ja üldse

viimistlematust. Asjata minnakse kohti üleliigsesse rõvedusse ja lastakse tegelasi suuga piiramatult ropendada. Vaatamata sellele, või just selle tõttu on see romaan saanud läinud aasta kirjandustoodangust kõige loetavamaks. Muidugi on selleks palju kaasa aidanud ka „Looduse“ „imede“ kroonimise reklaam.

—o—

Reed Morn:

Andekas parasiit.

Romaan. K.-ü. „Loodus“, Tartus 1927.

Kuna A. Jakobsoni „Vaeste-patuste alev“ on laia tegelaste hulka haarav ja ühe rahvaklassi olukorda kirjeldav sotsiaalne romaan, on naiskirjanik Reed Morni oma kitsapiiriline, ühe inimese hingeelu, mõtteid, elamusi, kokkupuuteid välisilmaga ja sisevõistlusi kujutav teos. Peategelaseks on Ellu Romeldi, kes sünnib proletaarlaste perekonnas, aga kellest ema siiski leivamured suudab kõrval hoida. Ellu lõpetab keskkooli ja kuulab paar aastat ülikooliliski loenguid, aga tal ei jätku tahtejõudu, et end eksamite sooritamiseks vaimliselt koondada. Ta „õilmitseb“ vaimliselt, voodis lebedes. Kui aga ema sureb, peab ta ise enese eest hoolitsema, viljatu „õilmitsemise“ aeg on mööda. Ta tunneb iseseisvaks püstitolekuks oma selgroo nõrga olevat. Ta on kui taim, mis kepi najal kasvanud ja maha langeb, kui see võetakse. Iga kokkupuude välisilmaga on talle valus, oma kaasinimeste vastu tunneb ta ääretut „trotsi“, põlgab neid, on haiglaselt haavuv ja põikab meheleminekust, sest et siis enam päev otsa voodis sasipäi „õilmitsesta“ ei saaks. Et see tegeliku elu jaoks kõlbmatu olend oma elu „vabaturmaga“ lõpetab, on iseenesest mõistetav. Kirjanik katsub Ellu Romeldi traagikat degeneratsiooniga põhjendada ja sumpatiseerib tema ilmapõlgusele ning „trotsile“. Meie aga leiame enam põhjendust väärkasvatuses ja väärilmasuhtumuses.

Ellu Romeldi tüüp on liiga erandlik, tal puudub niiõelda üldnimlik ulatus, temasarnaseid leidub meil vist harul-

daselt vähe (õnneks!). Selle erandliku jõuetu hinge traagika jätab lugeja hinge külmaks ja see saab romaani traagikaks: nagu kuulda, jäetakse ta lugemisel pooleli. Osalt vist küll ka raskepärase väljendusviisi pärast. Kompositsioonilt kui ka psühholoogilise analüüsi teravuse poolest on „A. parasiit“ laitmatu, oleks väärinud I-gi auhinna (sai „Looduse“ võistlusel II auhinna).

—o—

Betti Alver:

Tuulearmuke.

Romaan. K.-ü. „Loodus“, Tartus 1927.

Selle kergesti loetava, kergesisulise romaani aineks on naisüliõpilaste vestlus, flirt, moed, olengud, armatsemised ja lõpuks natuke tõsisemaidki elamusi konservatooriumi õpilase Lea Ringi armumisajajärgust. Siiski, kõik mis kergemat laadi, pinnapealsem, on Betti Alveri sule all usutatavamaks saanud kui see, millesse ta tõsiselt katsub suhtuda. Natukene iroonilist üleolekut oma tegelaste pinnapealsest lõbutsemisest ning „kannatustest“ — ja „tuulearmuke“ oleks palju enam kaalu omandanud, kui ühe osa meie üliõpilaste hingeelu kirjeldav visand. B. Alver võtab oma peategelast Lea Ringi (kes muusikale „sülgab“, keda „elu“ elamine huvitab) ja tema romaani elatanud Dr. Anderse-niga liiga tõsiselt, aga ometi vähe veenvalt, et temaga kaasa saaksime tunda.

B. Alveri stiil on väljakujunenud ja ühtlane; rütmilt tütarlapselik elav, kerge, ruttav, peaaegu lendav. Stseenid ja pildid vahelduvad kinoliku kiirusega. Loodusekirjeldused on, võib olla, võorastest eeskujudest mõjutatud, aga seotud tegelaste hingeeluga, kujundavad nendega orgaanilise terviku.

Üldiselt on „Tuulearmuke“ kerge ja pinnapealne, aga sümpaatlik romaan. (Sai „Looduse“ võistlusel II auhinna, mis tõendab, et seda auhindamist väga tõsiselt ei tule võtta.)

—o—

Mart Raud:

Videvikust varavalgeni.

Romaan. „Looduse“ kirjastus, Tartus 1927.

Noorur Raul on vaidlemata sõnalist talenti, tal ei ole millegi väljendamises raskust; kui tal aga oleks midagi öelda! Midagi muidugi on, aga see pole, kahjuks, tähtis, kaaluv, kaasaelamusele veetlev, kütkestav. Talutüduruk Helmi lehitseb ööl enne pulmi oma elamusi laka luugil ja vaatleb seal järjest tüki aja tagant loodust (Kui keegi prantslane on öelnud: kunstiteos on tükk elu, nähtud läbi kunstniku temperamendi, siis tahaksime kõneloleva romaani puhul öelda: kunstiteos on tükk elu, nähtud läbi lakaluugi augu). Teeb jalutuskäigugi metsa, mil puhul kirjanik, et oleks, mille juures oma sõnalist osavust demonstreerida, ühe kange kõne lavastab. Kui siis tuleb peigmees Jorss vastu hommikut joobnult lakka ja seal end sündmatult ülal peab, otsustab Helmi tema joomakalduvust parandada, teda kahjatsusele äratada. Selleks paneb ta enesele paela kaela ja seob teise otsa penni külge, et las Jorss ärkab ja näeb! Joobnu ei ärka aga nõnda ruttu, Helmi jääb suikuma, silmus kaelas, näeb pika ilusa une taeva-seist asjust ja kui ta ärkab... aga seep see on ta ei ärkagi. Õnnetu lõpp, õnnetum romaanile kui Helmile. Nagu tõelises elus kangelase surm peab aitama tema elu mõtestada, niisama ja veel palju enam peab romaanikangelase lõpp tervet teost mõtestama. Siin teeb Helmi juhuslik surm teose mõttetuks ja üksikuil leheküljil pole mingisugust väärtust, et neid omaette, lahus tervikust, saaks nautida. Liiga sõnarohke ja välekeelne on Raud, et ta meid suudäks sügereerida. „Videvikust varavalgeni“ sai küll, nagu Reed Morni „Andekas parasiit“ ja Betti Alveri „Tuulearmuke“ II auhinna, aga ta on „Looduse“ „imede“ hulgas eelmistest kõige nõrgem.

Ed. Hubel.

Välismaalt.

Märkeid koolireformist ja õpetajate organiseerumisest Austrias.

Austria haridusetööreformist on andnud lühida ülevaade Viktor Fadrus raamatus: „Der Neue Lehrer“ (Herausgegeben von P. Oesterreich und O. Tacke — 1926.), mille põhjal esitan siin jooni Austria koolipoliitikast.

Maailmasõja ja revolutsioonide lõppedes algas 1913. a. Austrias tugev hariduselu reformliikumine. See sai veel erilist hoogu ja kaasabi Otto Glöckeli poolt, kes 1919. a. märtsis asus haridusministri kohale. Otto Glöckeli eestvõttel kutsutakse ellu n. n. „Koolireformi osakond“, mis koosnes reformi toetavaist agaramaist koolimeestest. Esimene samm sellelt asutiselt oli kuue ühiskasvatuseasutise ellukutsumine seniste militaristlikkude koolide asemele. Need asutised olid sealjuures ka riiklikud pedagoogilised katsepaigad ja andsid väärtuslikku eeltööd kõrgemate õppeasutiste reformimiseks. Teine samm koolireformi töös oli *õpetajate-hariduse uuendustöö Austrias*. Kõige pealt seati septembris 1919 juhtlauseid õpetajate kasvatustöö arendamiseks. Näiteks mõni:

1. Õpetajate-hariduse uuendus on üks osa üldisest koolireformist.

2. Ülikooli filosoofia teaduskonnale olgu üheks suuremaks ülesandeks õpetajate otstarbekohane ja igakülgne kasvatustöö.

3. Sealjuures on ka hädavajalik kõrgema õpetajate instituudi ellukutsumine.

Selliseid juhtlauseid oli ligi paar-kümmend, mis läbi kaaluti nii haridusministeeriumis kui ka õpetajateühinguis. Siis asuti esimese juhtlause teostamisele. Oldi veendunud, et uus õpetajaskond ainult uuest koolist juurde kasvada võib. Seepärast leiti olevat vajalik kooles töötavat õpetajaskonda igakülgselt arendada ja nende teadmisi ning oskusi tõsta. Siin esijoones pandi rõhku kirjandusele. Kutsuti ellu rida ajakirju („Volkserziehung“, „Schulreform“, „Quelle“, „Deutsche Blätter für Erziehung“). Hulk uusi pedagoogilisi raamatukogusid. Toimetati rida pedagoogilisi töid trükki. Asuti õpeta-

jate kongresside korraldamisele, kus harutati päevaküsimusi, reformiprobleeme. Tärkas ellu rida vabu õpetajate tööühinguid, kus igal kuul õpetajad kokku tulid harutama ja nõu pidama (1923/24. õp.-aastal peeti Viinis üksi 600 istungit õpetajate tööühinguis).

Õpetajaskonnale asutati jaanuaris 1923 *Viini pedagoogiline instituut*. 1924/25. a. talvesemestris oli osavõtjaid 2820 õpetajat (Viinis on 7000 õp.), kuna järgmisel poolaastal tõusis osavõtjate arv 3350-ni. Pedagoogilise instituudi juurde asutati 1925. a. alul pedagoogiline keskraamatukogu, kus praegu üle 50.000-ne köite, kuna lugemistoas leidub üle 320-ne ajakirja. Igas maanurgas hakati korraldama kursusi küll kehalise, muusikalise j. n. e. kasvatuse üle. Samuti hakati korraldama sagedasi sisemaalisi õpetajate kongresse ja päevi. Kuid ka *praktilisele alale* pöördi tähelepanu. Õpetuskatsed katse- ja harjutusklassides ja katsekoolides lähendasid sellele sihile (Nii võttis 1920/21. aastal 1204-jal õpetajatepäeval Viini 159-sas harjutusklassis tööst osa 3679 õpetajat). Sel viisil tõusis huvi asja vastu ja töö viidi kavakindlalt läbi.

Näiteks algas eriline uuendustöö algkooli õpetuses. Eriti aga võeti tähelepanu alla üldõpetuse teostamine, mis ka kuni 5. õppeaastani ju on teostatud. Erilist rõhku on pandud rahvaskooles ka oskusaineile, nagu muusika, käsitöö, kehaline kasvatus j. n. e. Ka on tähelepanu leidnud *õpilaste ajakirjad*.

Sarnane ümberkorraldus on teoksil ka teiste kooliliikide juures.

„Uus kool ja uus õpetaja!“ See on juhtsõna. See kohustab ka meid selles suunas tegutsema. E. H-sen.

—o—

Kasvatajate konverents Torontos.

Torontos, Kanada ruttu edenevas linnas, oli augustikuul koos 7000 kasvatajat kogu maailmast, Ameerikast, Aasiast ja Euroopast. Kõige arvurikkamalt esindatud olid anglosakside maad, siis veel India, Hiina ning Jaapan. Kokku kutsunud oli konverentsi Rahvusvaheline Kasvatajate Liit, kellel liikmeid leidub kõigis maailmaosades.

Et Kanada kasvatusküsimused väga tõsisteks loeb, sellest andis tunnistust Ontario provintsi esimese ministri kõne konverentsi esimesel koosolekul. Ontario-maa eelarvest läheb 20 prot. kasvatusse otstarveteks. Sellel maal, kus nüüd elab 3 miljonit inimest, antakse ka õpetust emadele, kes elavad linnadest kaugel, kirja teel. Edasi on seal olemas koole raudteevaguneis, mis võivad sõita ühest kohast teise.

Quebeci provintsis elab, nagu teada, üksteise ligiduses katoliku usku prantslasi ja evangeli usku inglasi. Aga nemad ei ole üksteise vastu vaenulikud, prantslane kiitis konverentsil inglaste tööd hariduse heaks ja inglane avaldas au prantslaste kultuurile. Lääne-Kanadast jutustas üks lihtne kooliõpetaja, kuidas tema koolis 26-e rahvuse lapsed õpivad, nii et see kool on muutunud rahvusvaheliseks. Kasvatus rahvaste lepitamise vaimus, mida Euroopas nii sagedasti soovitakse, on Kanadas suurelt jaolt juba teostatud.

Kasvatusliidu president ja asutaja dr. Thomas on idealist ja imperialismi vastane. Tema ütles oma kõnes, et soomuslaevade ehitus rahvale vähem õnne toob kui koolide asutamine ja täiendamine. Niisamuti kõneles noorsoo militariseerimise vastu ka Liidu senine abipresident, üks inglane. See tähendab midagi, kui silmas peetakse, et konverentsi saadikute selja taga seisab kolm miljonit kooliõpetajat kogu maailmast. „Pvl.“ järgi.

Konflikt

Saksa ja Tšehhoslovakkia koolimeeste vahel on tekkinud sellepärast, et tšehhid sulevad oma maal saksa rahvakoole. Sakslased tähendavad protestides, et Tšehhoslovakkias on suletud tervelt 4000 saksa rahvakooli klassi, äsja alles 100 klassi, andes aset avatavaile böömi koolidele.

Omamoodi rekordi

omab Leipzigi teoloogia studium professorite rohkuses. Seal on praegu 185-e studentide kohta tervelt 17 professorit ja 6 dotsenti, seega iga 8-sa õppija kohta üks õpetaja.

Õpetajate spordiselts

asutati hiljuti Leipzigris. See on neljas omagugune Saksamaal, kuna neid enne juba on Hamburgis, Berliinis ja Dresdenis. Selts leiab sooja vastuvõttu sealses õpetajaskonnas, nagu näitab suur arv liikmeid juba mõni

päev pärast asutamist. Seltsil on kasutada suur mänguplats, kus õpetajad-sportlased vabal ajal intensiivselt harrastavad kõikkülgeid spordialasid. Asutajad avaldavad lootust, et varssi peaaegu kõik Leipzigi õpetajad astuvad oma spordiseltsi liikmeiks, millega ergutavat loovale tööle ja süvendavat töökooli ideed.

Koolikohustuse teostamine Hispaanias.

Hispaanias oli 1922/23. õppeaastal 2.798.985 kooliealist last. Koolis käis aga neist vaid 1.419.497 last. Sellest tuleb veel maha arvata 390.752 last, kes küll üles kirjutati, kuid kes klassis kunagi ei olnud. Seega käis koolis vaid kolmandik kõigist kohustatutest. Mõned kohad jäävad sellestki hoopis kaugemale maha: nii näiteks käis Cadix'is 17,4, Canarias 18,2 ja Cordobas 19,8% kooliealistest lastest koolis. Üldse on rahvakooli seisukord Hispaanias väga halb, mis on tingitud suurel määral valitseva katoliku usu tagasikiskumisest. Kui juba koolikohustusi ei täideta sellise lühikese aja jooksul, nagu see on maksev Hispaanias — 7—12 eluaastani, milliseks kujuneks õppurite arv koolikohustusaja laiendamisel 14—15-me eluaastani, nagu see on mujal Euroopa maades?!

Õnnetus, mis maksis õpetaja tervise ja kahe õpilase elu,

juhtus hiljuti ühes Šoti rahvakoolis. Kooli füüsikakabinetis demonstreeris õpetaja ümberseisvaile lastele mingit suuremat elektrimasinat. Rikke tõttu elektrivoolu regulaatoris tekitas masin nii tugeva elektrisädeme, et surmas kaks lähemalseisvat õpilast ja põrutas õpetajat nii, et see sai närvirikke. Teised õpilased said väiksemaid põrutusi.

Arvused Saksa rahvakoolidest

toob möödunud õppeaasta kohta „Leipzigi õpetajateleht“. Seal märgitakse muuseas:

Nagu riigikooli statistika näitab, avaldab avalikkude riigikoolide õpilaste arv viimasel aastal tagasiminekut. Kui aastail 1921/22 oli rahvakoolide õpilasi 8,89 miljonit, siis oli neid 1926/27. õppeaasta kohta kõigest 6,63 miljonit, seega umbes 25% vähem. Koolide arv sama aja jooksul on vähenenud umbes 1%, kuna kooli klasse 9,6%. Õpetajate arv on langenud 195.900-lt 180.300-le, seega umbes 8%. Õpilaste arvu, seega ka koolide ja õpetajate vähenemine on tingitud muidugi sellest, et sõjaajal oli sündivus väike ja nüüd on „sõjalapsed“ jõudnud kooliikka.

Õpilaste arv iga 10.000-de elaniku kohta on nimetatud aastate jooksul langenud 1502-lt 1062-le (29%).

—o—

Õpilased tänavavõitluste ohvreiks.

Hiinas, iseäranis Šanghais, nagu teada, kestab juba kaua aega äge võitlus vana- ja uuemeelsete voolude vahel. See võitlus on nõudnud tuhandeid ja tuhandeid ohvreid inimeludena ja varandustena. Võitlusetaktika on seal tihti kõige algelisem ja toorem, mispärast pole harvad juhud, et süütuid naisi ja lapsi tapetakse lihtsalt tapmise enese pärast.

Ühest sellisest sammust tulevad teated mingist väikesest linnast Šanghai lähedal, kus terve kooli ligi saajapäine õpilaskond ja õpetajad langenud tänavavõitluse ohvreiks. Kokkupõrkel kommunistidega põgenenud kaks kommunisti koolimaja, mille vastased kohe ümber piiranud ja põlema pistnud, kusjuures peaaegu kõik majasolevad õpilased ja õpetajad ära põlenud. Igaüks, kes püüdnud joosta välja, visatud tagasi.

See on aga vaid üks selliseist juhtudest.

—o—

Indiaanlaste koolist.

Põhja-Ameerika metsis on teatavasti veel õige palju indiaani metsikuid suguharusid. Kuna nüüd paljud indiaanlased on tsiviliseerunud, siis tahavad viimased, et ka metsikud suguvennad saaksid osa kultuurist. Mitmedki agaramad on pöördunud tagasi metsikuisse suguharudesse ja asutanud seal midagi koolide taolist. Metsikute indiaanide lapsed aga kardavad pööraselt igasuguseid katsemasinaid ja -riistu, mida õpetajad kaasa toonud. Üks saksa turist, kes olnud „hospiteerumas“ üht sellist „õppetundi“, jutustab, et niipea, kui õpetaja demonstreerides elektrimasinat

saavutas väikese sädeme, kohe joosnud kõik õpilased hirmuga laiali. Harilikult siis õpetaja võtab oma sõpradega hobused ja sõidab kadunud õpilasi mööda metsi otsima. Leitud poistel-tüdrukul haaratakse kraest kinni ja nad tassitakse kooli tagasi, kus nüüd selgeks tehakse, et hirmuks põhjust pole. Üldse koheldakse käsuvastuhakkajaid väga karmilt ja õpilased kardavad kooli kui tuld ja püüavad sealt hoiduda eemal igal tingimusel. Tsiviliseerunud suguvennad-õpetajad on aga valjud ja õpilaste vanemadki ei julge neile vastu hakata.

—o—

Vaielused kestuvad.

Võitlus ja vaielus Saksa vaimulikkude ja ilmalikkude õpetajate vahel kestab ägeda hooga. Kumbki pool toob oma eesvõitlejais lehis igas numbris pikki probleemilisi kirjutisi. Üldine meeoleolu kaldub küll ilmalikkude poole, kuid vaimulikud ei anna järele, vaid püüavad igal tingimusel teha selgeks omi vee-nid.

—o—

Saksa õpetajate palgaseaduse

muutmise puhul valitseb sealses õpetajaskonnas ärev meeoleolu. Õpetajate häälekandjad ajalehed ja -kirjad pühendavad terved numbrid sellele. Ka muu ajakirjandus avaldab võrdlemisi suurt tähelepanu seaduse muutmise vastu.

—o—

Rahvusvaheline pedagoogiline kongress.

Berliinis peetakse 1928. a. aprillis rahvusvaheline pedagoogiline kongress. Kongressi korraldajad on saatnud kutsed osavõtteks ka Eesti haridusministeeriumile, paludes saata Eestist kongressile esindajat.

Viisteistkümmend aastat õpetajate ettevalmistustööd

Rakvere seminar 15-aastane.

E. Hansen.

Rakvere õpetajateseminar võib tagasi vaadata 15-aastasele elueale. See aeg on iseenesest küll lühikene, kuid ometi nii väga vaheldusrikas ja sündmusterikas sellelegi asutisele ning omalt poolt on viimase tähtsus küllalt oluline eesti algava iseseisvuse haridus- ja eriti koolielus.

*

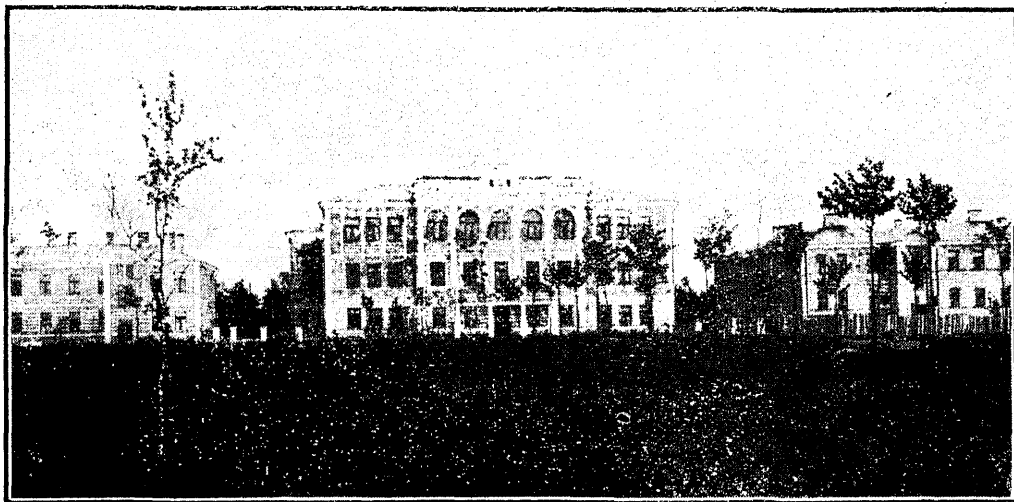
See oli mõni aasta enne maailmasõda, kui balti-vene ringkonnis ikka kindlamaks muutus mõte, ellu kutsuda Põhja-Eesti seminar. Sellise kavatsuse õhutamaks oli peamiselt küll tsaristlike ajale ja võimulolijaile omane tung vähemusrahvuste kiireks venestamiseks. Veendumum poolehoidja oli sellele ideele Riia õppekonna kuraator

Prutšenko. Kavatsus otsustatud, jäi vaid leida kohane asukoht. Valik langes esialgu Narvale, — nimelt pidi asukohaks saama Narva-Juhkental. Enne kui tegelikule lähiviimisele saadi asuda, tuli palve Rakvere linnavalitsuselt: seminaril asukohaks valida Rakvere. Milliseid motiive sealt poolt esile toodi, pole teada, kuid nähtavasti oldi selle ettepanekuga otsekohe nõus ja nii sai seminaril asukohaks Rakvere.

Kool algas tegevust 1912. a. sügisel Tartu tänaval praeguse liimivabriku hooneis. Arusaadavalt olid õppejõud venelased, samuti eelistati õpilastena venelasi. Sissepääs oli eksamiga ja nende tagajärjed ei võinud olla kuigi

maja. Koolimaja ehitamine võttis kaks aastat. Paljudel on veel meeles suurepärase ja pidulik nurgakivi panemine, mis oli ka seminarile „suureks pühaks“.

Veneaegsest seminaril sisemisest elust jutustab üks toleaeagne õpilane: „Kord oli vali. Hommikul aeti $\frac{1}{2}6$ ülesse. Kell $\frac{1}{2}8$ oli saalis palve, seal tuli seistatiksirgelt 15—20 minutit. Pärast palvet algas söök. — Õppetunde oli 8, neli esimest vältasid 50 min., neli viimast 45 min. Pärast näljandat õppetundi, kella 12 paiku oli eine. Pärast tunde oli lõuna, millele järgnes vaba aeg, s. o. peaaesjalikult jalutamine ja sellele õhtusöök umbes kella 8 paiku õhtul. Kell

Rakvere seminar.

meeldivad vene patriootidele: 30-st eksamite kaudu vastuvõetust osutus eestlasiks tervelt 23, kuna venelasi ainult 7 sisse pääsis. Venelasi oli kohale sõitnud igast Venemaa nurgast. Tung oli ka vast suurem selle tõttu, et asutatavas seminaris oli rohkesti stipendiume.

Õppekeeleks oli vene keel. Hiljem võeti ka eesti keel väheste nädalatundidega õppekavva. Eesti keele õpetajaks oli eestlane Ernst Rosenberg, praegune Virumaa haridusosakonna juhataja. Direktoriks oli venelane Orlovski.

1915. a. seminaril sai uued hooned. See oli üks „Venē kroonu“ suuremaid „heategusid“ ja pärandusi: hea kooli-

$\frac{1}{2}9$ algasid õppimistunnid, mis kestsid magamaminekuni. Kell $\frac{1}{2}11$ pidi valitsema absoluutne vaikus. Nagu öeldud oli kord vali. Ei tohtinud kauemaks magama jääda. Ka ei tohtinud palju linna jalutama minna. Naisterahvaga oli kõnelemine keelatud. Õpilastele tulev post vaadati piinlikult läbi. Ühele õpilasele saadeti sünnipäevaks naisterahva kujuga kaart. Õpilane sai direktori käest noomituse ja tal kärbiti elukommete „numbrit“. Õpilastele nuhtluseks ja direktorile paremaks käeks oli kojamees, keda hüüti „djadjaks“. Selle peamiseks ülesandeks oli õpilaste järgi vaadata ja kui midagi kahtlast oli, siis sellest direktorile tea-

tada. Direktorit hüüiti „lõviks“, vene keeles „сам лев“.

Eesti keelt ei tohtinud rääkida ega ka lugeda. Õpl. Tomassoni juurest leiti eestikeelset kirjandust. Enesekaitseks rääkimise eest visati ta koolist välja. Tehti ka põllutööd. Tähtsamad õppeained olid: ajalugu, maateadus, loodusteadus, muusika. Kool oli neljaklassiline. Kahes viimases klassis olid pedagoogilised tunnid. Kooli juures oli kaheklassiline algkool. Seal oli iga õpilane kohustatud andma kümme proovitundi.“

See on öeldud peasjalikult aja kohta, mil kool asus vanas majas. Uutesse ruumidesse asudes paranes silmanähtavalt olukord. Ka vana „lõvi“ muutus tublimaks. Uues majas olid ka ruumide suhtes palju paremad võimalused. Seal asus muuseas ka kirik. Preestriks oli Poska, kuna luteriusuliste õpetaja oli Paucker. 1916. a. lahkus I lend lõpetajaid. Nende arvu pole kahjuks teada.

Tuli revolutsiooni-aeg. „Vabaduse lained“ hakkasid lainetama ka Rakvere seminaris. Direktor pandi kodusesse aresti. Kutsuti kohale revidendid. Tulid ilmsiks direktori kuritarvitused ja ta sunniti lahkuma. Ka mitmed õpetajad lahkusid. See oli 1917. a. kevadel. Edasi sai töötada kool ainult 1917. a. lõpuni. Siis algas suurem segaduste-aeg. Kooli ruumidesse asusid vene sõdurid. Ruume ja mööblit lõhuti. Venelaste lahkudes kasutasid elanikud ja sõdurid momenti, viidi ära mööblid — klavereid, harmooniume j. n. e. Ühesõnaga: seminar rüüstati kaunis põhjalikult. Õppetöö seisis ka okupatsiooni-ajal ja iseseisvuse-ajal kuni 1919. a. sügiseni. Siis katsuti õppetööd jälle jalule aidata. Kuid puudusid ruumid. Nii asus Rakvere seminar tööle a. 1919 kohaliku poegl. gümn. ruumes õhtupoolikul ja hiljem, kevadel 1920. a. Malla mõisa ruumides. Juhatajaks oli V. Raam.

Mallas töötas kool ühe semestri — kevad. 1920 —, siis avanes võimalus oma praegustesse ruumidesse asuda. Juhatajaks oli kuni 1923. a. V. Raam. 1923.—1925. senine inspektor E. Rosenberg, kes lahkus Jõhvi. Viimasest

ajast peale on seminari juhatajaks A. Rikken.

- I lend lahkus 1922. a. 16 lõpetajaga.
- II lend — 1923. a. — 27 lõpet.
- III lend — 1924. a. — 27 lõpet.
- IV lend — 1925. a. — 28 lõpet.
- V lend — 1926. a. — 32 lõpet.
- VI lend — 1927. a. — 32 lõpet.

Nii on kuue lennuga välja saadetud kokku 162 noort õpetajat, kes pea kõik on asunud tegelikule koolitööle. Praegu on lõppklassis 31 õpilast, neist 20 nais- ja 11 meesõpl. Olgu tähendatud, et ikka on olnud ülekaal naistel ja on leidnud lende, kus olid ainult naislõpetajad (vist I l.).

Käesoleval aastal on õpilasi üldse 209, neist 132 naisõpilast ja 77 meesõpilast. Õpetajaid on: seminaris 19, harjutuskoolis 6, kokku 25. Seminaril on 8 teenijat ja üks kantselei-asjaajaja.

Nii „arvud“.

Nüüd mõni sõna õpilaste isetegevusest. Esimene õpilaste organisatsioon iseseisvuse koolieal oli „Rakvere Õpetajate Seminari Ühing“. Siht üldhariduslik. Anti välja ajakirja „Algaja“. Ühingul olid ka mitmesugused sektsioonid: loodusteaduse, laulu j. n. e.

Vanemaist organisatsioonest oleks nimetada veel „Teatri Ring“, kelle järeltulijana praegu tegutseb „Karskusring“.

Omal ajal tegutses ka n. n. „Õppurite ja õpparite ühingu parlament“. Umbes samane katse oli ka mõni aasta tagasi „Õpilaste esindus“, mis aga jällegi suikus. Ometi võib öelda, et praegu isetegevus Rakvere seminaris küllaldaselt poolehoidu on leidnud ja selles suhtes seminar trumpab üle kõik ümberkaudsed koolid.

Praegu töötavad seminaris järgmised organisatsioonid: vanem „Naturalistide ring“ umbes poolesaja liikmega, annab välja ajakirja „Looduseharrastaja“, „Seminari karskusühing“ umbes 60-ne liikmega — töötab kahe õpiringiga, „Pedagoogika ring“ (möödunud õp.-aastal ellu kutsutud) umbes 120-ne liikmega ja „R.Õ.S. spordiring“ samuti umbes poolesaja liikmega. Sport on leidnud õpilaskonnas elavat poolehoidu, leidub rida kergesportlasi, kuna ka käsipall on lasknud eriliselt häid saavutusi välja paista. Peale selle harrasta-

takse ka jalgpalli ja tennist. Olgu veel nimetatud, et karskusringi juures tegutseb malesektsoon, milline ala on ka tugevat poolehoidu võitnud. Majandusliku organisatsioonina tegutseb kooperatiiv, mille aasta-läbikäik on korduvalt olnud üle miljoni marga. Kooperatiivi juures asub ka laenu- ja hoiukassa.

Peale ringide töö tegutsevad õpilased veel mitmesuguste rühmade (nagu: keelterühmad, kirjanduserühmad, fotograafiarühm, loodusteaduserühm, füüsikarühm, võimlemisrühmad j. n. e.) juures, orkestreis, laulukoos ja näiterühmas.

*

Käesolev õppeaasta pole olnud eriti õnnelik Rakvere seminarile. Enne jõulupühi lagunes koolis eriti kiirelt sarlakitõbi, mis röövis ka ühe õppejõu elu. Selle tõttu suleti kool paar nädalat enne pühadevaheaega ja nii langes ära ka kooli aastapäeva pühitsemine, mis on 10. detsembril.

Rakvere seminar on üheksa aastat tegutsenud iseseisvuse kestel. Loode-tavasti leiab tema töö hindamist. Ikka edasi õpilaste ja õpetajate ühisel jõul ja nõul, selline töö kannab vilja.

Jõudu ja õnnesoove viieteistkümnendal eluaastal!

Organisatsioonide teateid ja kroonika.

E. Õ. Liidu juhatuse koosolek.

Pühapäeval, 8. jaan. peeti Õp. Liidu juhatuse koosolekut. Päevakorras oli rida tähtsaid küsimusi, mis lahendamist ja otsustamist leidsid. Koosoleku põlevamaks punktiks kujunes

„Noorusmaa“ väljaandmise küsimus.

Kuna „Noorusmaa“ väljaandmine on toonud seni puudujääki, mille tagajärjel võlad tekkinud, ning teiselt poolt Valitsus toetamise asjus mingit kindlat summat pole lubanud, vaid ainult põhimõttelist nõusolekut piiratud määral toetamiseks avaldanud, siis algatasid üksikud juhatuse liikmed „Noorusmaa“ väljaandmise lõpetamise küsimuse, seda enam, et sellise ülesande teostamine sugugi kutseorganisatsiooni ülesanne ei ole.

Kuid põhjaliku ja mitmekülgse läbirääkimise järele otsustati siiski „Noorusmaa“ väljaandmist jätkata. Ühtlasi tehti eelarves mõningaid kärpimisi, vähendades üksikuid kulusid, nagu toimetamise tasu j. t. viimse võimaluseni.

„Kasvatuse“ suureneb.

„Kasvatuse“ eelarve kinnitati ilma suuremate vaielusteta esitatud kujul. „Kasvatuse“ suureneb 1928. a. ühe trükipoogna võrra kuus.

Elavaid mõttevahetusi tekitas veel

palgaseadus,

mille tigusammulisest arenemiskäigust J. Rummo andis ülevaate. Otsustati veel kord nädala tunninormi tõstmise vastu protestida.

Pedagoogilise instituudi

tegeliku avamise asjus otsustati jääda seniks ootavale seisukohale, kuni selgub õpetajate üleproduktiooni küsimus.

Toimkondade tegevuskavad

kinnitati esitatud kujul. „Metsikute“ organiseerimist ja Liitu koondamist otsustati alata maakondade kaupa. Esimeses järjekorras võetakse ette organiseerimislend Harjumaale, milleks praegu ettevalmistused käimas. Lend kavatakse teostada 3.—4. märtsil k. a.

„Metsikute“ registreerimine.

Ühtlasi otsustati kõik „metsikud“, s. t. E. Õ. Liitu mittekuuluvad õpetajad registreerida, mille mõnes maakonnas juba kohalik maakonnaliit on teostanud. Hiljem kavatakse nende nimed üldiseks teadmiseks avaldada ning muidki koondumise tarvet selgitavaid abinõusid nende suhtes ette võtta.

Keskkooliõpetajate koondumine.

Keskkooli toimkonna tegevuse ülevaate esitas toimkonna juhataja dir. N. Kann. Koosolijate poolt algatati keskkooliõpetajate kongressi kokkukutsumise küsimus. Nimetatud kongressi kavasse tuleks esijoones võtta rida keskkooli põhjanevaid küsimusi, mis vajavad selgitamist. Peale pikemaid läbirääkimisi otsustati

Keskkooliõpetajate kongress

jõuluvaheajal 1928. a. lõpul kokku kutsuda. Eesti Õpetajate Liidu keskkooli toimkonnale tehti ülesandeks vastavate ettevalmistustöödega kõige lähemal ajal peale hakata, et võimalus oleks kongressi kõigiti põhjalikult ette valmistada.

—o—

Palgaseaduse asjus

otsustas Õpetajate Liidu juhatuse veel kord haridusministri poole pöörduda ja nädalatu-
nunnormi tõstmise vastu protestida. Reedel,

13. jaan. käiski Liidu delegatsioon, kuhu kuulusid Liidu esimees E. Martinson ja juhatuse liige dir. N. Kann, haridusministri juures õpetajaskonna soove edasi andmas.

Delegatsioon andis haridusministrile märgukirja, kus muu seas järgmist öeldud:

„Nagu teada, kavatsetakse uue õpetajate tasude-seadusega tõsta ka õpetajate nädalatuundide arvu.

Kahjuks tabab see kavatsus teostumise puhul õige raskesti meie kooli ja õpetajaskonda. Teatavasti on ju õpetaja elukutse väga raske ja närve hävitav. Eriti raske on ta meie oludes, kus koolides õpivad harilikude ja andekate õpilastega koos ka nõrgaandelised ja kurikalduvusega lapsed, sest et nende jaoks, nagu see Lääne-Euroopas korraldatud, meil tarvilisel määral hoolekandekoole pole, kuhu neid paigutada. Selle juures on sõja laastava ja demoraliseeriva mõju tagajärjel erilist hoolekannet vajavate laste arv väga suur.

Ühtlasi loob nädala tunninormi tõstmine äärmiselt ebaõige olukorra, sest ta suurendab ainult suuremate koolide õpetajate töökoormat, kus õpilaste suurema arvu, internaadi olemasolu ja mitmete muude asjaolude pärast niikuinii halvemad teenistusolud ja raskem töötada. Vähemates koolides, mille arv sugugi väike pole, aga ei tõuse tegelik tundide arv nädalas üle 25—26-e tunni, mille tagajärjel tunninormi tõstmine neid sugugi ei puuduta.

Pealegi tuleb tunninormi tõstmise tagajärjel hulk õpetajaid vallandada, kellele siis enam tunde ei jätku ja kes jäävad ilma teenisusest ja ühes sellega ilma elamisvõimalusest. Tallinna linnas üksi tuleks linnakoolivalitsuse andmete järgi vabastada teenisusest vähemalt 20 õppejõudu.“

—○—

Keskkoolidirektorite märgukiri.

Hiljuti asutati Eesti keskkoolide juhatajate üleriiklik ühing. Uue ühingu esimeheks avalikuks sammuks oli märgukirja saatmine haridus- ja rahaministeriumile, Riigikogu juhatusele, haridus- ja rahanduskomisjonile ning kõigile Riigikogu rühmadele. Märgukirjas nõutakse keskkoolide juhatajate ja keskkoolide õpetajate *palgaolude parandamist* ja esinetakse sisuliselt samade soovide ja nõudmistega, mis E. Ö. Liit oma märgukirjas 16. V. 27. a. Riigikogule esitas ja mida ta 15. XI. 27. a. terves ulatuses kordas. Ainult põhjendused on märksa ühekülgsemad ja napimad,

Selles märgukirjas on esitatud järgmised sooviavaldused:

Keskkoooli õppejõudude palganorme tuleb ühe astme võrra 21. IV. 1927. a. tasuseaduse eelnõus (§ 4) ette nähtud normega võrreldes tõsta. Sama oli E. Ö. Liidu nõudmine (vaata E. Ö. L. bülletään nr. 2 — saadeti 19. mail 1. a. kõigile koolidele ja õpet. org-tele).

Edasi vaieldakse *tundide normi suurendamise vastu keskkoolis*, kuna E. Ö. Liit protestis tundide normi suurendamise vastu kõigis koolides, pöördudes eriti just selles küsimuses täiendava märgukirjaga 12. jaan. k. a. haridusministri poole. Delegatsiooni koosseisu, kes E. Ö. Liidu märgukirja ära andis, kuulusid dir. N. Kann ja E. Ö. L. esimees E. Martinson.

Edasi nõutakse, et *klassijuhatajate eest arvatakse vähemalt kaks nädalatundi.* Seda sama nõudis ka Ö. Liit.

Korteri asjus lähevad soovid selle poolest lahku, et direktorid paluvad tasuta korterit *täiele palgale lisaks* ja seda ainult enestele, kuna E. Ö. Liit soovib, et korter antaks kõigile õppejõududele, mille eest need kindlaks määratud normide järgi tasu maksaksid, kusjuures maksetav tasu ei tohi tõusta üle 10-ne protsendi palgast.

Ainuke laiem nõudmine, mis E. Ö. Liidu märgukirjas puudus, on *keskkooli õpetajate normaaltundide arvu liikuvaks tegemine 20—24 nädalatunni piires.* See tarve ja nõudmine pole E. Ö. Liidule uus, vaid on korduvalt kõne all olnud. Liidu tegelased pole selle vastu rääkinud. Kuid et selle teostamine suurte raskustega seotud ja õpetajaskonna arvamine selles küsimuses väga lahkuminevad, siis jättis E. Ö. Liit selle nõudmise esialgu avaldamata.

Lõpuks nõuavad direktorid omale veel mõnesuguseid soodustusi, nagu väiksemat sunduslikku nädalatundide normi, suuremat iseseisvust õpetajate puudumise põhjuste kvalifitseerimisel ja paluvad juhataja palga liigitamise kriteeriumiks keskkooli suhtes võtta 5. klassi komplekti eelnõus arvatud 6. asemel.

—○—

Edasiharimiskursused 1928. a. suvel.

Edasiharimiskursuste korraldamine õpetajaile 1928. a. suvel oli uue aasta alul E. Ö. Liidu edasiharimistoimkonnas kaalumisel. Toimkond tunnistas kursuste korraldamise tarvilikuks ja asus seisukohale, et kursused peavad kõigile õpetajaile võimalikult kättesaadavad olema; neid ei tohi kuhjata üksikutesse keskkohadesse, vaid tuleb korraldada võimalikult ühtlaselt üle kogu riigi. Tuleb

hoiduda kursuste kavade ülekoormamisest ja hoolt kanda, et käsitlus oleks võimalikult põhjalik. Eriiliselt tahetakse praktilise külje — proovitudide, läbirääkimiste, katsete jne. — esiplaanile tõstmise eest hoolt kanda.

Suuri raskusi valmistas toimekonnale kursuste võrgu kokkuseadmine, sest kohtadelt saadud sooviavaldused olid nii mitmekesised, laialdased ja üksteisele vastukäivad, et nende kõikide rahuldamine lihtsalt võimatu. Siiski püüdis toimkond neid silmas pidada ja võimalikult kooskõlastada.

Esialgu võttis toimkond järgmised kursused kavasse:

1. Üldõpetuse kursus — Tallinnas ja Tartus.
2. Pedagoogilised nädalad (kavas: eesti keel, matemaatika ja looduslugu) — Valgas ja Paides.
3. Ajaloo ja maateaduse kursus — Võrus ja Viljandis.
4. Eesti keele ja koduloo kursus — Pärnus ja Rakveres.
5. Käsitöö ja joonistamise kursus — Narvas ja Haapsalus.
6. Pedagoogika, koduloo ja matemaatika kursus — Kuresaares.
7. Saksa keele kursus — Valgas.
8. Ajanduskursus — Kundas, Virumaa rahvaülikoolis.
9. Võimlemise kursus — Pärnus.
10. Õpetajate keskkoolikursused — Tallinnas.

Peale selle on kavatsusel endiste aastate eeskujul ekskursioonijaama korraldamine.

Muidugi on esitatud kavas muudatused ja ümberpaigutused võimalikud.

Lõplikult määratakse kursused kindlaks peale sellekohast kokkulepet haridusministereeriumiga.

Kursuste aja määramine, juhatajate ja lektorite leidmine ja kavade kokkuseadmine on praegu käsil ja selgitamisel.

Ülikooli juures korraldatavate kursuste küsimuses ei ole toimkond veel seisukohta võtnud. Arvatavasti jäävad ülikooli juures korraldatavad kursused endiselt hamini kätte

Üldõpetuse komisjon.

Õpetajate Liidu juhatus otsustas edasiharimistoimikonna ettepanekul asutada alalise üldõpetuse komisjoni, mille sihiks on: üldõpetuse ideede arenemise jälgimine Eestis, nende populariseerimine Eesti õpetajaskonnas ja koolides, praktiliste andmete kogumine sel alal, nõuandmine selles küsimuses huvitatud õpetajale, vastava kirjandusega tutvumine ja

parema soovitamise, üldõpetuse kursuste korraldamine, õpetajate välismaale komandeerimise soovitamise jne.

Komisjonist võtavad esialgu osa Tallinna õpetajad, kuid kõige ligemal ajal tahetakse ka teiste linnade õpetajaid kaasa tömmata.

Komisjoni esimene koosolek peeti reedel 13. jaan. Tallinna pedagoogilise muuseumi ruumides. Koosolijad otsustasid iga kahe nädala järele järjekindlalt kokku tulla mõtteid vahetama. Veebruaril alul otsustati korraldada suurem kõnekoosolek Tallinna õpetajale üldõpetuse küsimusist, kuhu kõnelema kut-suda ka Tartu vastavaid tegelasi.

Võõrkeelte õpetajate kongress

peeti 28. ja 29. dets. l. a. Tallinnas. Osavõtt kongressist oli väga elav. Registreerimislehele märgiti üle kaheksaja õpetaja.

Kongressi pikem kirjeldus ilmub „Kasvatuse“ järgmises numbris.

Baltiriikide õpetajate kongress

kavatsetakse pidada ühel ajal üldlaulupeoga, et võimalusi anda Läti ja Leedu õpetajale laulupeost osa võtta. Lõplik otsus tehakse peale sellekohast läbirääkimist meie laulupeo toimkonnaga Baltiriikide Õpetajate Liidu sekretariaadis Riias.

Soome-Ugri 3. kultuurkongress

peetakse 10.—14. juunini s. a. Budapestis.

Kongressi päevakorras on ülevaated Ungari, Soome ja Eesti haridusest ja teadusest üldiselt, kirjandusest, õigus- ja ajaloo teadusest, loodusteadusest, kooli arenemisest, haridustööst väljaspool kooli, majanduselu arenemisest ja praegusest seisukorrast, kultuurivaist kunstidest, tehnikateadusest, saavutustest ja probleemidest, etnograafiast ja keeleteadusest ja arstiteadusest. Peale selle korraldatakse mõtetevahetusi ühistegevuse ja põllumajanduse ühistest probleemidest ja organiseerimisküsimuse sotsiaalsete küsimuste (keskklassi ja töölisküsimus) ja Ungari-Eesti-Soome vaheliste tegelikkude majandussidemetest arendamise võimaluste üle.

Peale selle korraldatakse kongressiga ühenduses eriorganisatsioonide erikoosolekuid, kunstinäitus, Soome-Ungari-Eesti muusika ettekandeid, 5 neljapäevast ekskursiooni (geograafiline, etnograafiline, põllumajanduslik, pedagoogiline — Ungari ülikoolide külastamine ja üldiseid lõbusõite).

Tagasisõit Ungarist on kavatsatud 18. juunil. Ungaris oleks raudteesõit maksuta, mujal $\frac{1}{2}$ — $\frac{2}{3}$ hinnaga. Ligikaudse kalku-

latsiooni põhjal võib arvata, et sõidu-, korteri- ja ülespidamiskulud võivad kõikuda 100—150 Eesti krooni vahel. Täpsamad teated avaldab „Fenno-Ugria“ juhatus hiljemini, kui neid Ungarist saadud.

—o—

Pedagoogilise instituudi seaduse eelnõu.

Teatavasti esitas end. haridusminister J. Lattik enne jõulupühi Riigikogule pedagoogilise instituudi seaduse eelnõu, mida Riigikogu vastav komisjon kohe kiiresti harutama asus.

Hiljem palus uus minister eelnõu harutamist ajutiselt katkestada, et mahti saada eelnõuga tutvuda.

Vahepeal on eelnõuga tutvunud ka E. Õp. Liidu alg- ja keskkooli toimkond ja mitmed väiksemad parandused tarvilikuks tunnistanud.

Eelnõu oli ka viimasel E. Õ. Liidu juhatusel koosolekul kaalumisel, kus seisukohale asuti, et ühe pedagoogilise instituudi katteks käimapanemist tuleb pooldada. Kuid selle tegelikule elluviimisele ei tohi asuda enne, kui pole igakülgset selgitatud õpetajate üleproduktiooni küsimus ja meie koolidele tarvisminev iga-aastane õpetajate määr.

Selle seisukoha tegi Liit ka haridusministrile teatavaks.

—o—

Algkoolide õppekavade kokkuseadmise

avaldas haridusministeeriumi nõukogu Võru seminari dir. J. Käisi hooleks, kellele ministeerium kogutud materjalid kätte saatis. Ministeerium tahab uusi õppekavu 1928. a. sügisel juba maksma panna.

Ühtlasi on ministeerium asunud keskkooli raamõppekavade kokkuseadmisele. See ülesanne on pandud koolide peainspektor dr. Nuthi peale.

—o—

Põllumajanduslik kutsehariduse päev

korraldati 5. jaan. s. a. Tallinnas Põllumajanduskoolide Õpetajate Seltsi poolt. Osavõtjaid oli ligemale 100 inimest. Päevakorras oli rida mitmekesiseid ja huvitavaid referaate põllumajandusliku kutsehariduse korraldamise alalt.

Tähtsamatest kongressil vastuvõetud otsustest võiks järgmisi tuua:

„Põllumajandusliku kutsehariduse ülesandeks on ette valmistada maamajanduses tegevaid kodanikke, et need oskaksid ja tahaksid intensiivselt tegevad olla. Oma üles-

annet võib põllumajanduslik kutseharidus ainult siis täita, kui see on rajatud õigetele põhialustele.

Põllumajandusliikudes koolides tuleb suur tähtsus anda tulundus-tehnilisele (majanduslikule) ettevalmistusele ja nende eriliseks ülesandeks pidada ilmavaatelist kasvatust.

Teoreetilise õppetegevuse kõrval on tähtis koht õppepraktikal ja tegeliku vilumuse omandamisel.

Põllumajandusliku kutsehariduse teoreetilise osa omandamine sündigu küpsemas eas, kuna eriti majandusliikudest küsimustest arusaamine arenenud isikut eeldab. Soovitatav vanadus 20 kuni 25 aastat. Põllumajanduskooli võiks vastu võtta isikuid, kelle minimaalne vanadus 17 aastat, kuna põllumajandusliku kutsehariduse paremaks omandamiseks ja huvi tõstmiseks põllutöö vastu peab juba algkool eeltöid tegema.

Teoreetilise kutsehariduse omandamine võib edukalt sündida ainult siis, kui õpilasel põllutöös tarviline vilumus — eelpraktika vähemalt kaheaastane — ei puudu.

Sooliselt valitsegu kutsehariduse omandamisel selge vahekorid. Üldise iseloomuga põllutöökoolid jäägu meestele. Perenaiste ettevalmistamine sündigu kodumajapidamiskoolides. Meie oludes on soovitamateks põllumajanduskoolide tüüpideks—meestele 2-he ja 3-klassilised põllumajapidamiskoolid ja naistele 1-he ja 2-kl. kodumajapidamiskoolid. Peale selle vastavad erikoolid.

Põllumajandusliku kutsehariduse suurt tähtsust silmas pidades, tuleks riigil oma rahaasjade korraldamisel kõik abinõud tarvitusele võtta, et oleks võimalik põllumajandusliku kutsehariduse teostamisel tekkivate nõuete rahuldamine.“

Põllumajandusliikude koolide alluvuse küsimuses asuti järgmisele seisukohale:

Põllumajanduslik kutseharidus on lahutamatu osa üldisest põllumajanduse arendamise tööst ja teda juhitagu ühes põllumajandusliku katseasjandusega ning muu uurimistööga ja agronoomilise nõuandega.

Kui ministeeriumide koondamisel põllutöömisteerium alles jääb, siis peab kogu agronoomiline töö — põllumajanduslik uuring, kool ning agronoomiline nõuanne — edasi jääma põllutöömisteeriumi juhtida.“

Samuti tekitas elavaid läbirääkimisi koolitalude küsimus. Siin avaldas päev arvamist, et „koolitalud peavad teenima õppetegevust, andes õpilastele ja ümbruskonnale tähtsamates majandamise harudes tehnilist tööskust,

andma ümbrusele majandustehnilist eeskuju, võimaldades mitmesuguste tegelikkude kursuste pidamist jne.

Koolitalud peavad olema suuremad majapidamised, et suuremale õpilaste hulgale õppetööd võimaldada, sellejuures ei saa nõuda, et õpilased omandaksid siin majapidamise juhtimise vilumust; selleks olgu harjutus- ja kodutalud.“

—o—

Lastehoolekande päev

korraldati 4. dets. l. a. Tallinnas. Päevast võttis üle poolesaja tegelase osa. Kokku võttes oli nimetatud päev õige tulemusrikas, sest koosolijate poolt tehti rida kaalutud otsuseid ja võeti hulk huvitavaid resolutsioone vastu.

—o—

Naiskodukaitse kongressil

võeti kasvatusküsimumses järgmine resolutsioon vastu:

„Rahvusliku kasvatuses siht on noorsoo kui terviku igakülgne ja järjekindel kasvatamine, et meie noortest saaks vaimliselt ja kehaliselt tugev rahvas, kes teadlikult on valmis täitma oma kodanikukohuseid, selleks kongress seab üles järgmised tähised: Ema kui kasvataja peab jälgima rahvuslikku ideaali, et tema kasvataks oma lapsest sama rahva liikme, kuhu ta ise kuulub; et ta harjutaks oma last ühiskondliku mõtlemisviisiga ja arendaks temas korra, aususe ning solidaariteedi mõistet; et lapses arendataks rahvuslikku enesetunnet, lugupidamist ja armastust oma maa ja rahva vastu.“

Naiskodukaitse kongress peeti aasta alul Tallinnas.

—o—

Haridusküsimumused rahvaerakonna kongressil.

Jaauari alul peetud rahvaerakonna üleriiklikul kongressil võeti järgmised haridusküsimumuste kohta käivad resolutsioonid vastu:

„Kongress avaldab soovi, et ministeeriumide ümberkorraldamisel tõsiselt kaalumisele võetaks õppeasutiste koondamise küsimus ühe, nimelt haridusministeeriumi võimkonda (erand: sõjaväe õppeasutised).

Õpetajate ettevalmistusasutised tuleb nõnda ümber korraldada, et keskkoolide lõpetajad võiksid seal vastava kutsehariduse omandada.

Põllumajanduslikud kutsekoolid tulevad nõnda korraldada, et nad vastaksid meie põllumajanduse nõuetele ja oleksid kättesaadavad kulukuse mõttes kõikidele põllupidajate lastele.“

Kergendus õpireisidele.

Seni maksis kord, et õpireislastele anti raudteel 50% hinnaalandust, kui leidus vähemalt 15 osavõtjat.

Nüüd on tariifinõukogu otsustanud hinnaalandust 50% ulatuses anda juba siis, kui õpireislasi on vähemalt 5 inimest.

—o—

Nõmme „panama“ lõppemas.

Möödunud suvel tekkis tühiseil põhjusil noores Nõmme linnas konflikt linnavalitsuse ja koolijuhataja M. Vilu vahel. Linnavalitsus tahtis koolijuhatajast lahti saada ja registreeris sellepärast kõik õpetajad ühes koolijuhatajaga ametist lahti. Vähe aja pärast valiti õpetajad tagasi, kuid koolijuhatajaks valiti endine juhataja abi. Selle teguviisi vastu protestis koolijuhataja M. Vilu haminis, kelle poolt Nõmme linnavalitsuse korraldused tühistati ja M. Vilu koolijuhatajaks edasi jäeti.

Selle peale otsustas Nõmme linnavalitsus kiires korras Nõmme 6-kl. algkooli sulgeda, kõik õppejõud teenistusest vabastada ja Nõmmele kaks uut kooli asutada, kellele kohe ka uued juhatajad ja õppejõud valiti. Riigikoolivalitsus otsustas aga Nõmme linnavolikogu otsuse koolivõrgu ümberkorraldamise kohta tühistada.

Selle sammuga ei jäänud omakorda rahule Nõmme linnavolikogu ja andis kaebuse riigikohtusse, kus asi enne jõulupühi harutusel oli. Riigikohus jättis Nõmme linnavolikogu kaebuse tagajärjeta.

Vahepeal, kui küsimus kohtu lahendada oli, esitas Nõmme linnavalitsus haminile kaebuse, paludes hra M. Vilu ametist tagandada. Kuid ministeerium otsustas selle kaebuse kui põhjendamatu tähele panemata jätta.

Sellega on Nõmme linnaisade sõjakäik oma laste kasvataja vastu täieliku fiaskoga lõppenud.

Peab tähendama, et õp. M. Vilu on 1918. aastast saadik Nõmme algkooli juhatajaks olnud ja palju tänuväärt tööd teinud Nõmme hariduselu korraldamisel.

—o—

„Noorusmaa“ ilmub edasi.

Meie noorsooajakirjadel on alati suurte raskustega võitlemist olnud. Hea noorsookirjanduse karjувast tarvidusest hoolimata pole ükski neist seni jalgu alla saanud, vaid mitmed on ilmumise koguni lõpetanud. Nii on lühema või pikema katsetamise järele seisma jäänud „Vikerkaar“, „Uudismaa“, noorsooajakiri „Ronk“ j. t.

Nüüd on kaks aastat ilmunud Õpetajate Liidu väljaandel võrdlemisi suur ja soliidne noorsooajakiri „Noorusmaa“. Kuid sellegi ilmumine pole teostuda saanud ilma suurema riikliku toetuseta. Ja kui endine haridusminister Õpetajate Liiduga sõjajalale asudes „Noorusmaa“ toetamise lõpetas, siis ähvardas „Noorusmaad“ kõigist jõupingutustist hoolimata seismajäämine.

Nüüd on õnneks see hädaoht kõrvaldatud, sest uus riigivanem hra J. Tõnisson on põhimõtteliku nõusoleku andnud tarviduse korral „Noorusmaa“ puudujääkide katteks mingisugusel määral riiklikku toetust muretseda. Samuti pooldab uus haridusminister „Noorusmaa“ väljaandmise jätkamist riiklikul toetusel.

Toetudes sellisele heatahtlikule suhtumisele otsustas Õpetajate Liit „Noorusmaa“ väljaandmist jätkata. Seejuures Liit loodab, et õpetajaskond võimalikult elavalt „Noorusmaad“ levitab ja teda tellimistega toetab, sest see on kõige loomulikum ja kindlam toetamisviis.

1928. aastal ilmub „Noorusmaa“ üks kord kuus kahe suure trükipoognalise numbri näol ja maksab aastas ainult 2 krooni 50 senti, poolaastas 1 kroon 25 senti. Üksiknumbri hind 25 senti. Tellida saab igast postiasutisest.

Nõupidamine „Noorusmaa“ väljaandmise asjus.

Et võimalikult mitmekülgselt „Noorusmaa“ edaspidist väljaandmist, eriti sisulise külje toimetamist selgitada, selleks kutsus E. Õ. Liit jaanuari alul suurema nõupidamise Tallinnasse kokku, millest võtsid osa peale „Noorusmaa“ toimetuse kolleegiumi ja Õpet. Liidu tegelaste mitmed õpetajad, kirjanikud, seltskonnategelased ja teised.

Nõupidamisel avaldati väga mitmekesiseid ja osalt lahkuminevaid soove. Muu seas soovitati rohkem noorema algkoolis õppiva lugejaskonna arenemisastet silmas pidada ja sellekohaselt „Noorusmaad“ toimetada. Soovitati ka rohkem algupärandeid hankida. Eriti soovitati reklaami eest hoolt kanda.

„Noorusmaa“ kõikidele lootusringidele.

Kuna lootusringid seisavad majanduslikult õige kehvjal järjel, sest et neil puuduvad igasugused sissetulekud peale väikese liikmemaksu, siis otsustas Õpetajate Karskuskasvatustiliit oma viimasel juhatusel koosolekul

lootusringidele majanduslikult appi tulla ja neile soodustusi luua „Noorusmaa“ tellimisel.

Nimelt võtab Õp. K-liit „Noorusmaa“ tellimisrahast — 2 kr. 50 senti — ühe krooni oma kanda, nõnda et lootusringid saavad „Noorusmaa“ aastakäigu ainult 1 kr. 50 senti eest. Veel suuremat vastutulekut ei saa Õp. K-liit lubada varaliste abinõude nappuse pärast, kuna lootusringide arv on väga suur (üle 500-ja).

Loomulikult peaksid lootusringid seda vastutulekut elavalt kasutama.

Sama soodustus on maksev ka Õp. K-liidu liikmete kohta.

Kõik alandatud hinnaga tellimised tulevad esitada Õp. K-liidu kaudu.

Toetusi „Noorusmaale“.

Kuni 1. jaan. 1928. a. on „Noorusmaa“ talitusele makstud toetuse arvel järgmised summad:

Hiiumaa Õp. Ühing	Kr.	30.
Õp. E. Martinson	„	100.
Kose Õp. Ühing	„	10.
Õp. J. Kents	„	85.
Õp. R. Kress	„	24.
B. Linde	„	6,43.
„Kasvatuse“ 1927. a. nr. nr. 9.		
ja 11. kviteeritud toetusi ...	„	414,50.

Kokku kr. 669,93.

Lahkeile annetajaile avaldab „Noorusmaa“ toimetus lugejatepere nimel südamlikku tänu.

Noorsoo maleturniir ja malekongress Viljandis.

Aasta vahetusel korraldati Viljandis 7. üleriiklik õppiva noorsoo maleturniir, millest 16 paremat õppur-maletajat osa võttis. Esimesele kohale tuli V. Mikenas 12½ punktiga, teiseks Villard ja kolmandaks A. Jakobson — kõik kolm Tallinnast.

Üldpunktidega tuli esimesele kohale Tallinna — 35 p., teiseks Narva 22½ p., kolmandale Tartu 16 p. ja neljandale Pärnu 11 p.

Turniiri lõpul peeti 3-ndat koolinoorsoo malekongressi. Kongressil otsustati järgmine turniir pidada aasta pärast Valgas.

Lõpuks oli korraldatud koosviibimine teelaas.

K. Einbund Haridusliidu esimeheks.

Kuna J. Tõnisson Haridusliidu esimehe kohalt riigivanemaks saades lahkus, valiti tema asemele uueks esimeheks Riigikogu esimees K. Einbund.

Abiesimeesteks valiti J. Piiskar ja J. Depman, kuna muud ametid jäid endisteks.

—o—

Kirjanduslik kohus.

Detsembri keskel korraldas Tallinna Haridusselts kirjandusliku kohtu „Vaeste-patuste alevi“ peategelase Aleksander Lüüne-Ridle üle.

Huvi nimetatud sündmuse vastu näis suur olevat, sest Eestoonia kontsertsaal oli võrdlemisi kõrgeastalt pileti hinnast hoolimata viimse kohani müüdü.

Tegelasteks olid peale kohtutegelaste ja õigusteadlaste mitmed kirjanikud, ajakirjanikud, seltskonnategelased, näitlejad j.t.

A. Lüünet süüdistati U. N. S. § 100. järgi, mis näeb ette surmanuhtluse või eluaegse sunnitöö. Prokuröör süüdistas kaebalust põrandaalusest kommunistlikust organiseerimistööst riigikorra kukutamise sihiga osavõtmises. Kuid vannutatud mehed ühinesid kaitsjate seisukohaga ja mõistsid Lüüne õigeks, missuguse otsuse publik suure aplausiga vastu võttis. Kohtukulud pandi Tallinna Haridusseltsi peale.

Kuna kohturuumi mikrofooned olid asetatud, siis võidi kohtukõnesid ka provintsis jälgida.

—o—

Eesti algupäraste romaanide võistlus

K. O/Ü. „Loodus“, Tartus, kutsus seega Eesti kirjanikke rikastama meie jutukirjandust uute väärtuslike algupäraste romaanidega ja saatma neid sellekohasele võistlusele, jättes seejuures autoreile vabaduse aine valikus kui ka käsitluslaadis. Romaani all tuleb mõista tööd vähemalt ses ulatuses, mis meie oludes on romaani piiriks kujunenud.

Romaani võistluse tingimused on järgmised:

1. Käsikirjad, mis ei vasta eeltähendatud romaaninimõiste nõudeid, jäävad võistlusest kõrvale.

2. Võistlusele saadetud tööde seast tulevad hindamisele üksnes niisugused romaanid, mis seni veel pole paljundamise teel avalikkusele tuttavaks saanud.

3. Tööde vastuvõtmise viimseks tähtpäevaks on 1. september 1928. a. ja järgneva aastaks 1. september 1929. a.

4. Võistlusele tuleb tööd saata aadressil: K. O/Ü. „Loodus“, Tartus, Vana t. 1, omas majas. Töö kui ka sinna juurdelisatud ümbrik kandku mingit varjunime või märgusõna, kuna autori enese täielik nimi ja aadress sisaldugu mainitud suletud ümbrikus.

5. Läbivaatamisele tulevad ainult selgesti käsitsi või masinal kirjutatud käsikirjad. Segaselt kirjutatud käsikirjad võivad läbi vaatamata jääda ja saadetakse autorile ümbrikus leiduval aadressil tagasi.

6. Auhinna komisjoni koosseis avaldatakse hiljemalt kaks kuud enne käsikirjade vastuvõtmise lõpp-tähtpäeva.

7. Auhindadeks maksetakse 2.000 krooni: 1.000 krooni esimeseks, 600 krooni teiseks ja 400 krooni kolmandaks auhinnaks kolmele võistlusele parimaks tunnustatud käsikirjale. Žürii võib omal äranägemisel jätta mõne auhinna välja andmata või K. O/Ü. „Looduse“ nõusolekul määrata mitu sama auhinda. Kirjastusele jääb õigus avaldada neist auhinnatud käsikirjadest 20% autori-honoraariga esimene trükk. Järgmiste trükkide avaldamiseks on K. O/Ü. „Loodusel“ eesõigus. Samuti on K. O/Ü. „Loodusel“ õigus sellekohasel kokkuleppel autoriga kirjastada ka teisi võistlusest osavõtnud ning trükkimiseks kohaseks tunnustatud käsikirju.

8. Auhinna-komisjon algab oma tööd kohe esimeste käsikirjade saabudes ja avaldab oma otsuse võistlusaasta oktoobrikuu esimesel laupäeval avalikul kirjanduseõhtul. Enne seda tähtaega ei pea kirjastus võistlusest osavõtjatega mingit kirjavahetust peale p. 1, 2. ja 5. mainitud käsikirjade tagasisaatmise.

Karskus.

Teateid Õpetajate Karskuskasvatuste liidu tegevusest.

Käesoleva kuu alul peeti pikema vaheaja järele Tartus Õpetajate Karskuskasvatusteliidu juhataste koosolek, millest võtsid osa kõik juhataste liikmed. Koosolekul anti ülevaade koolikarskustöö korraldamisest möödunud poolaastal, algatati mõningaid kavatsusi, ja tehti otsuseid.

Liit on õppeaasta alul ametisse võtnud

kaks palgalist töötajad, kelle ülesandeks koolides käia õpetajaid kui ka õpilasi karskustööle virgutamas ja neile nõu andmas. Nagu nimetatud töötajate aruannetest selgus, on nad mitmel pool koolides käinud ettekandeid ja kõnesid pidamas. On näidatud ka udu-pilte ja korraldatud gramofoni-ettekandeid. Viimasest vahendist olevat nii õpetajad kui õpilased väga huvitatud, leides selles uue modernse „õppeabinõu“ olevat.

Elavaid mõttevahetusi tekitas laste karskusseltside küsimus. Teatavasti on n. n. lootusringid või laste karskusseltsid vanemais karskusmais, nagu Rootsisis, Soomes, Ameerikas, Inglismaal j. m. tähtsamaid karskuskasvatustöö väljendusviise. Kuid meil, kus karskustöös alles pinnapealseid vagusid aetakse ja kus juhtijaiks ning nõuandjaiks tegelasiks tihti isiklike kogemusteta ja läbikatsumata veendumisega noored algajad, pole laste karskusseltside töös veel suuremaid tagajärgi saavutatud; põhimõtted on alles selgitamata, sobivad ja oludekohased töömeetodid leidmata, õpetajail puudub vastav ettevalmistus jne. Sellepärast pole sugugi imetada, kui isegi mõnele vastutaval ja juhtival kohal seisvale tegelasele laste karskusseltside taoline tegevusala on suureks küsimusmärkiks. Kuid ometi nõuab karskustöö kõige pealt usku endasse ja oma veendumusis, suurt energiat ja fanaatilisest vaimustust. Ilma nende omaduste ja eeldusteta muutub karskustegelase töö rusikaga tuulepeksmiseks.

Otsustati moodustada eriline toimikond sellele töö iseloomu, suuna, ulatuse ja vahendite selgitamiseks. Ühtlasi otsustati sellekohane ettekannet võtta ka Õp. K.-liidu aasta koosoleku päevakorda.

Samuti tunnistati soovitavaks õpetajate teadmuste täiendamine karskusküsimuses ning volitati sekretariaati selles küsimuses samme astuma vastavate õpingute korraldamise, soovitava kirjanduse kättenäitamise, õppimiskavade valmistamise j. m. teel.

Eriti moodustati toimikond karskusmeetodika käsiraamatu käsikirja läbivaatamiseks, missugune teos on kollektiivtööna käsikirjas juba valmis.

Õp. K.-liidu aastakoosolek otsustati kokku kutsuda Tartusse võimalikult Tartu seminari aastapäeva ajal.

J. E.

II. laste karskusvõistluskirjutis.

Möödunud aastal korraldas Eesti Õpetajate Karskuskasvatustuliit esimese laste kars-

kusvõistluskirjutise algkoolides. Kuna esimene võistluskirjutis kõigiti meeldivaid tagajärgi andis korraldab E. Õp. K.-liit käesoleval talvel teise sarnase kirjutise.

Võistlus korraldatakse 11. märtsil k. a.

Võistluskirjutis korraldatakse üldiselt möödunud aasta eeskujul. Sellest võivad osa võtta kõik algkoolid ja neis töötavad lootusringid. Osavõtjad jagunevad kahte rühma: 1) noorem rühm, mille moodustavad 3. ja 4. klassi õpilased ja 2) vanem rühm, kuhu kuuluvad 5., 6. ja täiendusklasside õpilased. Kirjutise ettevalmistamiseks tarvisminev õpiraaamat on mõeldud sedapuhku mõlemale rühmale ühisena. Kuid tuleb silmas pidada, et selle käsitus vanemas rühmas oleks võimalikult põhjalik, kuna nooremas rühmas võib see olla lihtsam ja veidi pealiskaudsem. Õpiraaamatu hind on 15 senti. Raamatuid võib Õp. K.-k.-liidult (Tartu, postkast 86) tellida, enne nende hinna rahakaardiga või postmarkides ette saates. Ligemad näpunäited võistluskirjutise korraldamiseks ja vastavad võistlusküsimuslehed saadetakse võistlusele ülesandnuile umbes nädal aega enne võistluse päeva kätte.

Iga algkool ja lootusring, kes seni pole veel Õp. K.-liidule teatanud, et ta võistluskirjutisest osa võtab, tehku seda kohe. Seks soodetagu Õp. K.-liidule vastav teade, kus ära on tähendatud: 1) kooli või lootusringi nimi ja täppis aadress, 2) võistluskirjutisest osavõtjate õpilaste arv kummaski rühmas eraldi ja soovikorral võistluskirjutise õpiraaamatute tellimine.

Olgu veel tähendatud, et iga võistluskirjutisest osavõtnud õpilane saab Õp. K.-liidult nägusa mälestuslehe ja iga kooli kohta parimate tööde kirjutajale antakse auhinnaks lastekohaseid raamatuid.

On väga soovitav, et õpetajad seda lastekohast ja huvitavat karskusveendumuse kasvatamise ja karskusteadmuste pakkumise võimalust oma kasvandikkude huvides kasutama ei jätaks.

Ametlikke teateid ja määrusi.

Haridusministeeriumi korraldus õppetöö vaheaegade ja üldiste ning kohalikkude pühade kohta 1928. aastal.

1. Kõigis koolides seisab õppetöö 1928. a. 25. veebruaril. Sellega vabanevad õpilased õppetööst 24. (iseseisvusepäev) kuni 26. (pühapäev) veebruarini.

2. Kevade — (ülestõusmise-) pühade puhul lõpeb õppetöö linnasasutavates alg- ja kõigis kesk- ning kutsekoolides — laupäeval, 31. märtsil kell 12, maalasuvates algkoolides aga — kesknädalal, 4. aprillil kell 12, ning algab õppetöö peale pühi: maalasuvates algkoolides — neljapäeval, 12. aprillil, teistes koolides — esmaspäeval, 16. aprillil.

3. Suvistepühade puhul lõpeb õppetöö kõigis koolides, peale maalasuvate algkoolide, reedel, 25. mail peale viimast tundi ja algab kesknädalal, 30. mail.

4. Suvise koolitöö vaheaaja puhul lõpeb õppetöö maalasuvates algkoolides laupäeval, 26. mail kell 12, teistes koolides laupäeval, 2. juunil kell 12 ja algab õppetöö peale suvise vaheaaja sügisel: linnasuvates alg- ja kõikides kesk- ning kutsekoolides peale õpetajateseminaride — esmaspäeval, 27. augustil, maalasuvates algkoolides — esmaspäeval, 1. oktoobril. Õpetajateseminarides korraldatakse kursused praktika-aasta lõpetajatele 27. kuni 29. augustini ja õpetus algab 30. augustil. Linnakoolivalitsused võivad lubada algkoolides koolitööd sügisel alata ka 10. septembril, kui kohalikud olud seda nõuavad.

5. Kesk- ja kutsekoolides on kevadel 4. kuni 6. juunini õpilaste vastuvõtmine ning sügisel 23. kuni 25. augustini õpilaste eksamid ja vastuvõtmine: algkoolides on õpilaste vastuvõtmine sügisel kolme päeva vältusel enne õppetöö algust, kuid maa- ja linnakoolivalitsused ning vähemusrahvaste kultuurvalitsused võivad korraldada õpilaste vastuvõtmist algkoolides ka kevadel peale õppetöö lõppu.

6. Koolides, kus õpetus algab 27. või 30. augustil, või 10. septembril, seisab õppetöö 28. kuni 31. oktoobrini, teistes koolides 31. oktoobril. Haridusministeeriumi määruse üldiste ja kohalikkude pühade kohta koolides (1924. a. R. T. nr. 149) § 1, punkt 3, millega puhkepäevadeks koolides on määratud viimane reede oktoobris ja sellele järgnev laupäev, ei ole maksev 1928. aasta kohta.

7. Jõulupühade puhul lõpeb õppetöö kõigis koolides reedel, 21. detsembril kell 12 ja algab esmaspäeval 7. jaanuaril 1929. a.

8. Peale pp. 1—7. näidatud päevade seisab õppetöö kõigis koolides 29. veebruaril (palvapäev) ja 1. ning 17. mail (ristipäev). Pühade ja puhkepäevade seaduse alusel (1922. a. R. T. nr. 155/156) ja 8. ning 14. septembril ja 21. novembril neis koolides, kus õigeusulisi õpilasi on vähemalt 80%, ja kõigis koolides kooli aastapäeval ning kohalikul vabastamispäeval haridusministeeriumi määruse järgi üldiste ja kohalike pühade kohta koolides (1924. a. R. T. nr. 149).

9. Alevivolikogud võivad oma otsustega, tühtlustada alevialgkoolide õppeaja maalasuvate algkoolide omaga, kui aga sellist otsust ei ole tehtud; töötavad alevialgkoolid linna-

algkoolide kohta käivate korralduste järgi (pp. 2—6).

10. Koolides, mille õppetöö alguse ja lõpu kohta maksavad erikorraldused, tuleb käia erikorralduste järgi.

—O—

Vanade õpetajate toetuse seadus.

Avaldatud „Riigi Teat.“ 1927. a. nr. 115.

§ 1. Töövõimetutel Eesti vabariigi kodanikkudel, kel ei ole varandust ega sissetulekut, millest jätkuks eluüalpidamiseks, ja kes vähemalt 25 aastat õpetajaks olnud praegustes Eesti vabariigi piirides asuvates avalikkudes koolides kuni 15. novembrini 1917. a., on õigus saada toetust Eesti vabariigilt.

§ 2. Toetust makstakse 33 krooni kuus.

Kui toetusajal peale enese ülal pidada on töövõimetud perekonnaliikmed ja kui need elavad tema juures, siis makstakse temale lisatoetust järgmiselt:

1) kui on toita üks isik — 7 krooni kuus;

2) kui on toita kaks või rohkem isikut — 14 krooni kuus.

§ 3. Kui toetussaaaja sureb, makstakse tema toita olevaile töövõimetuile perekonnaliikmeile toetust edasi:

1) kui järele jääb üks isik — 20 krooni kuus;

2) kui järele jääb kaks või rohkem isikut — 27 krooni kuus.

§ 4. Töövõimetuks loetakse käesoleva seaduse mõttes isikud alla 16 aasta ja üle 60 aasta, niisama naised, kellel lapsed alla 10 aasta.

§ 5. Peale § 4. näidatud juhtumiste otsustatakse töövõimetuse kohta ajutises veneaegsete pensionäride toetamise seaduses ja selle seaduse muutmise seadustes ettenähtud korras. Samuti sünnib selles seaduses ettenähtud korras ka toetusraha nõudmine ja maksmine ja toetusesaajate perekondliku varandusliku seisuga järele valvamine.

§ 6. Käesoleva seaduse alusel hakkavad saama toetusraha ka need § 1. nõuetele vastavad vanad õpetajad, kes said toetust ajutise veneaegsete pensionäride toetamise seaduse põhjal kuni käesoleva seaduse maksma hakkamiseni.

§ 7. Käesoleva seaduse põhjal toetuse maksmine lõpetatakse, kui toetusesaaja hakkab saama pensiooni või abiraha mõne teise seaduse põhjal.

§ 8. Käesolev seadus hakkab maksuma arvates 1. jaanuarist 1928. a.

Oskussõnu

naiste erilaadilistes oskusainetes (käsitöö, õmblemine jne.) ja ühtluskooli algklassides käsitatavas tööõpetuses — asjast huvitatuile tutvumiseks ja arvamiste avaldamiseks; viimaseid arvestatakse lõpptöös — pärastpoole ilmuv oskussõnade sõnastikus. Igasugused märked ja küsimused palutakse aadressida s. ajak. t. „oskussõnade komisjoni“ nimele.

Oskussõnad esitatakse järjekorras, millises nad komisjon läbi töötanud. Esimesena

heegeldamine, d. Häkeln.

Heegeldama, häkeln,
heegeldus, d. Häkelei;

- 1) heegelvahetipp, geh. Einsatz,
- 2) „ ääretipp, „ Spitze,
- 3) „ motiiv, d. Häkelmotiv,
- 4) „ ruut, viereckiger Häkelstern,
- 5) „ sõõr, runder Häkelstern.

Silmus, d. Masche:

- 1) heegelsilmus, d. Häkelmasche,
  - 2) ahel- „ d. Kettenmasche,
  - 3) kinnis- „ feste Masche;
- esimest silmust looma,
heegelloodus, d. Anschlag.

Sammas, d. Stäbchen:

- 1) poolsammas, halbes Stäbchen,
- 2) sammas, ganzes Stäbchen,
- 3) pikksammas, Doppel-u. mehrfach. Stäbchen,
- 4) ristsammas, d. Kreuzstäbchen,
- 5) keerdsammas, d. Wickelstäbchen,
- 6) silmustiksammas, d. Büschel- od. Buffstäbchen,

7) sidesammas, ineinandergreifendes Stäbchen.

Heegelsilmuste lisamisest, vähendamisest:

- 1) heegelsilmuste lisamine, kasvata- mine,
- 2) heegelsilmuste vähendamine, kahan- damine,
- a) heegelsilmuste kokkuheegeldamine.

Heegelviis, Häkelart:

- 1) põhiheegeldus, Grundhäkelei,
- 2) pael- „ Band- „
- 3) nõõr- „ Schnur- „
- 4) hark- „ Gabelborden-od. Gim- penhäkelei,
- 5) kiriheegeldus, Musterhäkelei,
- 6) gipüür-, Iiri heegeldus, Irische Häkelei,
- 7) gobelinheegeldus, Gobelinhäkelei,
- 8) silmus- „ Schlingenstichhäk.,
- 9) sammas- „ Stäbchenhäkelei,
- 10) võrk- „ Netz- „
- 11) rõngas- „ Ring- „
- 12) sõlm- „ Knüpf- „
- 13) täht- „ Stern- „
- 14) nupp- „ Nuppen- „
- 15) ahel- „ Kettenstich- „
- 16) lehvik- „ Muschel- „
- 17) Tuniisi- „ Tunesischer Häkel- stich,
- 18) Bosniaheegeldus, Bosnische Häkelei,
- 19) trüp- „ Streifen- „
- 20) ruut- „ Quadrat- „
- 21) sõõr- „ Rund- „
- 22) relief- „ Relief- „

Järgneb.

Uusi raamatuid.

Märt Laurman. Puulõige. Jooni puulõike ajaloo ja tehnikast. Eesti Õpetajate Liidu kirjastus Tallinnas 1927. a. Hind 1 kr. 50 s.

K. Mäekala — J. Lepik. Aktsiisimaksude ja viinamonopoli seadustik. Eraväljaanne. Noor-Eesti Kirjastus Tartus. 1927. a. Hind 2 kr. 50 s.

S. Sütt — D. Koppel. Avaras maailmas. Maadeteaduslikke kirjeldusi ja ves- teid. Ameerika. Kirjastus „Orion“ Tartus. 1927. a. Hind ?

S. Sütt — D. Koppel. Avaras maailmas. Maadeteaduslikke kirjeldusi ja ves- teid. Aafrika. Tartus. 1927. Hind?

Käesolevale „Kasvatuse“ num- brile on juurde lisatud ajakiri „Töö-õppus“ 1928 a. nr. 1

Toimetuse ja talituse aadress: Tallinna, Rataskaevu tän. 22. Tel. 14-63.

Vastutav toimetaja: Ernst Martinson.

Väljaandja: Eesti Õpetajate Liit.

J. Zimmermann'i trükkhoda Tallinnas, Lühike jalg 4.

Kuukiri

Eesti Kirjandus

1928. aastal 22-ne aastakäik.

Aastas 12 numbrit, iga number 5-6 trükipoognat (80-96 lhk.), piltidega.

Tegev ja vastutav toimetaja J. V. Veski.

Ajakirja sisu järele valvab toimkond, kuhu kuuluvad J. Aavik, A. R. Cederberg, M. J. Eisen, O. Loorits, J. Mark, J. Mägiste, E. Nurm, A. Saareste ja Fr. Tuglas.

Väljaandja Eesti Kirjanduse Selts.

Igas numbris pikemad kultuuriloolised kirjutised ja arvustused uuemate raamatute kohta.

Viimastel aastatel on kaastööd teinud: Mag. Joh. Aavik, prof. W. Anderson, mag. A. Anni, prof. A. R. Cederberg, prof. Stefan Csekey, K. Ehrmann, prof. M. J. Eisen, dots. Villem Ernits, Ed. Hubel, dr. med. E. Jannsen, A. Jürgenstein, prof. Lauri Kettunen, prof. Kaarle Krohn, Albert Kruus, A. Kruusberg, prof. Joh. Köpp, O. Liiv, dr. O. Loorits, dr. med. A. Lüüs, dr. I. Manninen, prof. Julius Mark, Karl Mihkla, mag. Julius Mägiste, D. Palgi, A. Palm, J. Pert, H. Prants, E. Päss, Arno Raag, V. Ridala, G. Saar, prof. A. Saareste, mag. Joh. Schwalbe, dots. H. Sepp, prof. E. N. Setälä, prof. O. Sild, M. Sillaots, R. Sirge, prof. Gustaw Suits, K. E. Sööt, Ado Säärits, lektor J. V. Veski, lekt. Elemér Viranyi j. t.

„Eesti Kirjandus“ on saanud vajalisemaks ajakirjaks igale koolile ja raamatukogule juba üksi sellepärast, et temas ilmub hinnata kaasandena Eesti raamatute üldnimestik 1924 a. alates. Üldnimestikus tuuakse kõige tarvilikumad teated kõigi Eesti riigi piirides ilmunud raamatute ning ajakirjade ja välismaail ilmunud eesti raamatute kohta. Raamatukogu täiendamine uue kirjandusega on muutunud selle nimestiku järele üsna hõlpsaks.

„Eesti kirjanduse“ aastakäikud I—XII (1906—1917) on müügil täiesti otsas. Saada on veel aastakäike 1918—1924, ä 3,60 kr. aastakäik (nahkköites 5,35 kr.) ja 1925—1927 ä 5 kr. aastakäik (nahkköites 6,75 kr.). Üksikuid numbreid 1906 a. peale ä 40 senti.

Tellimishind: 4 kr. aastas, 2 kr. poola. Üksikuid numbr. müügile ei lasta.

„Eesti Kirjanduse“ tellimisi võtavad vastu postiasutised, raamatukauplused, Eesti Kirjanduse Seltsi usaldusmehed ja Eesti Kirjanduse Selts (Tartu, Riia t. 34).

Eesti Opetajate Liidu häälekandja

(ainus Eesti kasvatusteaduslik ajakiri)

„KASVATUS“

ilmub 1928. aastal suurendatud kujul:

40 suure trükipoogna suuruses
endise 33 trükipoogna asemel.

Sisult tahab „KASVATUS“ ka 1928. aastal panna pearõhu pedagoogiliste, meetodiliste ja tegelikkude koolielu küsimuste lahendamisele, kuid ühtlasi ka suuremal määral käsitleda õpetaja kutsehuvilisi, eriti õiguslikke küsimusi.

„KASVATUS“e suurendatud mahu kasutab toimetuse ühe põhjapaneva meetodilise teose avaldamiseks, mille tellijad saavad ilma erilise lisatasuta.

„KASVATUS“e tellijad võivad ajakirja „Töö-õppuse“ tellida alanud hinnaga — 3 krooni eest tavalise 3 krooni 50 senti asemel.

„KASVATUS“e kaastööliseks on meie kui ka paljud välismaade silmapaistvamad koolimehed ja haridustegelased.

Ilumise tiheus: kord kuus, peale juuni- ja juulikuud, mil „Kasvatus“ ei ilmu.

Numbri suurus: 4 suurt trükipoognat.

Tellimishind: aastas 5 kr., poolaastas 2 kr. 50 snt.
üksiknumber 75 snt.

Endisi aastakäike on veel saada.

Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised. Üksikud numbrid saadaval paremais raamatukaupluses.

Toimetuse ja talituse aadress:

Tallinna, Rataskaevu tän. nr. 22. — Kõnetraat 14-63.